

NOVOSTI HOBUCI

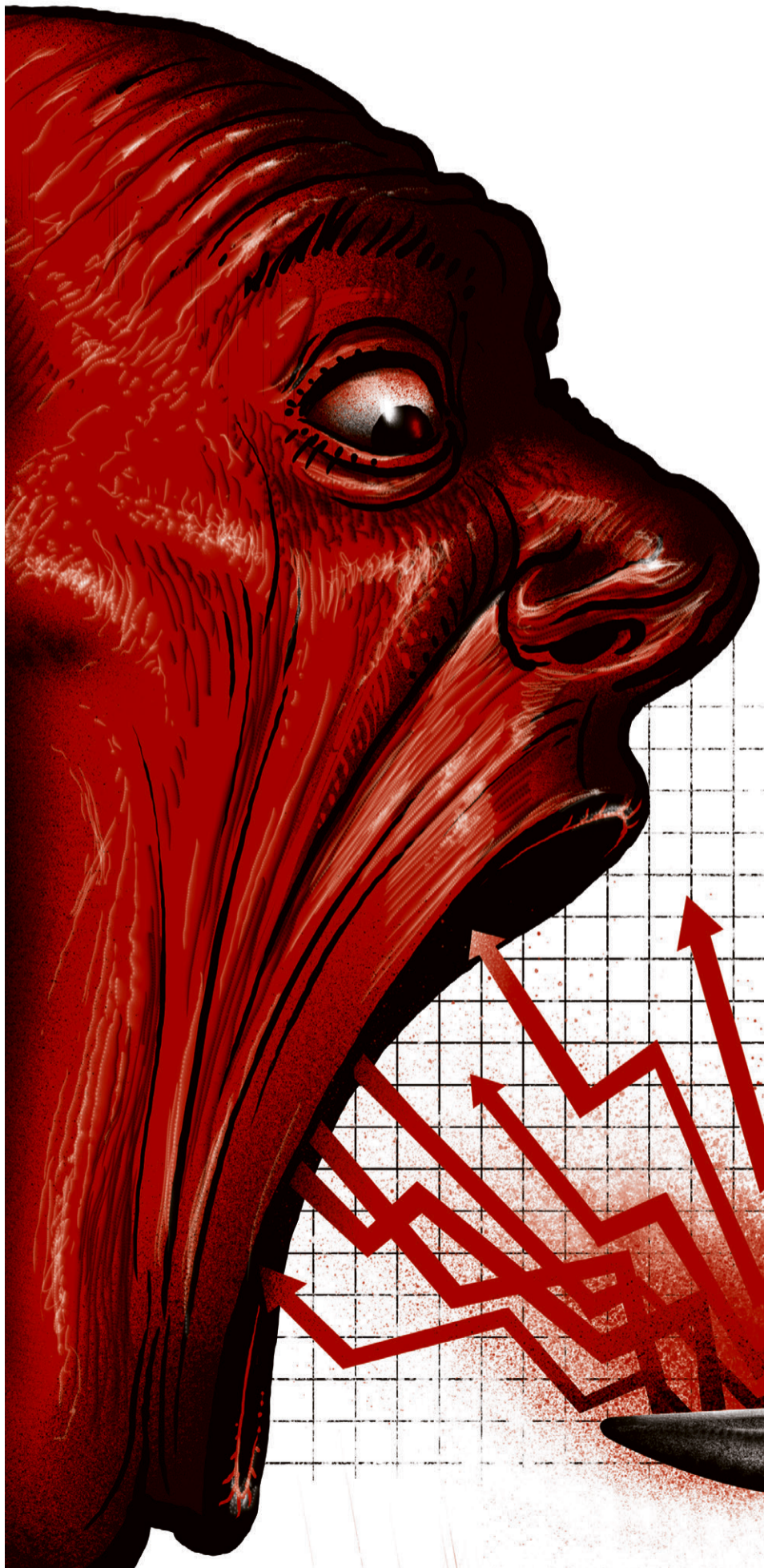
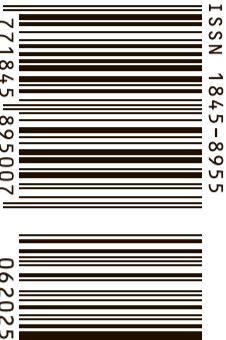
#1313

Samostalni
srpski
tjednik

Petak 14. 2. 2025.
Cijena: 1.33€

9 771845 895007

062025

Stopa do stropa

Hrvatska službeno ima najveću stopu inflacije u eurozoni. No, njena ekonomija nije skupa od prošle ili pretpošle godine. Nositelji ekonomske politike imaju značajnu odgovornost u nemogućnosti da se uspori rast cijena, koja proizlazi iz odabranog smjera te politike u dugom roku

str. 2-3, 8-10.

Premijer u defanzivi

Andrej Plenković trenutačno je u politički najnezavidnijoj situaciji otkako je na premijerskom položaju. Koalicija s DP-om glavni je i trajni izvor njegove frustracije, pogotovo nakon što se pokazalo da ipak nisu samo neophodni privjesak. A za tri mjeseca održat će se lokalni izbori, što znači da nema vremena za krupne poteze

Između ministra Olega Butkovića i premijera vlada latentna napetost
(Foto: Željko Hladika/PIXSELL)

ANDREJ PLENKOVIĆ nikad u svojih proteklih osam premijerskih godina nije bio u većoj defanzivi nego što je unatrag mjesec dana, odnosno nikad nije bio politički slabiji nego što je trenutačno. Čak i onda kad mu je većina u parlamentu visjela o jedva vidljivom koncu, a

to je bilo 2017. godine, djelovao je samopouzdanije i autoritativnije nego sad. Više od tri tjedna nije se izlagao novinarskim pitanjima, jer je svjestan da je previše neugodnih pitanja na koja nema uvjerljivih odgovora te da nije u poziciji da bude javno arogantan s obzirom na to da u ovom času nije gospodar vlastite političke sudbine i

da ne vidi način za bijeg od stalnog uzmičanja, to jest za izlazak iz labirinta u koji je dospio ponajviše zahvaljujući osjećaju svemoći koji je razvio u prošlim osam godina. Konačno je stao pred novinare u utorak u Parizu: izgledao je i zvučao neusporedivo manje nabusito nego kad je posljednji put odgovarao na novinarska pitanja.

Za tri mjeseca održat će se lokalni izbori, što znači da nema vremena za krupne poteze. HDZ, doduše, teško može biti poražen na lokalnim izborima, prije svega zato što postoji 21 županija, no rezultati nedavnih predsjedničkih izbora i recentna istraživanja političkih preferencija, u kojima se SDP na nacionalnoj razini približio HDZ-u na sve-

IMPRESSUM

Godina xxvi / Zagreb | petak, 14/02/2025

NOVOSTI
HOVOŠTA #1313

Samostalni srpski tjednik

IZDAVAČ
Srpsko narodno vijeće

ZA IZDAVAČA
Milorad Pupovac

GLAVNA UREDNICA
Andrea Radak

ZAMJENICI GLAVNE UREDNICE
Tihomir Ponoš, Goran Borković (Portal Novosti)
IZVRŠNI UREDNICI
Petar Glodić, Lujo Parežanin (Kultura)
REDAKTORICE
Ana Grbac, Darija Mažuran-Bučević
KOLUMNISTI
Boris Dežulović, Viktor Ivančić, Sinan

Guđžević, Boris Rašeta
REDAKCIJA
Paulina Arbutina, Jerko Bakotin (urednik Internacionale), Milan Cimeša, Zoran Daskalović, Ivica Đikić, Tena Erceg, Dragan Grozdanić, Mirna Jasić Gašić, Nenad Jovanović, Vladimir Jurišić, Marko Kostanić, Anja Kožul, Igor Lasić, Branimira Lazarin, Bojan

Munjin, Tamara Opačić, Ivana Perić, Boris Postnikov, Srećko Pulig, Hrvoje Šimićević, Nataša Škaričić, Dušan Velimirović
TAJNICA REDAKCIJE
Irena Bosnić
FOTOGRAF
Sandro Lendler
GRAFIČKI UREDNICI
Ivica Družak, Darko Matošević

DIZAJN
Parabureau / Igor Stanišljević & Damir Bralić, Nikola Đurek
ILUSTRACIJA NASLOVNIČE
Luka Duplančić
ŠTAMPA Tiskara 'Zagreb', Zagreb
TIRAŽA 5874

Novosti su financirane sredstvima Savjeta za

nacionalne manjine Vlade Republike Hrvatske i sredstvima Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade Republike Hrvatske.

REDAKCIJA
Gajeva 7, 10 000 Zagreb
T/F 01/4811 198, 4811 281
info@portalnovosti.com
www.portalnovosti.com

ga tri posto zaostatka, kazuju da bi Plenkovićeva stranka mogla izgubiti vlast u nekim županijama, gradovima i općinama, dok će te gubitke teško kompenzirati pobjedama u sredinama u kojima im to nije uspjelo prije četiri godine. Naročito ako opozicija bude racionalna i ako se bude pametno dogovarala o predizbornim koalicijama, čemu zasad ne svjedočimo u ozbiljnijoj mjeri. Pritom je evidentno da će Državno odvjetništvo pod šefovskom palicom IVANA TURUDIĆA učiniti sve da pomogne HDZ-u.

Josip Dabro i Hrvatske šume

Koalicija s Domovinskim pokretom glavni je i trajni izvor Plenkovićeve frustracije, pogotovo nakon što se posljednjih dana pokazalo da stranka IVANA PENAŠE, ipak, nije samo neophodni privjesak koji pristaje na sve i ne traži ništa samo da bi koliko-toliko konzumirao vlast i odgodio političko propadanje. Bez svih osam DP-ovih zastupničkih ruku u Saboru – uključujući i onu donedavnog potpredsjednika Vlade te ministra poljoprivrede, ribarstva i šumarstva JOSIPA DABRE, glavnog tajnika DP-a – nema minimalne većine od 76 glasova, a Plenković trenutačno ne može u parlamentu naći zamjene za tih osam zastupnika. Činjenica je da HDZ-ova većina, pa onda i Vlada, doslovno ovisi o Dabri, čovjeku koji je bio prisiljen podnijeti ostavku na ministarsku dužnost nakon što su u javnost izišle video-snimke njegove pucnjave iz pištolja kroz spuštenu prozor automobila u vožnji naseljenim područjem. Potom je objavljena snimka na kojoj Dabro puca iz automatskog oružja, a postoje i one na kojima se vidi da daje svom maloljetnom djetetu da čini to isto, ali Turudićevu Državnom odvjetništvu to nije bilo dovoljno da naloži Dabrino hapšenje i da zatraži određivanje istražnog zatvora. Provođe se opjevani izvidi koji će trajati koliko god bude trebalo. Dabro u međuvremenu pokušava relativizirati dokaze o svom neporecivom kršenju zakona i prikazati se žrtvom zavjere kriminalnih lobija kojima se navodno zamjerio.

Rečena HDZ-ova ovisnost jasno se manifestirala u Plenkovićevu pristanku na DP-ov (ili Dabrin) ultimatum o smjeni uprave državnog poduzeća Hrvatske šume na čelu s HDZ-ovcem NEDILJKOM DUJIĆEM, jer to poduzeće spada u resor ministra poljoprivrede, ribarstva i šumarstva i jer DP smatra da su se Dujić i njegovi suradnici bavili kriminalnim poslovima. Dogovoreno je da će DP predložiti nestranačkog kandidata za Dujićeva nasljednika, što je samo formalna stvar: taj čovjek bit će svjestan tko ga je postavio, tko ga može opozvati i koga mora slušati. Koliko će još DP-ovih (ili Dabrinih) ultimatum Plenković morati progutati sad kad se vidjelo da ta metoda prolazi i da premijer nema efikasan obrambeni mehanizam? Kako će se uopće premijer nositi s pritiskom činjenice da mu vlast ovisi o glasu čovjeka koji je dijelio snimke svojih protuzakonitih i sumanutih ispada s pjevanjem i pucanjem? Može li među sadašnjim opozicijskim zastupnicima naći jednog koji će mu dati ruku ako se zakomplicira Dabrin odnos s pravosudnim tijelima?

Inflacija i ekonomska situacija

Vladina podrška potrošačkim akcijama bojkotiranja kupovine u maloprodajnim lancima i dućanima dokaz je nemoći, bezidejnosti i preplašenosti Plenkovićeva kabineta u

Ruka koja njiše većinu – Josip Dabro (Foto: Patrik Macek/PIXSELL)

suočenju s najvišom inflacijom među članicama Europske unije, odnosno sa stalnim rastom cijena hrane, ili ponajprije hrane, u proteklih godinu-dvije. Kontinuirani porast BDP-a, kreditnog rejtinga te minimalne i prosječne plaće, kao i vrlo niska nezaposlenost, nisu izazvali sreću u širokim slojevima stanovništva: o tome, između ostalog, govori podatak iz najnovijeg Crodemoskopa prema kojem 76 posto ispitanika misli da Hrvatska ide u lošem smjeru, a samo 16 posto njih odobrava vladajuću politiku. Pozitivni makroekonomski pokazatelji nisu se prelili u stvarni život većine hrvatskih građana, što premijeru nije poticaj za razgovor i osmišljavanje nešto drukčijeg ekonomskog koncepta: on je uvrijeđen i ljutit jer se život uporno odbija pokoriti brojevima koji govore da se u Hrvatskoj živi bolje nego ikad, i jer građani ne iskazuju poželjnu količinu zahvalnosti premijeru koji je toliko učinio za ovu zemlju.

Plenkoviću dolazi na naplatu osmogodišnje apstiniranje od strukturnog osnaživanja i prilagođavanja ekonomije e da bi bila otpornija na vanjske poremećaje. Rast BDP-a ostao je u najvećoj mjeri ovisan o javnoj i osobnoj potrošnji, o novcu iz fondova Europske unije te izravnim i neizravnim prihodima od turizma. Ako popusti bilo koji od tih stupova, neizbježan je domino-efekt i pad u recesiju. Najbližim slabljenju sad se čini turizam, jer je ljetovanje u Hrvatskoj postalo preskupo u odnosu na mediteransku konkurenciju, a Vlada je na tu opasnost zasad reagirala sa stankom i apelom da se obuzdaju cijene i da se vodi računa o tržišnoj realnosti, dakle, slično onome kako se postavila prema div-

Može li premijer među sadašnjim opozicijskim zastupnicima naći jednog koji će mu dati ruku ako se zakomplicira Dabrin odnos s pravosudnim tijelima?

ljanju maloprodajnih cijena hrane i drugih osnovnih potrepština. Vladin je posao da nađe i upotrijebi instrumente koji će dovesti do cilja, a ne da poziva vlasnike privatnih kompanija da budu solidarni, društveno odgovorni i skromni kad je riječ o profitu.

Oleg Butković i Jadrolinija

Potpredsjednik Vlade i HDZ-a te ministar mora, prometa i infrastrukture OLEG BUTKOVIĆ objavio je 3. veljače nalaze stručne istrage o pogibiji trojice pomoraca Jadrolinije na rivi u Malom Lošinj u kolovožu prošle godine: konstatirana je odgovornost DAVIDA SOPTA, predsjednika Uprave Jadrolinije, pa je ministar zatražio njegovo razrješenje koje se formalno i dogodilo u utorak, 11. veljače. Sva je prilika da Butković svoje izjave i poteze nije koordinirao s premijerom Plenkovićem, odnosno da je Plenković doveden pred svršen čin. Sopta je, naime, premijerov prijatelj, što je mu je bila i glavna preporuka za poziciju šefa Jadrolinije, a Butković sa Soptom nikad nije uspio uspostaviti odnos povjerenja i suradnje jer je donedavni direktor državne broderske tvrtke bio svjestan da mu ministar ne može ništa.

Koliko god se to nastojalo opovrgnuti i zakamufirati, jasno je da između Plenkovića i Butkovića već duže vrijeme vlada latentna napetost. Premijer bi se rado riješio Butkovićevih usluga u Vladi i poslao ga na izbore u Primorsko-goranskoj županiji, ali Butković nije voljan da mu olakša realizaciju te namjere. Je li moguće rasplamsavanje sukoba pred svibanjske lokalne izbore? Nije isključeno, ali s obzirom na to da bi konfrontacija s

Butkovićem značila unutarstranački sukob nešto širih razmjera, razumno je prognozirati da će se rasplet odigrati poslije izbora, pri čemu, naravno, rezultati tih izbora neće biti beznačajan faktor.

Predsjednik Milanović

Plenković još uvijek nije službeno odgovorio na MILANOVIĆEV prijedlog, upućen prije nepunih mjesec dana, da se sazove sjednica Vijeća za obranu, niti se javno očitovao o Milanovićevoj inicijativi da se u povodu tridesete godišnjice 'Oluje' upriliči vojni mimohod u Zagrebu. U pogledu mimohoda predsjednik Republike i Vlada razilaze se oko datuma: u igri su 30. svibnja i 4. ili 5. kolovoza. No jednomjesečno zatišje između Pantovčaka i Banskih dvora moglo bi govoriti da će se uskoro, poslije više od tri godine, sastati Vijeće za obranu i da će biti usuglašen datum održavanja vojne parade. Isto tako, iz Vlade su poslani signali spremnosti da se započne s konzultacijama o imenovanju veleposlanika: Ministarstvo vanjskih i europskih poslova poslalo je interni upitnik diplomatima u kojem se od njih traži da izraze želje u vezi s budućim mjestom službe. To je prvi korak u procesu koji će se vjerojatno odvijati u fazama, jer se radi o nekoliko desetaka imenovanja.

Pravi test odnosa bit će, međutim, izmjene obrambenih zakona koje već mjesecima najavljuje ministar obrane IVAN ANUŠIĆ. Ako Vlada, mimo promjene Ustava, nakani oduzeti ovlast vrhovnom zapovjedniku da izravno zapovijeda načelniku Glavnog stožera, Milanović to sigurno neće mirno promatrati, pa ćemo svjedočiti još tvrđoj kohabitaciji. HDZ-u, pak, uoči lokalnih izbora ne treba opozicijsko pokretanje referendumske inicijative protiv smanjivanja ovlasti predsjednika države u području obrane, posebno u svjetlu gotovo plebiscitarne Milanovićeve pobjede u drugom krugu predsjedničkih izbora. Vjerojatnim scenarijem čini se Plenkovićevu, barem privremeno, odustajanje od zaoštavanja prema Milanoviću: ne treba očekivati stvarnu suradnju i sukreiranje obrambene, vanjske i sigurnosne politike, no izgledno je da će se premijer prestati ponašati kao da ne postoje Ustav i predsjednik Republike. Što će na to reći ministar Anušić, koji nije Plenkovićev slijepi poslušnik i koji je valjda pomislio da bi na sukobu s Milanovićem mogao graditi svoju vidljivost i političku prepoznatljivost? ■

Prije nepunih mjesec dana uputio je prijedlog da se sazove sjednica Vijeća za obranu – Zoran Milanović (Foto: Robert Anić/PIXSELL)

Križić oko vrata

Na otkriće Novosti o raspoređivanju svećenika osuđenog za bludničenje nad maloljetnikom u dvije župe nadbiskup Zdenko Križić reagirao je skandaloznim priopćenjem. Gotovo da je zagrmio: To bih učinio opet! Neprijateljski mediji stvaraju priču ni iz čega! Evo, vjernici mi se javljaju i traže da se svećenik vrati! Time je uspio rasturiti otprilike dva i pol desetljeća proklamirane borbe Vatikana protiv zlostavljača djece u svojim redovima

SVATKO nosi svoj križ. Nadbiskup splitsko-makarski ZDENKO ima KRIŽIĆ. Sitan i gotovo neprimjetan, Križić poput perca lebdi oko Zdenkova vrata, prkoseći gravitaciji. Da je Križić veći, nesumnjivo bi mu narušio pompozan gard. Od težine gvozdenog raspela, možda bi se Zdenko prizemljio, a potom i blago iskrivio. S vremenom, tko zna, morao bi kleknuti. I razmisliti: Bože mili, zašto nosim ovoliki križ? Budući da je Križić sitan, Zdenko nema moralnih dilema.

Lišen autorefleksije, poniznosti i savjesti, nadbiskup splitsko-makarski Zdenko Križić gotovo da je zagrmio prošlog tjedna u priopćenju: Pa što da sam dodijelio dvije župe osuđenom zlostavljaču maloljetnika?! To bih učinio opet! Neprijateljski mediji stvaraju priču ni iz čega! Evo, vjernici mi se javljaju i traže da se svećenik vrati!

Tako je monsijor Križić reagirao na otkriće Novosti da je u kolovozu 2023. nadbiskup đakovačko-osječki ĐURO HRANIĆ u službu vratio svećenika koji je pet mjeseci prije izašao iz zatvora zbog zlostavljanja maloljetnog ministranta, nakon čega mu je Križić u Gospičko-senjskoj biskupiji dodijelio dvije župe i rad s maloljetnicima. Njegov nasljednik, biskup MARKO MEDO, razriješio ga je svih dužnosti nakon što smo mu poslali upit.

Križićevo priopćenje u isto je vrijeme razotkrivajuće i šokantno. U nešto više od jedne kartice teksta kojim se obratio javno-

sti, aktualni nadbiskup splitsko-makarski uspio je rasturiti otprilike dva i pol desetljeća proklamirane borbe Vatikana protiv zlostavljača djece u svojim redovima. Sve do početka dvijetisućitih brojni poglavari Katoličke crkve nisu vidjeli ništa sporno u međužupnoj selidbi osumnjičenih i osuđenih bludnika nad maloljetnicima. Njihovo uvjerenje da ne rade ništa loše proizlazilo je takoreći iz specifičnog pogleda na vjeru: ako se grešnik bude dovoljno molio, izlje-

čenje će biti osigurano. Nakon više stotina novinarskih priča, tisuća otkrivenih slučajeva pedofilije i milijarda dolara plaćenih odšteta došlo je do dramatične promjene u vaticanskom percipiranju ovoga problema. Od početka dvijetisućitih uvedena je sveprožimajuća reforma. Izmijenjena su kanonska pravila. Počeli su slušati psihologe, psihijatre i seksologe. Postali su ponizni pred javnošću, hvaleći medije zbog istraživanja teme. Osuđene prijestupnike dobrim su dijelom

micali iz javnog života. Ispričali su se žrtvama svećenika i obećali da će odsad fokus biti na njihovim pričama i na sigurnosti djece, a ne na pukom čuvanju ugleda institucije i dobiti seksualnih prijestupnika.

Onda je istupio nadbiskup Križić. U najmanje jednom slučaju zlostavljanja maloljetnika pokazao je da se radi o reformatorskoj opsjeni.

Priznao je za početak da je znao za svećenikovu zatvorsku kaznu prije nego što ga je doveo u svoju biskupiju. Nadmenim tonom, poručio je da u svom činu ne vidi ništa loše i da nije prekršen nikakav zakon, ni svjetovni ni crkveni. Kao jedine krivce prozvao je novinare. 'Čini se da neki mediji žele, kada je u pitanju Crkva, stvarati afere iz ničega, s vrlo jasnim ciljem. Tako je i u ovom slučaju svećenika Đakovačko-osječke nadbiskupije.' O kojem je 'vrlo jasnom' medijskom cilju riječ, Križić nije pojasnio. To se valjda podrazumijeva. Pišući o zlostavljaču koji je bez ograničenja poslan iz zatvora u sakristiju novinari ruše ugled Crkve, a ne Križić koji ga je vratio među djecu.

Da se samo ograničio na ovu izjavu, Križić bi već izazvao javnu sablazan dovoljnu da ga se pozove na red. Ovo je, međutim, bio tek početak. 'Sada idem na ono bitno: državni sud, nakon odslužene kazne, svećeniku nije dao nikakve restrikcije s obzirom na svećeničko djelovanje. On je odslužio kaznu, i valjda je slobodan. Crkva mu nije dopustila vršenje svećeničkog javnog djelovanja za vrijeme cijelog državnog i crkvenog procesa. I to je trajalo puno godina. Nakon što od državnog suda nije dobio nikakve restrikcije nadbiskup Hranić je uputio pitanje Svetoj Stolicu kako dalje u ovom slučaju, tj. može li svećenik ili ne može pastoralno djelovati.'

Odgovor Svete Stolice je bio da to nadbiskup sam procjeni. Prateći njegovo ponašanje kroz sve te godine suspenzije nadbiskup Hranić je smatrao da mu se može dati povjerenje uz određene uvjete. To je prije svega duhovno praćenje istog svećenika sa strane jednog iskusnog duhovnika i provjeravanje njegova pastoralnog djelovanja. Ja sam, zbog pomanjkanja svećenika u Gospičko-senjskoj nadbiskupiji, zamolio nadbiskupa Hranića da ga na jedno vrijeme posudi mojoj biskupiji i mi ćemo sve preuzete obaveze poštivati', objasnio je Križić.

Reagirajući na naše otkriće, nadbiskup nije samo arogantno branio vlastite odluke, već je razotkrio cijelu hijerarhiju Katoličke crkve. Vjerujući u ličnu procjenu, Hranić je vratio svećenika u službu, pozivajući se na činjenicu da mu državni sud nije zabranio prilazak djeci. Križić mu je potom dao dvije crkve zato što mu je falilo svećeničkog kadra, a Vatikan je na njihove odluke slegnuo ramenima.

Iz Križićevog priopćenja razvidna je tako značajna odgovornost Đure Hranića. Vatikanski Dikasterij za nauk vjere, krovni ured za problem zlostavljanja maloljetnika, prepustio mu je konačnu odluku o sudbini svećenika, vjerujući njegovoj razboritosti u prosudbi. Hranić je razborito odlučio da među djecu vrati svećenika koji je na devet mjeseci zatvora osuđen zbog tri kaznena djela bludničenja. Jednom je maloljetnika u Župnom dvoru 'zagrlio, poljubio u usta, legao pored njega te se iznenada popeo na njega i skakao po njemu simulirajući spolni odnos'. Drugi put ga je 'uhvatio rukom za genitalije i stražnjicu'. Treći put mu je 'za vrijeme putovanja u (jedan grad), svake večeri i jutro prilazio u seksualnom zanosu, ljubio ga, grlio ga, dirao po cijelom tijelu i skakao po njemu simulirajući spolni odnos'.

Iz Križićevog priopćenja razvidna je i značajna odgovornost Đure Hranića
(Foto: Borna Jakšić/PIXSELL)

Nadbiskup Zdenko Križić znao je sve o zatvorskoj prošlosti svećenika (Foto: Zvonimir Barišin/PIXSELL)

Osim toga, kako smo već naveli u prvom tekstu, osuđen je zato što je više od godinu dana 'u nakani ostvarenja (seksualnog) odnosa s maloljetnikom gotovo svakodnevno dolazio u njegovu obiteljsku kuću, odlazio s njim na putovanja, pozivao ga da prespava s njim u Župnom dvoru, svakodnevno mu pisao poruke putem SMS-a i Vibera, govoreći mu da ga voli, kontrolirajući ga tako s kim se druži i gdje izlazi, da ga žena nikada neće zadovoljiti kao muškarac, da je on njegova, da mu mora namazati usta, da su sada u braku kao muž i žena, tražio ga da ga masira, da legne pored njega, poljubi ga i zagrlji, a kada se žrtva htjela maknuti od njega, vršio na njega pritisak preko majke da održe kontakt i prozivao ga Judom, te mu slao veći broj SMS poruka da ga i unatoč njegovom ponašanju i dalje voli, što je kod žrtve izazvalo snažnu nelagodu i zabrinutost'. Prvostupanjski sud je napisao da je svećenik 'ustrajno i kroz dulje vrijeme s drugom osobom uspostavio neželjeni kontakt i time kod nje izazvao tjeskobu, a djelo je počinjeno prema djetetu'. Županijski sud je u pravomoćnoj presudi dodao da je 'svu svoju radnju usmjerio na ostvarenje vlastitih želja u cilju zadovoljenja nagona, dok je oštećenika doživljavao kao plijen, što sve predstavlja obrazac uznemiravanja'.

Iz sadržaja presuda jasno je da nije bila riječ o jednom incidentu, već o sustavnom, višemjesečnom vrebaju maloljetne osobe,

koja mu je bila ministrant. Nakon što je dospio na sud, svećenik je do kraja negirao sve optužbe, prozivajući žrtvu i njegovu majku da mu podmeću zato što su oboje patili od neuzvratačne ljubavi prema njemu. Od takve obrane nije odustao ni nakon konačne

Ključno je pitanje hoće li Vatikan nešto poduzeti protiv Hranića i Križića. I koliko je Dikasterij za nauk vjere znao o cijeloj priči? Nastave li šutjeti u Vatikanu, kao što su šutnjom dosad popratili sve naše dopise i upite, onda je na djelu kolektivno suučesništvo

pravomoćne presude, koja je donesena 2021. godine. Inzistirao je na nevinosti.

Prije nego što ga je vratio u službu, Hranić je imao doslovan preslik kaznenih djela koja smo ovdje citirali. Nije se, dakle, radilo o rehabilitaciji osobe koja je priznala krimen, tražila oprost od žrtve i pokajanje u okrilju Majke Crkve. Kada je Hranić pratio 'njegovo ponašanje kroz sve te godine suspenzije', on je mogao gledati svećenika koji svaljuje krivnju na žrtvu i njegovu obitelj, premda je osuđen zbog bludničenja i višemjesečne psihičke opsade maloljetne mete. Takvom je čovjeku Njegova razboritost odlučila dati povjerenje da bez ikakvih ograničenja nanovo radi s maloljetnicima. Ako slučajno stisne kriza, pri ruci je 'jedan iskusni duhovnik' za povratak na pravi put.

Zanimljiva je pritom Križićeva i Hranićeva pravna argumentacija reaktivacije ovog svećenika: činjenica da mu državni sud u osuđujućoj presudi nije eksplicitno zabranio rad s maloljetnicima. Nadbiskupi pravdaju rehabilitaciju svećenika nečime što nije u sudbenom dokumentu (zabrana rada s djecom), očigledno zanemarujući ono što se u njemu nalazi (citirana kaznena djela). Da su se rukovodili potonjim, da su uzeli u obzir pravorijek državnog pravosuđa, epilog ove priče mogao je biti drugačiji. Barem po reklamiranim kriterijima Katoličke crkve, koji se posebno naglašavaju otkako je JORGE MARIO BERGOGLIO postao papa FRANJO, svećenik

bi vjerojatno završio na nejavnoj funkciji. Takvu politiku Crkva je u nekim zapadnim državama poticala i u dvojbi koja je izgledna i u ovom slučaju – kada je svećenik osuđen na svjetovnom sudu i oslobođen krivnje u crkvenom postupku – u cilju izbjegavanja javnog skandala i zaštite maloljetnika.

HRANIĆEVA odgovornost leži u opisanoj reaktivaciji svećenika. Križićeva je u odluci da mu dodjeli dvije župe u paketu s maloljetnim vjernicima i posebno bizarnim obrazloženjem njegove 'posudbe': deficitom svećeničkog kadra. Jer, za razliku od svećenika, djece valjda ima na bacanje (u njihov zagrljaj). U svom priopćenju Križić, međutim, nije stao na tome. Nakon svega što je otkriveno o ovom slučaju, poručio je da smatra kako bi ovog svećenika 'trebalo vratiti' u župe iz kojih ga je nedavno razriješio njegov nasljednik, biskup Medo. Svoje mišljenje utemeljio je na provjeri svećenikovog rada 'kod naroda', od kojeg je dobio 'samo najveće pohvale'. Župljani se 'neprestano obraćaju pismima i traže da se svećenika vrati u iste župe', napisao je Križić.

U historijatu svećeničkog zlostavljanja glas Križićevog 'naroda' zauzima posebno mjesto. U nizu globalno utvrđenih slučajeva 'narod' je od novinara i policije nerijetko branio župnike koji su pipali djecu susjeda, poznanika i članova obitelji, jamčeći njihovu nevinost potpisom na peticijama, u pismima podrške, svjedočenjima na sudu, pa čak i javnim demonstracijama. Od početka priče kojom se ovdje bavimo 'narod' je imao jednako zapaženu ulogu. Kao što smo pokazali u prošlom broju, niz sumješšana, bivših prijatelja, čak i profesora žrtve svjedočilo je na državnim sudovima u korist svećenika. Njega su portretirali kao čovjeka koji je udahnuo svježinu u župu, osnovao molitvenu zajednicu, organizirao hodočašća, privukao mnoštvo mladih u crkvu i uveo suradnju s jednim sos dječjim selom. Žrtvu i njegovu majku opisivali su kao podle i oportune lažove. U jednom od najtragičnijih trenutaka po 'narod', isti župljani na koncu su dostavili sudu i pismo podrške svećeniku. Potpisalo ga je 279 osoba. Svjedočeći u postupcima koji su pokrenuti protiv ovog svećenika, nadbiskup Hranić i njegov pomoćni biskup IVAN ČURIĆ nisu propustili spomenuti potporu koju mu je dao 'narod'. Kao što to u svom priopćenju čini Križić.

Ako njihovi biskupski patrijarsi – razni križići i hranići – donose ovakve odluke i daju ovakve izjave, može li se bolje očekivati od 'naroda'?

Tako smo došli do ključnih pitanja: Hoće li Vatikan nešto poduzeti protiv Hranića i Križića? I koliko je Dikasterij za nauk vjere znao o cijeloj priči? Premda je praksa da Dikasterij u slučajevima poput ovog prepušta lokalnom biskupu diskrecijsku odluku o sudbini svećenika, Hranić im je morao slati sve informacije, uključujući i razloge zbog kojih je završio u zatvoru. Za slučaj da u Dikasteriju ipak nisu obaviješteni o presudi, Novosti su im poslale najvažnije detalje. Ukoliko su pak znali sve što smo napisali pa su svejedno pristali na opciju svećenikovog povratka za oltar, tada se skandal neminovno širi i u njihovom smjeru.

Nastave li šutjeti u Vatikanu, kao što su šutnjom dosad popratili sve naše dopise i upite, onda je na djelu kolektivno suučesništvo. Tiho priznanje da se ništa nije promijenilo, barem kada je o Hrvatskoj riječ. ■

Имотски у коловозу 2024. –
пучко весеље мимо Устава
(Фото: Ивана Ивановић/PIXSELL)

За осуду неспремни

За сада није санкционирано Торцидино усташовање од 26. сижечња, као ни лањски ЗДС дубровачког градоначелника. Након концерта Томсона у Имотском из Можема су се јасно одредили да 'слављење усташтва значи слављење расних закона, прогона и убијања Срба, Жидова, Рома и других мањина', док су наступ у Загребу свели на питање музичког укуса

Полиција засад није санкционирала навијачко усташовање које се догодило 26. сижечња, дан очи обиљежавања 80. обљетнице ослобођења нацистичког логора Аушвиц. Неколико стотина млађахних припадника навијачке скупине Торцида у кортеу

сплитским улицама упутило се на стадион Пољуд узвикујући усташки поздрав 'За дом спремни' и урлајући 'Ајмо, ајмо, усташе'. У одговору на наш упит што је поводом тог скандалозног догађаја подузела, Полицијска управа сплитско-далматинска наводи да је 'узната с наведеним догађајем те се у овом тренутку проводи

криминалистичко истраживање'. Премда је он забиљежен и на видео-снимци, о њему шуте и власт и опорба. По службеној дужности јавио се тек градоначелник Сплита Ивица Пуљак, који је навијачки марш назвао срамотом.

Исту полицијску управу упитали смо и које су истражне радње и мјере подузели

у случају дубровачког градоначелника МАТЕ ФРАНКОВИЋА. Он је у српњу 2024. на скупу у Цисти Великој, одржаном у склопу отварања спомен-парка 'Мате Вучак Чигра', у част и славу палог борца 3. имотске бојне 4. гардијске бригаде хв-а, на крају свог говора поздравио с 'Бог и Хрвати', али такођер и са 'За дом спрем-

ни', који су, како је казао, 'у Домовинском рату водили младе хероје у борби за обрану Хрватске'. Франковићевом поздраву је аплаудирао и присутни потпредседник Владе и министар хрватских бранитеља Томо Медвед. У вези тог догађаја отприје скоро седам мјесеци извиде је покренуло сплитско Опћинско државно одвјетништво, а до закључења текста одговор од Полицијске управе нисмо добили. Премијер Андреј Пленковић казао је тада како Франковићевом обраћању није било примјерено, да то није политика Владе ни ХДЗ-а, 'примјерено је казати 'Бог и Хрвати', довољно је било да је рекао 'За дом'. Премијер је још рекао да је 'то политички за нас неприхватљиво у сваком смислу' и да је 'то његов став, не ХДЗ-а', а Франковић је мирно могао наставити обнашати дужност.

Заступник Хрватских суверениста Маријан Павличек у лицу прошле године у Сабору је извео перформанс. За говорницом је развио заставу ХОС-а с припадајућим ЗДС-ом како би скренуо пажњу на то да је један грађанин новчано кажњен због истицања такве заставе на балкону куће за вријеме ногометне утакмице. Заступник Моста Миро Буљ подржао је Павличека поздравивши са 'За дом спремни'. Умјесто да га удаљи из Сабора или некако санкционира и пошаље поруку о друштвеној осуди усташтва, председник Сабора, ХДЗ-ов Гордан Јандрковић, готово му је очински протепео: 'Колега Буљ, поново се поигравате. Али, везали сте уз ХОС, па може проћи. Молим вас ипак да избјегавамо такве двосмислене позиције и двосмислени говор.'

Свеприсутна толеранција према проуштаким испадима и млак третман пријеступника из властитих страначких редова присутни су у мандату и прошле и актуалне Пленковићеве владе, формиране с десничарским и антисрпски настројеним Домовинским покретом. Млаке осуде проуштакских експеса посљедица су тога што се ХДЗ-ова власт никада није недвосмислено одредила према тим појавама или кокетирању с том злочиначком идеологијом. Јасно је да је своједобно оснивање фамозног Вијећа за суочавање с посљедицама владавине недемократских режима, које је остало упамћено по препоруци да је усташки поздрав 'За дом спремни' протууштакан, али изнимно дозвољен у оним ситуацијама, на мјестима или гробљима гдје се одају почаст погинулим припадницима ХОС-а, био елегантан начин одбацивања терета сваке будуће одговорности ХДЗ-а.

С друге стране, министар унутарњих послова Давор Божиновић још је 2021., тијеком прославе 26. обљетнице Олује у Книну, када је неколицина предвођена председником удруге 9. бојне ХОС-а и њеним ратним заповједником Марком Скејом узвикивала 'За дом спремни', изјавио да је 'тај поклич забрањен и кажњив и да ће полиција сигурно направити све што је у складу са законом'. Премијер Пленковић додао је да 'то нитко не доводи у питање'.

Умјесто да сузбија неоуштакшу офензиву, Влада је чекала с измјенама Закона о прекршајима против јавног реда и мира 2023. годину. Чланак 5. ставак 1. тог закона прописује да 'тко на јавном мјесту (...) ношењем или истицањем симбола, текстова, слика, цртежа, ремети јавни ред и мир, казнит ће се за прекршај новчаном казном од 700 до 4000 еура или казном затвора до 30 дана'. Баш и нисмо примијетили конкретну примјену ове законске одредбе. За разлику од тога, аустријско правосуђе је због истицања

уштакских симбола и поздрава у мају 2018. након комеморације на Блајбургу осудило дугопољског ХДЗ-овца Анђелка Босанчића и петорицу других на 15 мјесеци затвора увјетно.

Вратимо се на домаћи терен. Ни мјесец дана након Франковићеве ескападе, у августу прошле године ХДЗ-ови министри Иван Анушић, Шиме Ерлић, Марин Пилетић и данас бивши Вили Берош били су на концерту Марка Перковића Томсона у Имотском. Био је то разударни дернек на којем је прије концерта дио младих у граду пјевао уштакске пјесме и махао уштакским знаковљем. Уштакски симболи били су видљиви и на самом концерту. Мајице с натписима 'Кроз Имотски камиони журе', стих из пјесме 'Јасеновац и Градишка Стара', која се наставља стихом 'то је кућа Максових месара', очито нису засметали врлим министрима. Ни полиција није, како су тада поручили, уочила посебне проблеме на концерту и око њега, а атмосфером је био одушевљен и дио медија.

Таква иконографија не чуди када су у питању концерти дотичног извођача 'домољубних пјесама'. Британска повјесничарка и докторица славенских и источноевропских студија Кетрин Бејкер у својој књизи 'Звуци границе' (Библиотека 20. век, 2011.), социолошкој студији о утјецајима популарне глуме, рата и национализма у Хрватској од 1991., анализира између осталог лик и дјело Марка Перковића Томсона, иконе националистичке и проуштакске деснице. Из позиције непосредне проматрачице пише о његовом концерту у Максимиру 2007. године и наводи како су припреме за њега 'обухватиле и забрану уштакских обиљежја'. Подсјећа да је чак и ЕФРАИМ ЗУРОФ, 'посљедњи ловац на нацисте' из Центра Симон Визентал, позвао Томсона да 'искористи свој патриотски кредибилитет и осуди ндх и покаже да је врло частан домољуб онај тко изграђује домовину у демократији, прихватајући мањине и јачајући толеранцију међу различитим етничким групама', но такав је позив остао неузвраћен. Каквим су се сентиментима према домовини водили

У ауџустију њрошле њодине ХДЗ-ови минисџри Иван Анушић, Шиме Ерлић, Марин Пилетић и данас бивши Вили Берош били су на Томсоновом концерџу у Имотском. Био је џо разударени дернек на којем је џрије концерџа дио младих у џраду џјевао ушџашке џјесме и махао ушџашким знаковљем

хрватски рукометаши када је и њихово сребро са свјетског првенства било зачењено Томсоновом појавом на недавном свечаном дочеку на загребачком Тргу бана Јелачића? Пјесме које изводи фокусиране су на подсјећање на рат и на промицање национализма, прожимају се у њима и проуштакски сентименти и митови, што се затим у јавности назива домољубљем.

Говорећи у интервјуу у прошлом броју Новости о рукометашима, саборски заступник СДП-а Арсен Баук казао је да 'политички терен није њихов терен и не треба им наметати политичке критерије'. Одлично сналажење на политичком терену рукометаши су демонстрирали ин-

зистирањем да Томсон наступи с њима на позорници, јер су његову нову пјесму узели као своју неслужбену химну. Није их пуно бринуло, као ни друге спорташе прије њих, што су контроверзне околности пјевачевог изричаја познате свима, па и пуно шире од Хрватске. Политички момент демонстрирао је и један од бољих рукометаша с минулог првенства ЛЕОН ШУШЊА, који је у интервјуу за десничарску емисију 'Бујица', не презајући од можебитно политичког аутогола, а прије свега као онај који је након великог спортског успјеха узор многим младима, својом изјавом оживио 1991. годину. 'Морамо вратити Хрватску Хрватима. Поздрав 'За дом спремни' ми не смета', закључио је посве политички тај рукометаш.

Након свега постаје јасније колико је био у праву замало усамљени и храбри председник Антифашистичке лиге ЗОРАН ПУСИЋ када је отвореним писмом замолио премијера Пленковића да не допусти Томсону наступ на дочеку рукометаша, јер је 'посебно међу младима, симбол уштакства бар колико и 'За дом спремни'. Премијер му је саркастично одговорио да умјесто тражења 'политичке поруке у наступу Томсона, што само продубљује идеолошке подјеле, сви заједно уживамо у успјеху рукометаша'. Позив рукометаша и наступ Томсона осудили су и Ветерани Домовинског рата и антифашисти (ВЕДРА), Мрежа антифашистичкиња Заграда и Иницијатива младих за људска права, невладине организације које су трн у оку Влади и запењеним десничарима. Потоње двије навеле у саопћењу да се загребачка власт коју води Можемо! није супротставила идеји да Томсон забавља окупљене грађане на главном градском тргу.

ТОМИСЛАВ ТОМАШЕВИЋ, Можемов градоначелник Града Заграда који је био суорганизатор дочека на Тргу, калкулантски се одредио према свему: 'Томсон сигурно није мој ни глумени ни политички избор, но исто тако нисам присталица забране концерата јер сматрам да је то контрапродуктивно. Начелно говорећи, сматрам да полиција треба санкционирати све појединце који на концертима носе уштакша обиљежја. То је неприхватљиво.'

С друге стране, Можемо! се након имотског концерта јасно одредио да 'слављење уштакства, каквом смо имали прилику свједочити у Имотском, значи слављење расних закона, прогона и убијања Срба, Жидова, Рома и других мањина' и позвао полицију и судове да реагирају и казне починитеље. Навели су и да је уштакски поздрав једнак ХИТЛЕРОВОМ 'Зиг хајл' под којим су немилосрдно убијени милијуни људи. 'Двоструке конотације увео је ХДЗ Андреја Пленковића како би се додворио дијелу деснице на чије гласове рачуна', писали су тада из Можема. Прави тест за загребачку власт наступиће када и ако установа Управљање спортским објектима, која је под ингеренцијом Града, одобри молбу Томсоновог менаџмента за уступање Хиподрома за његов концерт. Појавом на загребачком Тргу позорница му је дијелом већ отворена.

У том свјетлу, одлука Уреда председника Републике ЗОРАНА МИЛАНОВИЋА о одбацивању могућности да на скорашњој инаугурацији клапа Хрватске ратне морнарице Свети Јурај, уноточ првобитној најави, изведе Томсонову пјесму 'Ако не знаш шта је било' чини се прагматичном. ■

Припадници Торције на улицама Сплита викали су 'Ајмо, ајмо, уштакше' (Фото: Screenshot)

Pokazna kesa

Ljudi i dalje stoje iza bojkota trgovina, ali ne zbog promišljenosti vodstva, već zbog potpune neuvjerljivosti struke. Jer ekonomisti i analitičari uglavnom ponavljaju iste mantre: pustite tržište da odradi svoje, a jedini krivac za inflaciju ili bilo što drugo jest država. Karlo Vujeva i Toni Prug za Novosti govore o nekim drugim uzrocima inflacije i efektima bojkota

Sve je podsjećalo na dan izbora. Novinari i fotoreporter bili su na svojim mjestima, a mediji su tijekom dana objavljivali podatke o 'izlaznosti'. I vladao je specifičan oblik 'izborne šutnje' koji nije bio vezan za podršku ili promociju određenih kandidata, već za opći društveni stav o samim 'izborima'. Foto-izvještaji o praznim parkinzima i opustjelim koridorima s policama naznačili su smjer očekivanja, a šutnju i slutnju prekinula je viralna ilustracija TISJE KLJAKOVIĆ BRAIĆ na kojoj 'Oni' s prozora gledaju tko odlazi u

dućan i primjećuju 'Antu skeson'. Tada je postalo jasno da je bojkot tog petka uspio i da se društvo pretvorilo u komšiluk ili WhatsApp grupu koja ogovara na cijene imune bogatune ili na solidarnost imune domaće izdajnike. Službena je potvrda došla s podacima o 'izlaznosti' koje ovaj put nije iznosilo Državno izborno povjerenstvo već Porezna uprava, a sama 'izlaznost' je koincidirala s odabranom opcijom: nije bilo razlike između izlaznosti i rezultata, izlaznost jest rezultat.

Bojkot trgovačkih lanaca nastavio se i naredna dva petka, uz popratni sadržaj u obliku

bojkotiranja pojedinih proizvoda ili jednog lanca na tjednoj bazi. Izlaznost je počela pomalo popuštati, ali to ne treba pretjerano čuditi. Društvene akcije koje se zasnivaju na nedjelovanju teško se mogu dramaturški gradirati s obzirom na to da izostaju učinci kohezije ili solidarnosti: iako je posrijedi društvena akcija, ona se provodi individualnom pasivnošću. A valja imati i na umu tumačenje jedne slučajne prolaznice u prilogu N1 televizije koja je popuštanje bojkota objasnila niskim datumom: razumljivo je da bi bio izraženiji krajem prošlog mjeseca, sad

su sjele plaće i penzije i zahtjevnije je odoljeti potrebama. Prolaznica smatra da će se izlaznost vratiti na prvotni nivo krajem mjeseca, kad ponestane novca. Čini se da ova interpretacija sugerira neautentičnost bojkota koji se ravna stalnom mjesečnom dinamikom, ali zapravo pogađa njegovu ključnu dimenziju: novčanici se prazne u drugom dijelu mjeseca upravo zbog previsokih cijena. Možda iona-

Bojkot kao primjer relativno uspješne kolektivne akcije (Foto: Duško Jaramaz/PIXSELL)

Truizam turizma

Već pouzdano vidimo da će iduća turistička sezona biti osjetno mršavija, a tako i javnofinancijski prihod. Na širi kontekst ekonomske politike, koji Vlada i dalje ne uzima u obzir, upozoravaju Damir Krešić i Neven Vidaković

Ako Vladi uspije ovo s turizmom ili ono s trgovinom, apeliranje bi moglo ući u ekonomsku teoriju kao inovativna metoda utjecanja na tržište, a imena njezinih rodonačelnika bit će zlatnim slovima upisana u pripadajuće udžbenike. Glavni apelant, premijer ANDREJ PLENKOVIĆ, lično se dakle prvo bio upeo da odobrovolji trgovce. Da ih uvjeri kako su preskupi i da bi mogli donekle popustiti u ime općeg dobra, kad već politika nije tu obavila svoje. Malo je i zaprijetio u par navrata, ali više radi dojma u publici koja dijeli glasove, a nervozna je zbog vrtoglavog rasta cijena. Sad isto čini s ugostiteljima, iako prijatnije izostaju, jer o ekonomiji i on zna toliko – ne možeš dvaput kupcu uvaliti isti šupalj trik.

Sastalo se tako prošli tjedan državno Vijeće za upravljanje razvojem turizma, s premijerom na čelu i par reprezentanata sektora za stolom. Održali su potom medijsku konferenciju na kojoj smo čuli, u osnovi, ono što se i dosad moglo znati o tržišnim komplikacijama s hrvatskim turizmom. Jer, od njegova oporavka nakon pandemije cijene su mu rasle višestruko u odnosu na mediteransku konkurenciju. Čak i na prosjek EU-a, pa je smještaj ovdje u međuvremenu poskupio tri i pol puta više. Priprema i posluživanje hrane i pića poskupljivali su više nego duplo od kretanja u prosjeku EU-a. Pritom naša željena klijentela, ciljane zemlje ili tzv. emitivna tržišta hrvatskog turizma, ovih godina rastu sporije od privrede RH i sve se ozbiljnije sustežu u turističkoj potrošnji.

Konačno, iskazana je dramatična zabrinutost nad činjenicom da rast prihoda od turizma već značajno kaska za rastom cijena, a to pogađa i javne financije. Taman kad se pomislilo da je ta naša zlatna koka ustvari jedne vrste *perpetuum mobile*, rast-rast-rast, pukla je glasno nekakva opruga, iskočio zupčanik, zaribala poluga. Članovi navedenog vijeća zavapili su da uspon cijena više nije

praćen dizanjem kvalitete. Kao da kvalitetu ponude možemo dizati unedogled – zaboга, pa negdje valjda mora postojati granica nadogradnje sunca i mora, koliko god im se rugali da baš i nisu konkurentno sadržajni.

Cjenovni trend, međutim, sve je više inertan, vezan uz vanjske faktore, i s te je strane znatno teže intervenirati, ali to naše junake ne sprečava da pokušaju. Oni iz hotelijerstva, predvođeni VELJKOM OSTOJICEM iz Hrvatske udruge turizma, usput su opet prebacili krivnju na male iznajmljivače. Sektorski igrači naprosto su skloni sve tumačiti prilikama u sektoru, dok ni Vlada ne stavlja konkretne probleme u širi kontekst ekonomske politike. A svi su se oni, još koliko lani, živo razmetali veličanstvenim rezultatima hrvatskog turizma. Činilo se da cijene ligeštula i cimerfraja i rižota frutidimare mogu rasti proizvoljno visoko, jer efekt upozoravajuće statistike nije bio toliko vidljiv, pa je svaka matematika ostajala tek neobavezujuća apstrakcija. No došao je tren da se i s vrha to izgovori, u zatišju između dviju sezona, kad smo sami, pa si dopuštamo jaču dozu istine jedni među drugima. Ipak već pouzdano vidimo da će iduća sezona biti osjetno mršavija, a tako i javnofinancijski prihod, ako se zna da onaj turistički stoji iza približno 20 posto BDP-a RH. — Igramo se tim nesrazmjerom između cijene i kvalitete, prije više od godinu dana komentirao sam problem. Takvom stanju ipak mora doći kraj – za Novosti je rekao DAMIR KREŠIĆ, ekonomist i ravnatelj Instituta za turizam u Zagrebu.

On napominje da u svemu tome ima opravdanih razloga za cjenovni rast, ali i da tržište, odnosno potrošači, nemaju razloga da ih uvažavaju ako drugdje na Mediteranu mogu proći jeftinije. Osim toga, ukazuje na još jednu značajnu disproporciju, onu između brzine rasta cijena u smještaju i, s druge strane, ugostiteljstvu.

— Zbog svega toga nam je definitivno trebala javna, otvorena komunikacija osoba koje

vode turističku politiku i biznis, čije se mogućnosti i vrste utjecaja razlikuju. Pritom znamo da monokulturna nacionalna ekonomija, toliko oslonjena na jedan sektor, nije dobra, i sad ćemo to bolno osvijestiti. No rješenje ne može biti u kočenju turističkog razvoja, nego u brzem rastu drugih sektora. Istodobno, veliko je pitanje što je realno da ponudimo. Volio bih i ja da smo jaki u proizvodnji mikročipova, ali s tim koliko izdajamo na znanost i tehnologije ništa slično nije moguće. Ovako će se pokazati da je u tim okolnostima i turizam manje stabilan i otporan. Previše je ovisan o općem uvozu, premda njega samog zovemo izvozom na kućnom pragu. A bolje bi bilo da ugostitelji kupuju hrvatski namještaj, umjesto da izvozimo trupce, zatim uvozimo strane interijere – govori Krešić.

Tako je i s hranom koja se poslužuje turistima, većim dijelom uvoznom, dok sve konkurentne turističke zemlje imaju očuvan agrar. Hrvatska se ističe npr. po snažnom izvozu žitarica i još intenzivnijem uvozu brašna i gotovih pekarskih proizvoda. Industrijskog i tehnološkog razvoja nema ovdje više ni u trgovinama, izuzev ponešto u konjunktornom IT-sektoru, ali tu ponovno dolazimo do rečenih mikročipova i, uostalom, znanosti. Da ne pričamo dalje o financijskom ulaganju, dovoljno nam je uočiti kako uz Vijeće za upravljanje razvojem turizma još uvijek nije oformljen njegov Znanstveni i stručni savjet kao tijelo predviđeno Zakonom o turizmu koji je na snazi više od dvije godine. U njemu bi pak morali biti i neki 'predstavnicima akademске zajednice (...) i znanstvenih instituta'.

No hrvatsku turističku politiku ne sukreiraju ni savjetodavno nitko iz Instituta za turizam ili s raznih fakulteta turizma, a jednako stojimo sa širom ekonomsko-političkom strategijom. Kad je riječ o inflaciji općenito, ne samo onoj generiranoj u turističkom sektoru, nismo se maknuli od naklapanja o odnosu neposredne ponude i potražnje.

— Rast potražnje u turizmu nije i ne može biti jedini uzrok rasta cijena. Nismo imali rast noćenja 20 posto godišnje da se opravda ovakav rast cijena – rekao nam je ekonomski analitičar NEVEN VIDA KOVIĆ. Podsjeća da smo imali kontinuirani rast turizma od 2014. do 2019. godine, a inflacije nije bilo.

— Rast potražnje, dakle, nije uzrok rasta cijena. Rast cijena u turizmu je posljedica strukturne inflacije – nastavlja Vidaković. Struktura privrede orijentirane mahom uslugama, naspram proizvodnje materijalnih roba, dugoročno ne može lako ni producirati drukčiji ishod.

— Cijene usluga rastu, dok cijene proizvodnje padaju. Mjera inflacije za proizvođače PPI pada već godinama, pa i ukupna industrijska proizvodnja pada. Imamo ekonomski paradoks u kojemu cijene za potrošače rastu, a cijene za proizvođače roba padaju. Pitanje cijena u turizmu je klasičan primjer rasta cijena u doba strukturne inflacije – dodaje Vidaković.

— Ništa novo, znači, ali tu dolazimo do problema. Nagli rast cijena u turizmu dovodi do tzv. uništenja potražnje. U jednom trenutku cijene postanu prevelike i potražnja padne. Zato turizam u strukturnoj inflaciji prvo ima nagli rast, onda pad. Ovom scenariju Hrvatska je posebno izložena jer će bilo koji pad turističke aktivnosti imati izrazito negativne učinke na cijelu ekonomiju – zaključuje Vidaković, uz opasku da još veći problem danas postaje rast političke nestabilnosti u EU-u, koji ometa planiranje i provedbu većine rješenja ekonomske stabilizacije.

Što se tiče Hrvatske, ona posebno dospijeva pod zidine opisane strukturne inflacije. Ni turizam nije laboratorijski izolirana aktivnost, a nikako da mu se promotri pozicija u širem ekonomskom kontekstu, i da se uzme u obzir struktura dotične nacionalne ekonomije. Ona je u hrvatskom slučaju sama po sebi inflatorna, usmjerena tako da neki sektori brzo rastu, a ostali padaju, što će uzrokovati onaj dramatični raskorak – niske cijene u proizvodnji i visoke za potrošače.

Inflacijska spirala ponire sve dublje, ali indeksi proizvođačkih i potrošačkih cijena, PPI i CPI, u Hrvatskoj se tako razilaze već dugo. Ako jednom posvjedočimo da su okrenuli smjer, znat ćemo da izlazimo iz krize. No premijer je u tom pogledu imao dodatni apel, mimo onog za turističke poduzetnike i cijene, a odnosio se na zaštitu interesa domaćeg turista. Baš kao da se potonji i dosad nije snalazio većinom u nekomercijalnom smještaju ili na crno. No i Plenković zna da se pad turizma najbolje može amortizirati kroz potentnijeg domaćeg gosta. Samo da toga domaćeg turista, u osnovi sve nas, već i prije najavljenog sloma turizma nije ojadila ova Vladina dika od aktualnog modela ekonomskog rasta. Samo da mu smještaj i hrana nisu preskupi i doma, naime, prije svakog mora i nove sezone. ■

Cijene su u Hrvatskoj rasle višestruko u odnosu na mediteransku konkurenciju (Foto: Zvonimir Barišin/PIXSELL)

UGOVOR
S ĐAVLOMPlenkoviće
kupola

PIŠE Boris Dežulović

Cijeli je vojnoobavještajni svijet govorio samo o zagonetnom obrambenom sustavu koji je razvila vlada hrvatskog premijera Andreja Plenkovića, 'ogromnom, velikom štitu koji je zaštitio i spasio hrvatske građane', vojni stručnjaci nagađali su kako njegova zagonetna kupola funkcionira, a ekonomski otkud maloj Hrvatskoj novac i tehnologija

ŽELJEZNA kupola, na hebrejskom Kippat Barzel, na engleskom Iron Dome, tako se zove mobilni sustav protuzračne obrane dizajniran za presretanje i uništavanje topničkih projektila i raketa kratkog dometa, koji je izraelska vojnotehnoška kompanija Rafael Advanced Defense Systems razvila u suradnji s vodećim državnim proizvođačem zrakoplovne i aeronautičke opreme Israel Aerospace Industries. Svijet je Željeznu kupolu nad Izraelom upoznao prije četrnaest godina, kad je sustav instaliran u blizini Beershebe uspješno presreo jednu raketu ispaljenu iz Gaze, i već do listopada 2014. sustav je stabilnom devedesetpostotnom učinkovitošću oborio gotovo hiljadu i pol raketa. Sve otada čuvena je Željezna kupola bila ponos Izraela, neprobojni štit nad državom okruženom neprijateljima: odbijale su se rakete Hamasa, Hezbollaha i Iranske revolucionarne garde od tog željeznog štita kao Palestinci od zida na Zapadnoj obali.

Onda je listopada 2023. u nezapamćenom napadu iz Pojasa Gaze Izrael zasut stotinama projektila i slavna je Željezna kupola pukla. Generali IDF-a zbunjeno su se pogledavali dok su Hamasove rakete curile kroz kupolu poput kiše u nekom zagrebačkom pothodniku, a zajedno s granatama počeo je curiti i novac: godinu i pol kasnije troškovi rata narasli su na više od četrdeset milijardi dolara, gotovo osam posto izraelskog BDP-a, opozicija je pretkazivala katastrofu, zatvoreno je pedeset hiljada poduzeća, Banka Izraela očajnički se zaduživala prodajući državne obveznice, gospodarski rast pao je blizu nule, a zbog mobilizacije Izraelaca i zabrane rada za Palestince iz Zapadne obale zabilježena je rekordno niska stopa zaposlenosti.

Visoko sofisticirani obrambeni štit u koji su samo Sjedinjene Države uložile gotovo tri milijarde dolara pokvario se, ukratko, kao toster od tri dolara kupljen preko Temua, i izraelski premijer BENJAMIN NETANYAHU počeo se raspitivati po svijetu tko ima neki takav jedan sustav, štit koji će zamijeniti zardalu Željeznu kupolu i spasiti Izrael.

Konačno, u srijedu je Netanyahu u svojoj jeruzalemsku rezidenciju Beit Aghion na hitni sastanak pozvao ministra obrane ISRAELA KATZA, ministra financija BEZALELA SMOTRICHA i načelnika Generalštaba Izraelskih obrambenih snaga HERZLA HALEVIJA. Zamolio je tajnicu da zatvori vrata i nikoga ne pušta unutra, pa otvorio laptop i pustio snimku Hrvatske televizije od utorka, koju su izraelski stručnjaci Mossada preveli na hebrejski.

'Smatramo da je ova Vlada osigurala građanima sve ono što Vlada treba. Postavili smo ogroman, veliki štit koji je zaštitio i spasio hrvatske građane', govorio je neki ugojeni muškarac znalački sastavljenih jagodica prstiju. 'Sjetite se da je opozicija 2020. godine pretkazivala katastrofu, ali to se nije dogodilo, Hrvatska je danas sigurna i stabilna zemlja s milijun i sedamsto tisuća zaposlenih, imamo nikad veću zaposlenost i nikad manju nezaposlenost.'

— Gospodo, mene ne zanima kako ćemo doći do njega, i ne zanima me koliko ta stvar košta – poklopio je Netanyahu laptop i obratio se šokiranim suradnicima – ali mi taj štit moramo imati do proljeća.

Već do sutra, jasno, cijeli je vojnoobavještajni svijet govorio samo o zagonetnom obrambenom sustavu koji je razvila vlada hrvatskog premijera ANDREJA PLENKOVIĆA, 'ogromnom, velikom štitu koji je zaštitio i spasio hrvatske građane', vojni stručnjaci nagađali su kako zagonetna Plenkovićeve kupola funkcionira, a ekonomski stručnjaci nagađali su otkud uopće maloj Hrvatskoj novac i tehnologija za tako napredan i sofisticiran obrambeni štit.

— Štit? – zbunjeno je pitao Andrej Plenković.
— Da, štit – ponovio je veleposlanik Države

Andrej Plenković: Ovdje smo jako ponosni na naš štit (Foto: Robert Anić/PIXSELL)

Izrael u Zagrebu GARY KOREN. – 'Ogroman, veliki štit koji je zaštitio i spasio hrvatske građane.'

— Ah, taj štit – sjetio se hrvatski premijer. – Da, ovdje smo jako ponosni na naš štit. Sjetite se da je opozicija 2020. godine pretkazivala katastrofu, ali to se nije dogodilo, Hrvatska je danas sigurna i stabilna zemlja s milijun i sedamsto tisuća zaposlenih, imamo nikad veću zaposlenost i nikad manju nezaposlenost.

— Mi sve to znamo, gospodine premijeru, zato sam i zatražio sastanak – strpljivo ga saslušavši objasnio je izraelski veleposlanik, pa se osvrnuo oko sebe i zavjerenički nagnuo prema Plenkoviću. – Recite, koliko?

— Koliko čega?
— Novaca.
— Novaca za što?
— Za štit.
— Koji štit?

— 'Ogroman, veliki štit koji je zaštitio...'
— Znam, samo vas malo zajebavam – nasmijao se hrvatski premijer. – Nemojte se ljutiti, mi se ovdje volimo šaliti, kao i vi Židovi, samo veliki narodi se znaju šaliti, to nas je uostalom i spasilo. Čime se mi branimo u najtežim danima? Šalom!

— U svakom slučaju, hvala na izdvojenom vremenu, aleihem šalom – uljudno je odgovorio veleposlanik, pa ustao od stola i krenuo prema vratima.

— Šta 'aleihem šalom'? – zbunio se Plenković. – Pa rekli ste 'šalom' – zbunjeno se okrenuo gospodin Koren.

Ni tri i pol sata kasnije, Plenković je završio s tumačenjem koncepta svoga šaljivog štita, s kojim će – ukoliko ga instaliraju po njegovim preciznim uputama – Izrael za godinu dana biti sigurna i stabilna zemlja s nikad većom zaposlenošću i nikad manjom nezaposlenošću.

— A rakete? – pitao je zbunjeni gospodin Koren.

— Rakete? – pogledao ga je hrvatski premijer. – Koje rakete?

— Brilljantno! – lupio se po čelu veleposlanik.

Čim je stigao u veleposlanstvo, gospodin Koren nazvao je Beit Aghion s dobrim vijestima. Sve je tu, kompletan koncept Plenkovićeve kupole, evo ga tu ispred njega. Cijena? Prava sitnica. Izraelski ministar komunikacija SHLOMO KARHI nekidan je navodno u Zagrebu s hrvatskim ministrom prometa i infrastrukture potpisao nekakav Memorandum o suradnji u području poštanskih usluga, pa ako bi, eto, nećaka ministrovog kuma mogli nekako uvaliti u zajedničku komisiju. Koja zajednička komisija? Naravno da ne postoji nikakva takva komisija, to i jest projekt.

— A rakete? – pitao je zbunjeni Benjamin Netanyahu.

— Rakete? – nasmijao se veleposlanik. – To je najbolji dio, čekajte da vam objasnim.

Da skratim, Netanyahuova vlada uskoro je u revolucionarnoj administrativnoj reformi podijelila Izrael na Grad Jeruzalem i dvadeset mehezota, nešto poput županija, te pet stotina pedeset općina, u kojima se zaposlilo više od milijun pripadnika Netanyahuova Likuda, njihovih prijatelja, kumova i članova obitelji, još milijun zaposleno je u ministarstvima, vladinim službama, mehezotskim upravama i državnim poduzećima poput Izraelskih cesta, Izraelskih željeznica, Izraelskih šuma ili Izraelskih voda, korumpiranu je zemlju onda, jasno, napustilo milijun i pol neumreženih i nezaposlenih očajnika, i bilo je to prvi put od daleke 1949. da je u Izraelu zabilježen demografski pad.

A rakete? Rakete su, jasno, i dalje pale po izraelskim gradovima, ali nacionalna ekonomija nikad nije izgledala bolje.

— Smatramo da je ova Vlada osigurala građanima sve ono što Vlada treba. Postavili smo ogroman, veliki štit koji je zaštitio i spasio izraelske građane – ponosno će u ovo doba sljedeće godine novinarima objaviti Benjamin Netanyahu koncentrirano sastavljenih jagodica prstiju. – Sjetite se da je opozicija 2025. godine pretkazivala katastrofu, ali to se nije dogodilo, Izrael je danas sigurna i stabilna zemlja sa sedam milijuna zaposlenih, imamo nikad veću zaposlenost i nikad manju nezaposlenost.

— Ali to je smiješno – upast će neki nadobudni novinar palestinskih Novosti. – Kako biste vi nazvali pet hiljada zaposlenih u Izraelskim vodama, državnim poduzeću u zemlji s ukupno pola jedne rijeke?

— Šalom – odgovorit će dobro raspoloženi premijer. – A koje je bilo pitanje? ■

INTRIGATOR

Preskupa kvadratura kruga

Zbog poskupljenja stanova, država putem APN-a ne može stambeno zbrinuti bivše nositelje stanarskog prava. Hitno treba mijenjati model nabave stanova za 149 Srba koji godinama čekaju

BOSILJKA MILKOVIĆ, 78-godišnja penzionerka i osoba s invaliditetom, već osam godina posjeduje izvršno rješenje o dodjeli stambenog prostora. Kao bivša nositeljica stanarskog prava do 1991. je živjela u društvenom stanu u Zaprešiću, da bi deset godina kasnije podnijela zahtjev za stambeno zbrinjavanje. Poslije mnogo čekanja, država se nepovratno obavezala da Bosiljki priskrbi zamjenski prostor u kojem bi provela mirovinu, ali se još uvijek ne nazire skoro razrješenje situacije. Ona je jedna od 149 bivših nositelja stanarskog prava za koje država, točnije Ministarstvo prostornoga uređenja, graditeljstva i državne imovine, nije u stanju osigurati krov nad glavom. Hrvatska je dužna da uz asistiranje Agencije za promet nekretnina (APN) kupuje odgovarajuće stanove i da ih daje u najam bivšim nositeljima stanarskog prava. Da sve ide kako je bilo zamišljeno i čvrsto obećano Europskoj uniji, nakon kontinuiranog korištenja stanari bi stekli mogućnost njihovog otkupa.

Sve ovo je moralo biti okončano još zatvaranjem poglavlja 23. u pristupnim pregovorima za ulazak Hrvatske u EU – do 2011. Međutim, puno je zaostataka. Potrebno je osigurati 27 stanova na potpomognutim područjima i 118 stanova izvan tih područja: u Zagrebu, Dubrovniku, Splitu, Puli i drugim gradovima. Tokom cijele 2024. država je uspjela prikupiti ponude samo za šest stanova u Benkovcu, četiri stana u Kninu i jedno građevinsko zemljište u Slunju.

Više se ne radi samo o inertnosti državnih institucija koje stambeno zbrinjavanje pripadnika srpske nacionalne manjine stavljaju

na zadnje mjesto po hitnosti. Državi je stiglo na naplatu nezaustavljivo divljanje cijena nekretnina. Naime, postavljena je točno određena svota koja se može ponuditi po četvornom metru stana za zbrinjavanje bivših nositelja stanarskog prava. Prema odluci Vlade iz marta 2023., definirano je da izračun ponuđene cijene za jedan četvorni metar neto stambene površine na priobalju može iznositi do 2.350 eura, umjesto prethodnih 2.000 eura. Za Zagreb i ostale velike gradove, država za kvadrat stana izdvaja tek 2.000 eura, dok je godinama prije izdvajala 1.700 eura. U ostalim dijelovima Hrvatske, a tu spadaju potpomognuta područja, cijena kvadrata iznosi 1.750 eura.

Vladina odluka, prema kojoj se APN ravna kada raspisuje javni poziv za kupovinu stanova, zastarjela je i treba je ažurirati. U prošloj godini prosječne cijene u Zagrebu bile su između 2.300 i 2.600 eura po kvadratu, dok se u centru Splita traži čak i 8.000 eura po kvadratu. Jasno je da se mora naći novi model nabave stanova za bivše nositelje stanarskog prava jer je ovaj odavno potrošen i neučinkovit. Bosiljka Milković u razgovoru za Novosti govori da bi čak pristala i na manju kvadraturu od one koja joj je propisana. Sada već punih 34 godine nema riješeno stambeno pitanje.

— Potrošila sam mnogo novca u zadnjih 20 godina koliko se bavim time. Kad sam zvala Ured za stambeno prije koju godinu, neki čovjek mi je telefonom rekao da se obratim Srpskom narodnom vijeću i da moje rješenje nije obavezujuće, da ono ne znači ništa. Pa šta to znači? Iz Zaprešića sam otjerana, bila sam isprepadana. Stan sam dobila za vrijeme Jugoslavije nakon dugogodišnjeg rada u Domu zdravlja. Brine me i što ne znam kakav ću stan dobiti. Ja sam predala svu medicinsku dokumentaciju, ali ne znam da li će biti uvažena kad dođe do dodjele. Ne mogu

Cijene stanova lete u nebo
— Zagreb (Foto: Marko Prpić/PIXSELL)

hodati uz i niz stepenice, meni treba stan u suterenu. Po ravnom još uvijek mogu hodati. Slala sam molbu lično ANDREJU PLENKOVIĆU, ministru BRANKU BAČIĆU i pravobraniteljici za osobe s invaliditetom. Niko mi ništa nije odgovorio. Šta ću ako mi ponude neki stan do kojeg se ne mogu popeti? I kada će to biti? Ako se to ne riješi uskoro, razmislit ću o potražnji odštete. Da me isplate pa da sama potražim negdje neki stančić – poručuje Milković.

Voditeljica Pravnog odjela SNV-a JELENA BORIĆ navodi da u 13 županija i u Zagrebu, barem jedan bivši nositelj stanarskog prava čeka dodjelu zamjenskog stana te da zakonodavni okvir nije mijenjan unatoč dokazanoj nedjelotvornosti. Ona uočava opetovani oblik diskriminacije.

— Bivši nositelji stanarskog prava koji čekaju useljenje u svoj novi stan, osobe su bez nekretnine u kojoj bi ostvarili jednu od osnovnih životnih uvjeta, a to je prostor za stanovanje. Usprkos pravu na stan, moraju plaćati najam stambenog prostora ili živjeti kod bliskih osoba, na trošak drugih. To su osobe koje su danas u visokoj životnoj dobi, mahom samci i umirovljenici. Ti stanovi bi za njih bili garancija mirne starosti u urbanim sredinama kojima pripadaju, gdje su kao osobe formirani. Može se govoriti o diskriminaciji na nacionalnoj osnovi pošto većinu bivših nositelja stanarskog čine upravo Srbi. To je i diskriminacija s osnovna dobi jer je riječ o starijim osobama koje po pet ili deset godina, od uručjenja izvršnog rješenja, čekaju zamjenski stan. Pritom njima ne promiče činjenica da se kroz druge državne programe stambene politike nalaze rješenja za mlade obitelji, žrtve nasilja, stradalnike elementarnih nepogoda i druge. Nužno je pronaći brze i efikasne modele rješavanja ovog gorućeg problema, koji bi bili primjereni korisnicima, jer je diskriminirana skupina svakim danom sve starija i malobrojnija uslijed neminovnosti protoka života – ističe Borić.

Osim toga, Vlada RH je u točki 8.3. Operativnog programa za srpsku nacionalnu manjinu, sastavnog dijelu Operativnog programa nacionalnih manjina za razdoblje od 2024. do 2028., predvidjela dovršiti program stambenog zbrinjavanja bivših nositelja stanarskog prava uz nove načine rješavanja tog programa. Srpsko narodno vijeće će pučkoj pravobraniteljici predložiti da izda preporuke nadležnim državnim tijelima, posebno Ministarstvu prostornog uređenja, graditeljstva i državne imovine, kako bi izmijenilo pravnu regulativu i dovršilo program stambenog zbrinjavanja u 2025. godini.

Na uvid smo dobili i odgovor Ministarstva prostornoga uređenja, graditeljstva i državne imovine koji je 2023. bio upućen jednom bivšem nositelju stanarskog prava. Rečeno mu je da 'zadnjih nekoliko godina na području grada Zagreba ima vrlo malo ili gotovo da nema pozitivno ocijenjenih ponuda za kupnju stanova'.

'S obzirom na navedeno te unatoč razumijevanju situacije u kojoj se nalazite, a koju ste opisali u svom obraćanju, nažalost nismo u mogućnosti precizirati vremenski rok u kojem će rješenje kojim vam je utvrđeno pravo na stambeno zbrinjavanje biti izvršeno, no nadamo se da će to biti uskoro', odgovorili su iz nadležnog ministarstva prije dvije godine.

■ Anja Kožul

Kazna za siromašne

Korisnike socijalne pomoći, odnosno zajamčene minimalne naknade, država tjera da besplatno rade bez osnovnih radničkih prava, ako ne žele da im bude oduzeta socijalna pomoć?

Korisnici zajamčene minimalne naknade su jedini kojima se neko pravo uvjetuje besplatnim radom. S druge strane, rad za opće dobro smo do ove mjere poznavali samo kao sankciju za kaznena djela pa se postavlja pitanje odnosi li se država prema korisnicima socijalne pomoći kao da su krivi za to što su siromašni. Ako se mjere u sustavu socijalne skrbi kreiraju od premise da su korisnici socijalne pomoći jedna od najranjivijih društvenih grupa, s obzirom na to da su to ljudi bez sredstava za osnovne životne potrebe i da je sustav socijalne skrbi sigurnosna mreža koja im treba pomoći da izađu iz siromaštva, onda nimalo nije jasno koji je cilj ove mjere. Prisilnim, besplatnim radom pod prijetnjom ukidanja socijalne pomoći koja za samca iznosi 160 eura, svakako se nikome ne pomaže, nikoga takav rad ne osnažuje, niti motivira za resocijalizaciju i reaktivaciju u svijetu rada. No, ako je početna premisa da su korisnici naprosto lijeni i da su zato siromašni – prisilni, besplatni rad služi kao disciplinska mjera kojom se najsiromašniji i socijalno isključeni dijele na one koji zaslužuju socijalnu pomoć i one koji ju ne zaslužuju.

Koliko je siromašnih u Hrvatskoj?

Svaka peta osoba u Hrvatskoj u riziku je od siromaštva i socijalne isključenosti – a to su podaci za 2023. Statistika bi za 2024. mogla biti i gora. Zajamčenu minimalnu naknadu svake godine prima sve manje ljudi, a broj ljudi u riziku od siromaštva raste, što vrlo jasno govori o učinkovitosti socijalnih politika, ali i o neadekvatnom životnom standardu – dvije trećine radnika u Hrvatskoj prima plaću koja je ispodprosječna. Porazno je što je stopa rizika od siromaštva u jednoroditeljskim obiteljima 24,4 posto, dok je alarmantan podatak da je trećina starijih ljudi u riziku od siromaštva. Posebno su ugrožene starije osobe koje žive same – 59,9 posto ih je u riziku od siromaštva, a to i ne čudi kad je većina mirovina ispod granice siromaštva. Ti nam podaci govore da je zapravo ogromna količina ljudi u Hrvatskoj jednu plaću ili mirovinu udaljena od siromaštva te da je za većinu građana u Hrvatskoj dostojanstven život nešto o čemu mogu samo sanjati. Mjeru rada za opće dobro bez naknade treba ukinuti. Sustav socijalne skrbi treba kapacitirati i umrežiti s drugim sustavima. Trebaju nam i kvalitetni, dobro plaćeni poslovi koji građanima omogućavaju dostojanstven život, a ne preživljavanje.

■ Mirna Jasić Gašić

Jedva dočeka

Miro Bulj izrazio je oduševljenje što je u policiji morao obrazložiti razloge zabrane izložbe 'Susret na Tromedi'

ZA podizanje rejtinga pred lokalne izbore, gradonačelniku Sinja i saborskom zastupniku MIRI BULJU dobro je došao konačni poziv iz policije za davanje iska za povodom njegove septembarske zabrane izložbe fotografija 'Susret na Tromedi' INIE HERENČIĆ, nastale u produkciji Srpskog narodnog vijeća. Podsjetimo, zbog razloga zabrane koje je Bulj iznio zabrinutost je izrazila i pučka pravobraniteljica TENA ŠIMONOVIC EINWALTER, a Bulj dobio kaznenu prijavu zbog povrede mišljenja i izražavanja misli za što je predviđena kazna zatvora do godinu dana. Zabranjena izložba postavljena je početkom godine, ali u zagrebačkom KIC-u.

Nakon posjeta policiji, Bulj je velikodušno dao iskaz i medijima, i kao poslije teško dobivene bitke a ne zabrane izložbe narodnih običaja, slavodobitno ustvrdio da ostaje pri svome. A to Buljevo svodi se na ponavljanje da on nije za zabrane i da je u Sinju sve dozvoljeno, a potom nastavio da dok je on gradonačelnik u 'Sinju se neće provoditi niti jedan projekt MILORADA PUPOVCA niti preko ustanova niti u gradskim prostorima'. Nabrojio je ostale nacionalističke klišeje prema predstavnicima srpske zajednice u Hrvatskoj, ne zaboravljajući povući i pitanje financiranja Novosti.

Da ipak ne bude što bi Bulj bez Srba, proširio je Bulj svoju nacionalnu širinu prozivajući kako ga uz Pupovca progone DAVOR BOŽINOVIĆ i ANDREJ PLENKOVIĆ, sve zbog njegove 'obrane sloboda za vrijeme korone', protivljenja uvođenju eura, pa opet protivljenja zabranama THOMPSONOVIH nastupa...

Kako ipak ne bi sve bilo crno obojeno, pokušao je unijeti i jeftinu sentimentalnost,

Šou program - Miro Bulj
ispred policije (Foto:
Saša Tadinac)

istaknuvši da je 'poznata činjenica kako pomaže ljudima srpske nacionalnosti u svome selu'.

— Idite, pitajte njih, kakav je odnos, to mi neće iz Zagreba voditi Pupovac koji stvara probleme ljudima srpske nacionalnosti ali ne rješava ih. Ja rješavam pitanja srpske nacionalnosti na području grada Sinja – ustvrdio je Bulj.

Kako Bulj rješava probleme srpske zajednice dovoljno je pogledati službene popise stanovništva, po kojem je u 1991. godine na prostoru bivše općine Sinj živjelo 2.785 Srba, a danas samo 91 građanin srpske nacionalnosti.

■ Paulina Arbutina

Horor u Lori

IDRŽAVA financira revizionistički film JAKOVA SEDLARA o ratnom zločinu u Lori, a hrvatska javnost, predvođena političarima i intelektualcima hlabro šuti, u zaborav pada da je u Splitu postojao vojni logor Lora u kome su činjeni stravični ratni zločini, sankcionirani i pred hrvatskim pravosuđem. Ustvari, o tom divljačkom ponašanju prema vojnim te civilnim zarobljenicima i zatvorenicima, malotko više i govori nakon splitskog aktivista TONČIJA MAJIĆA, koji je zbog upornog rada na razotkrivanju ove nepoželjne istine, prošao svoju golgotu.

Tek, rijetko u regionalnim medijima kapne poneka priča preživjelih logoraša Lore. U emisiji 'Nedjelja u retrovizoru' na crnogorskoj Televiziji Vijesti o četiri mjeseca proživljena 1992. u splitskoj Lori, u bloku B, govorio je VESELIN BOJOVIĆ iz Žabljaka koji je kao zarobljeni vojnik JNA imao 19 godina.

'To je strava i užas, ko nije proživio Loru, ne može da zna šta se sve izdešavalo tamo.

Haos. Borba za život. Smrt. U tim trenucima je bolja smrt bila. Nije čovjeku bilo ni do šta, samo da prekrate muke. Molili su ljudi da ih ubiju, da im prekrate muke. Najviše su se izživljavali ovi što dođu sa ratišta, njihovi se napiju, dođu, dovedu ih, po cijelu noć biju, mlate. Onda stražari, ovaj TOMO DUIĆ, on je mene najviše maltretirao, ne što sam Crnogorac, što me mrzio, ne znam. U nesvijest padnem, pa povraćam. Hidrantom su nas kupali, izvode u krug, obaljuje te hidrantom. Postroje nas, okrenu ka zidu gole', pričao je Bojović, govoreći da je prolazio i mučenje strujom.

'To je indukcija, telefon improvizovani naprave, svežu za prst, poliju vodom noge i zavrti. To je padanje u nesvijest. To su najžešći bolovi. Da se javim kući na telefon kaže, odvede te u prostoriju, užas', kazao je Bojović.

Iz susjednog logorskog bloka C u kojem su prema svjedočenju preživjelih logoraša zarobljenici bili podvrgnuti najsurovijem fizičkom i psihičkom mučenju, do Bojovića su dolazili jauci i vriska. 'Ribao sam hodnik i wc u bloku C. Poznao sam naglasak naših ljudi – 'ubij me, ne muči me, molim te, daj mi malo vode'. Treću noć mislim da nije više ništa. Ja sam se raspitivao, stražar je rekao, nema više, tvoji su zemljaci u hladnjači', kazao je Bojović.

■ P. Arbutina

Kružni blok

SABORSKA zastupnica SDSS-a ANJA Šimpraga upozorila je da su ponovo išarane ruševine Srpske pravoslavne crkve Svete nedjelje u Gornjem Karinu. Ruševine koje su već nekoliko puta poslužile kao podloga za iznošenje proustaških stavova i govora mržnje, nalaze se na mjestu crkve sagrađene 1975. godine, a srušene nakon Oluje 1995. Osim uobičajenih poruka 'Za dom spremni', 'Ubij Srbina', 'Ustaše 1991.' ovaj su put 'umjetnici' nacrtali i traktor. Anja Šimpraga istaknula je da je ove godine prvi put nakon 70 godina u Gornjem Karinu oživljen zamrli običaj Srba u Dalmaciji bogojavljenko plivanje za časni krst i da ne želi vjerovati da je to poruka srpskom stanovništvu.

Pred saborskom govornicom Šimpraga je navela da je prošlog tjedna u Imotskom srušena i kuća Vukadinovića, ugledne srpske trgovačke porodice koja je svjedočila višestoljetnoj prisutnosti Srba u Imotskoj krajini, a 'koja je bila smetnja jer je gradu bio potreban kružni tok'.

'Kad posložite kockice jasno je zašto su napravili kružni tok u Imotskom, jer se u Imotskom i 30 godina nakon rata vrte u mjestu. Moram ponovo spomenuti da jedine srpske kulturne centre proglašavaju obavještajcima i nitko ne reagira. Znae koliko to stvara nemir, jer se u srpskim kulturnim centrima provodi učenje, besplatne instrukcije iz matematike, fizike, engleskog, uči svirati gitara, harmonika, robotika, kreativne radionice i to za svu djecu koja to žele bez obzira na nacionalnost', poručila je Anja Šimpraga u Saboru.

■ P. A.

FRAGMENTI GRADA

Zablude o učenju

VRIJEME je za još jednu natuknicu na temu koja se sporadično, ali redovito, provlači kroz ovu rubriku, riječ je o trendovima u suvremenom obrazovanju današnjice.

Jedna od većih, ali i problematičnijih zabluda – možda nije previše reći i podvala – s tim u vezi jest ona da je u procesu učenja moguće izvesti praksu svojevrstne tehničke operacije prelijevanja znanja od instance nastavnika/profesora prema ciljanoj meti, a to je učenik. Nešto što bismo pojednostavljeno mogli usporediti s presipanjem tekućine iz makar napola pune u praznu čašu. Bez previše napora i muke.

Jer u kvaziutopijskom, a zapravo distopijskom, scenariju potrošačkog kapitalizma 21. stoljeća, sve treba i mora biti optočeno osjećajima udobnosti i ugodnosti, pa i praksa učenja. Samo nek' se troši, samo neka klizi. Da, naravno, moguće je praktično izvesti takve procese upravo na takve načine. Uostalom, mnoge današnje institucije obrazovanja, posebice one privatne, stvorene prvenstveno iz komercijalnih razloga proizvodnje profita, to i čine. No postoji pritom jedan bazičan problemčić oko toga, a to je da praksa učenja, ako zavređuje da ju se tako nazove, naprosto ne funkcionira na takve načine. Jer to nije obrazovanje, niti je to učenje, više je riječ o kupoprodajnim odnosima na tržištu obrazovanja. Učenje, ako za krajnji cilj ima znanje u vidu spoznaje, te bi u konačnici trebalo rezultirati kreiranjem oslobođenog čovjeka-subjekta, ne može biti rasterećeno od jarma napora i muke, barem do neke mjere.

Istovremeno, nastavnik učeniku ne može biti više doli mentor pomagač, nekakav avatar na tom dugom i ne baš laganom putu. Netko tko upućuje na temeljne konture problemskih motiva, oprezno daje smjernice, iscrtava istraživačke putanje, ukazuje na čvorišta u strukturi, motivira i inspirira da se krene putem potrage za znanjem čiji je ritam spor jer takav naprosto mora biti. Druga je logika vremenitosti na djelu, upravo obrnuto proporcionalna ritmovima današnjeg života, što su okolnosti koje svakako ne pomažu i ne idu u prilog. Učitelj, prethodno opisanog profila, neka je vrsta prijatelja na zajedničkom putu saznavanja i spoznavanja, netko tko u najboljem scenariju proizvodi nešto što ću nazvati kreativnom zbnjenošću – ne razumijem isprva, ali nešto me tu 'muči' i pokreće. No učitelj je i netko tko istovremeno ne može na sebe preuzeti ono što je zadatak učenika i što sam učenik mora napraviti, a to je spomenuti napor u praksi učenja. Naprosto, ne mogu te naučiti bez tvoje aktivne participacije.

To je napor i muka da se na kraju procesa nešto shvati, pa potom poprmi obrise podrazumijevajućih uvida. Moglo bi se učiniti da je uloženi napor neproporcionalan dobivenoj zadovoljštini, ali treba se othrvati takvoj primisli. Uvijek ima i uvijek će imati smisla, koliko god neposredne okolnosti mogle upućivati na suprotno.

■ Hajrudin Hromadžić

VLADAN VUKLIŠ

Politika nemiješanja najviše je pomogla Francu

Indikativno je da su u pobuni generala protiv vlade Narodnog fronta koja je početkom 1936. u Španiji izborima došla na vlast svoje interese pronašli Hitlerova Njemačka, Mussolinijeva Italija i Salazarov klerofašistički Portugal. Indikativno je i da su upravo zemlje demokratskog zapada ustuknule. One su onemogućile republici da pobijedi u ratu

KNJIGA 'Jugosloveni i Španski građanski rat' povjesničara VLADANA VUKLIŠA, pomoćnika direktora Arhiva Republike Srpske, prošireni je i doručeni doktorat obranjen 2022. godine. Tema tog rata široko je tematizirana, još u Jugoslaviji, posebno u memoaristici. Vukliš je, međutim, napisao dosad sigurno najsvobuhvatniju knjigu o toj temi koja nadmašuje uobičajene regionalne historiografske standarde. Istraživao je u 22 arhiva u osam država. Nedavno je u prostoru Srpskog kulturnog centra u Zagrebu, u organizaciji Odjela za kulturu SNV-a, organizirano njeno drugo (poslije beogradskog, ali prije banjolučkog) predstavljanje.

Španjolski građanski rat dominantno se interpretira kao uvod u Drugi svjetski rat. Koliko ta interpretacija vrijedi s obzirom na podjelu – s jedne strane fašističke sile, s druge sve druge snage, i klasično demokratske i komunistička koja je imala veoma snažnu uloga?

Impresija o građanskom ratu u Španiji kao predigri Drugom svjetskom ratu je ispravna. Španska republika koja nastaje početkom 1930-ih godina bila je svojevrsna anomalija svog vremena. Međuratni period je period ružiranja demokratije, proces konsolidacije unutarnje diktature u STALJINOVOM Sovjetskom Savezu, uspona fašističkih pokreta i stvaranja nacističke Njemačke. Stvaranje španske republike je odskakalo od trenda. Bilo je za očekivati da će se sve unutrašnje konzervativne snage u Španiji – crkva, vojska, bankari i zemljišni magnati – ujediniti protiv onih koji su

došli na vlast. Program vlasti bi se i danas smatrao relativno blagim reformskim programom. Podrazumijevao je kulturološku reformu, smanjenje uloge Katoličke crkve, prvenstveno u obrazovanju, razvlašćivanje veleposjednika, smanjenje moći bankara i industrijskih magnata, kao i reformu vojske koja je bila relikvija nekad moćnog, tada već propalog imperija. Indikativno je da su u pobuni generala protiv vlade Narodnog fronta koja je početkom 1936. izborima došla na vlast svoje interese pronašli HITLEROVA Njemačka, MUSSOLINIJEVA Italija i SALAZAROV klerofašistički Portugal. Indikativno je i da su upravo zemlje demokratskog zapada ustuknule.

One osnivaju Komitet za nemiješanje.

Jest. Ustuknule su pred pozivima nabijenim moralnim kapitalom da se španskoj republici pomogne i da ju se odbrani od očigledno nadirućeg fašizma. Nisu se osjećale spremnima suprotstaviti Hitleru i Mussoliniju u tom trenutku, a smatrale su da oni ne predstavljaju takvu vrstu prijetnje kakvom će postati u narednim godinama.

Zagreb – najvažniji punkt

Znakovito je da su proglasile politiku nemiješanja iako je ugrožen i napadnut, današnjim rječnikom rečeno, legalni režim i vlada koja je došla na vlast temeljem izbora, a rušilo ju se loše izvedenim vojnim udarom koji se protegao na rat.

Implementacija nemiješanja će pokazati da je ono najmanje išlo na ruku republici, a najviše je pomoglo FRANCU. Zapadne demokracije, prevashodno mislim na Veliku Britaniju, onemogućile su republici da pobijedi u ratu, a Francu su omogućile da dobije svu potrebnu pomoć od spomenutih zemalja.

Iznimno je zanimljiva uloga SSSR-a i Kominterne. SSSR je u Ligi naroda i tada je njen iznimno konstruktivan član, a istovremeno se, bez obzira na formiranje Komiteta za nemiješanje, veoma brzo uključuje u zbivanja u Španjolskoj. Isprva slabije, kasnije snažnije, i republika je tu pomoć platila golemim španjolskim zlatnim rezervama.

SSSR je u nezgodnoj situaciji i prvih nekoliko sedmica STALJIN nije siguran šta da uradi. SSSR je okrenuo ploču, prestao je smatrati Francusku najvećom prijateljicom jer se uvjerio u rastuću prijetnju Hitlerove Njemačke i okrenuo se očuvanju Versajskog sistema koji mu u tom trenutku odgovara. Mijenja se i gledište prema Jugoslaviji i s politike razbijanja prelazi se na politiku njenog očuvanja kao cjelovite države. Izbijanje Španskog građanskog rata za SSSR je i ideološko-politički izazov. Bilo bi nezgodno da se ogluše na pozive za pomoć legalne vlasti koju su španski komunisti podržali u kampanji i parlamentu. Sovjetski Savez odlučuje se na dvosmjern pristup: ulazi u tajni proces vojne pomoći republici, osjeća potrebu da parira Njemačkoj i Italiji, a Kominterni daje zadatak da organizuje veliku kampanju raznih vrsta pomoći, pa i dobrovoljaca koji su se spremni boriti u redovima onoga što će već od jeseni 1936. postati internacionalne brigade.

KPJ vrlo brzo reagira, isprva propagandno, ali ubrzo i organizacijski. Koliko je, posebno organizacijski dio, iznenađujući jer KPJ još nije konsolidirana partija. Frakcijske borbe i dalje traju, vrh partije mora organizirati ljude u Jugoslaviji, a on je u Parizu, Beču, Pragu, Moskvi.

Legalnu KPJ Španski građanski rat dočekuje u unutrašnjem previranju i dugotrajnom procesu konsolidacije. Partijom rukovodi MILAN GORKIĆ koji se tada prevashodno nalazi u Beču i oko njega je dio Politbiroa. Kominterni nastoji učvrstiti Gorkićevu poziciju i korigovati liniju partije prema nekim novim interesima i opštim trendovima Kominterne.

Prva reakcija je propaganda. Angažuje se štampa pod uticajem KPJ za slanje pomoći španskoj republici. Organizacija vojne pomoći počinje iz najbližeg punkta kojim raspolaže KPJ, a to je Pariz. Tamo je Emigrantski komitet zadužen za rad među velikom ekonomskom emigracijom Jugoslavena u zapadnoj hemisferi. Vrijedi naglasiti, kada govorimo o Jugoslavenima u Španskom građanskom ratu, da su to uglavnom pripadnici ekonomske i političke emigracije. Jedna četvrtina ukupnog kontingenta odlazi direktno iz Jugoslavije, njih oko 440. Svi ostali su ekonomski emigranti koji žive u Francuskoj, Belgiji, Kanadi, SAD-u, dijelom i politički emigranti iz SSSR-a. Početkom 1937., nakon ciklusa policijskih provala u KPJ, stižu kadrovi sa zadatkom da konsoliduju partiju u samoj zemlji. Među njima je i TITO. Dolazi do pomaka i novih pokušaja u slanju dobrovoljaca iz zemlje. U prvoj etapi neuspješno se pokušalo masovno slati dobrovoljce. Druga je sporiji, oprezniji proces slanja manjih grupa ljudi preko punktova u samoj zemlji. Najvažniji punkt bio je Zagreb.

Dajete presjek pisanja jugoslavenske štampe o ratu. Kako tumačite to da su komunisti imali daleko najvećih problema s pisanjem glasila HSS-a koja su bila najtvrdje protiv republike? Čovjek bi pomislio da će HSS, i zbog svoje povijesti, podržati republiku.

KPJ tada pokušava, ne sasvim uspješno, provoditi liniju narodnog fronta. Oko sebe pokušava da okupi sve političke stranke lijevo od centra. U Jugoslaviji bi to imalo za cilj rušenje vlade MILANA STOJADINOVIĆA i uspostavu nove demokratske konstituante. Komunističko rukovodstvo je frustrirano pisanjem, recimo, Hrvatskog dnevnika. Očekivali su

od HSS-a da ima prodemokratsku poziciju, a žale se da pišu kao da ih Franco plaća. Zapravo, MAČEK je bliži britanskoj koncepciji vanjske politike i ne želi vidjeti nikakvu pozitivnu stranu SSSR-a i partija pod njegovom kontrolom. Provodi politiku na liniji britanskih konzervativaca. Frustracija KPJ je razumljiva, a kao pozitivan kontraprimjer je način na koji beogradska Politika, u kojoj komunisti imaju

KPJ nije bila partija seljaštva, ali jugoslovenski komunisti prije okupacije zemlje uspijevaju prodrijeti na selo: kroz studente koji idu u grad na školovanje, kroz razna kulturna i sportska društva. Sve zajedno, proizveli su kadrove koji znaju razgovarati s ugroženim srpskim seljakom u Lici 1941.

dosta svojih ljudi, piše o događajima. Među saradnicima je i ŽIKICA JOVANOVIĆ, budući ŠPANAC.

Stojadinovićev režim podržava Komitet za nemiješanje pa će na svaki način pokušati otežati slanje pomoći u Španjolsku. To je i razdoblje kada se ta vlada udaljuje od tradicionalnih saveznika, prije svih Francuske, a približava svojim tradicionalnim neprijateljima, recimo Italiji s kojom se izglađuju do tada veoma tegobni odnosi.

Rat je izbio u trenutku prestrajavanja jugoslovenske spoljne politike. Izgradnja negativnog stava prema španskoj republici je proces koji traje. Na početku je odnos režima istinski neutralan, iako je sam knez PAVLE bio izrazito antiboljševički orijentisan i takav mu je bio stav prema španskoj republici. Stojadinović je oprezan jer je to ipak udaljen konflikt koji nema direktnog uticaja na zemlju.

Ratno iskustvo komunisti

Strahuje li vlast od jačanja ilegalne KPJ? Ona iza kulisa dominira nekim jakim sindikatima.

KPJ u to doba preuzima kontrolu nad sindikatima. Policija to primjećuje i bori se protiv toga. Vlast brine to što se stvara novi kadar jugoslovenskih komunisti koji ima ratno iskustvo. To ih zaista plaši. Koriste se jugoslovenski zakoni o služenju u stranim vojskama i donosi se uredba kojom se svim Jugoslavenima učesnicima građanskog rata u Španiji oduzima državljanstvo. Nakon pada republike

znatan broj Jugoslavena biva interniran u logore na jugu Francuske, a jugoslovenske vlasti postavljaju razne zapreke njihovom povratku.

Sve to u čemu komunisti imaju važnu ulogu zbiva se u vrijeme Staljinovih čistki, u vrijeme kada Staljin slabi samu partiju i komunistički pokret. Koliko je to utjecalo na zbivanja u Španjolskoj i koliko su se ti sukobi manifestirali na koheziju unutar republikanskog bloka koji ionako nije bio homogen?

Direktna posljedica Staljinovih čistki u SSSR-u je odnos prema POUM-u, stranci Narodnog fronta koja ima kvazitrockističku poziciju. To je jedan od elemenata koji rezultuje unutrašnjim sukobom među republikancima. KP Španije, do tada relativno skromna, jača upravo na konto ekskluzivne vojne pomoći SSSR-a i činjenice da su kadrovi Kominterne kontrolisali internacionalne brigade kao neku vrstu udarnih trupa republike. Španski komunisti imaju zasluge za provođenje politike militarizacije radničkih milicija i stvaranja nove narodne armije. I time sebi pomažu u izgrađivanju jake pozicije, a to će ih neminovno dovesti u sukob ne samo s POUM-om nego i s anarhistima kao glavnim političkim rivalima. S njima ne dijele iste pozicije po suštinskom pitanju: da li provoditi revoluciju pa onda rat ili se prevashodno fokusirati na rat i odbranu zemlje od fašizma. Politika Narodnog fronta je uticala na to da se komunisti drže druge pozicije, dok su anarhisti s promjenjivim uspjehom inzistirali na prvoj. Sve to slabi špansku republiku iznutra, ali sam taj sukob unutar Španije nema pretjerano velikog uticaja na unutrašnju dinamiku internacionalnih brigada. Njih se ne koristi u tim internim sukobima.

Staljinove čistke imaju itekako direktan uticaj na KPJ, pogotovo na dio koji je ostao u Moskvi. U njima strada znatan dio jugoslovenskih komunista, u jesen 1937. i sam Gorkić, čija smrt dovodi do izrazito neizvjesnog perioda u istoriji KPJ. Pritom, Moskovski proces protiv ZINOVJEVA i KAMENJEVA 1936. dovodi komunističke partije u nezavidan položaj – vode kampanju za odbranu demokratske republike i moraju objašnjavati izrazito represivan proces u SSSR-u, koji otvara ružnu etapu sovjetske i komunističke istorije. Svaki naredni proces u 1937. i 1938. tu poziciju pogoršava.

U ratu je sudjelovalo oko 1.900 Jugoslavena, samo njih četvrtina je došla iz Jugoslavije, većina su bili ekonomski emigranti koji nisu nužno politizirani. To su ljudi koji su, recimo u belgijske rudnike, otišli trbuhom za kruhom. Kako to tumačite?

To dosta govori o međuratnom društvu i Evrope i Sjeverne Amerike, pa i same Jugoslavije. Najveći dio jugoslovenskih dobrovoljaca su seljačka djeca koja trbuhom za kruhom odlaze u gradove. Socijalni pritisci, pa i težina političkih okvira koji onemogućavaju radničkoj klasi dostojanstven život, sindikalno organizovanje, pravo na zdravstvu zaštitu, pravo na odmor, dovodi do nečega što se može nazvati plebejskim radikalizmom. Radnička klasa je intuitivno lijevo nastrojena, čak i ako nije politički obrazovana. Mnogi pripadnici emigrantske radničke klase u kampanji za pomoć španskoj republici vide šansu za radikalnu ekspresiju onoga što ne mogu iskazati tamo gdje su u tom trenutku, bila to Jugoslavija, Francuska ili SAD. Ima u tome i mladalačkog avanturizma, ali on je u najvećem broju slučajeva altruistički. Radi se o ljudima koji odrastaju uz koncept socijalne pravde koji osjećaju kao potrebu. Polovina naših dobrovoljaca jesu komunisti, ali druga polovina ne pripada ni jednoj stranci, iako su možda dijelom bili sindikalno organizovani.

Koliko je iskustvo tih ljudi bilo važno KPJ kao pokretaču i organizatoru NOB-a? Ne mislim samo na vojno iskustvo, nego i političko, odnosno svijest da je potrebno stvoriti širok i kohezivan pokret, posebno u NDH gdje partija ostvaruje svoj najveći pothvat. Ona srpsko seljaštvo, izravno ugroženo od ustaša i ni po čemu komunističko, pridobiva na svoju stranu i to masovno. Koliko je to izašlo iz retorice Španjolskog građanskog rata?

Tri su bitna elementa. Vojno iskustvo je očigledan element. To su komunisti s iskustvom savremenog rata. Njih oko 250 sudjelovat će u NOB-u i oni su kičma tog pokreta. Bili su prevashodno vojni, ne politički kadrovi partizanskog pokreta. Svakako se radilo i o grupi koja je prošla političku koheziju. Rekao bih da se to desilo u francuskim logorima, nakon sloma republike i tokom dugotrajne internacije. U toj gladi i hladnoći trenira se neka vrsta komunistički dirigovanog kolektivnog života, politički trening nerava spram režima koji ih drži zatvorenicima. Uspjeli su izgraditi politički i moralno provjeren kadar. Bitan je i period narodnofrontovske politike. Takvo strateško ideološko opredjeljenje nosi političku otvorenost, diskurs koji zna da se obraća masama širim od industrijskog proletarijata. KPJ nije bila partija seljaštva, ali jugoslovenski komunisti prije same okupacije zemlje uspijevaju prodrijeti na selo: kroz studente koji idu u grad na školovanje, kroz razna kulturna i sportska društva i drugo. Sve zajedno, proizveli su kadrove koji znaju razgovarati s ugroženim srpskim seljakom u Lici 1941. Taj novi politički jezik koji su razvili omogućio im je da steknu značajno povjerenje upravo kod srpskih seljaka, između ostalih.

Omogućilo im je i to što su ih oni barem pokušavali efikasno zaštititi od ustaškog terora.

Svakako.

Uloga Tita

U trenutku izbijanja Španjolskog građanskog rata Titova putanja je uzlazna. Ima dosta veliku ulogu oko organizacije pomoći. Bio je jedan od arhitekata tog najambicioznijeg plana slanja dobrovoljaca, njih 500, iz Jugoslavije, koji je završio neuspjehom. Kakva je njegova uloga u španjolskim zbivanjima?

Nakon izlaska iz zatvora proveo je duže vrijeme u SSSR-u. Učestvovao je u sastancima i savjetovanjima u Moskvi koji konsoliduju Gorkičevu poziciju unutar partije i svakako se može reći da je on Gorkičev politički saveznik. TITO dobiva zadatak da radi kao glavni aktivist na konsolidaciji KPJ u zemlji. U trenutku zahuktavanja španske kampanje dobija i dodatni zadatak organizacije pomoći španskoj republici. Nisam stekao utisak da je on arhitekta poduhvata slanja, ali on svakako provodi taj posao na terenu. Završava se neuspjehom pukim slučajem. Policija je uz mnogo sreće uspjela razotkriti čitavu stvar. Tito potom stvara tehnički opremljene punktove koji mogu da obezbijede falsifikovane pasoše i ilegalne rute za prelazak granice. To radi relativno uspješno sve dok postoje sredstva za to, što traje do kraja 1937. Tada ponovo ulazi u Pariz i preuzima rukovođenje krnjim Politbiroom nakon Gorkičevog 'nestanka'. Ulazi u još jedan dugotrajan proces unutarpartijske borbe koji će trajati godinu dana i koji će završiti 1939., kada dobiva mandat da sastavi novo partijsko rukovodstvo u zemlji. Tito je značajan kadar kada je riječ o slanju dobrovoljaca iz same zemlje, ali definitivno se može opovrgnuti njegova značajnija uloga mimo tih tokova.

Na udaru španjolskih generala bila je vlada koja je nastala kao produkt liberalnodemokratskog poretka i koja je posljedica pobjede na izborima. Dojam je da je danas taj poredak na udaru tvrde desnice. Koliko pouke Španjolskog građanskog rata mogu biti korisne da se liberalnodemokratski poredak, kao barem zamišljeni prostor široke slobode, obrani?

Povukao bih drugačije paralele. Druga španska republika i vlada narodnog fronta nisu nužno ekspresija liberalne demokratije nego socijalno progresivne politike koja je ušla u reformske procese kojima bi se olakšao život najširim slojevima stanovništva. Taj period karakteriše i pojava socijalno-liberalnih politika koje se manifestuju u nekoj vrsti novih društvenih ugovora, kao što su to New Deal u SAD-u ili Martinjanski sporazum u Francuskoj. Te politike konačno pogoduju širim slojevima radničke klase. Svijet neposredno nakon Drugog svjetskog rata karakterišu takvi projekti dirigovanih ekonomskih kapaciteta u kojima je progres uslovljen i socijalnim davanjima. Današnji svijet, već nekoliko decenija, karakteriše neoliberalizam koji znači demontažu projekata na koje je u jednom trenutku ličila i španska republika. Ono što vidim jeste suglasnost u neoliberalizmu i između liberalnodemokratskih političkih projekata i konzervativnih projekata. Razlika je prevashodno u politici identiteta. Političke osovine su danas postavljene drugačije nego tada. Danas se ne bojim fašizma. Više se bojim svijeta u kojem moćne, nominalno demokratske zemlje posežu za političkom aparaturom kojom su se nekada služile fašističke zemlje. Želja za socijalnom pravdom ostaje univerzalna. Ona se i dalje može iskazati kroz širok spektar političkog djelovanja. ■

Radnik i superstar

Na Filipinima je studirao računalno inženjerstvo i bavio se umjetnošću. Pandemija je sve promijenila. Prvi posao u Hrvatskoj dobio je u Novoj Gradiški, a sada radi u jednom restoranu u Zagrebu. Postao je poznat zahvaljujući talent showu i izvedbi Gibonnija. No, Efraem Norte iskusio je i tegobnu stranu života stranih radnika

Efraem Norte (Foto: Privatna arhiva)

ZA 28-godišnjeg EFRAEMA NORTEA šira javnost imala je priliku doznati jesenas kada je, natječući se u *talent showu* 'Superstar' RTL televizije, stao pred kamere i otpjevao pop-hit 'Sugar'. Efraem je fantastičnom izvedbom pjesme benda Maroon 5 rijetko koga ostavio ravnodušnim. No pravo iznenađenje uslijedilo je u jednom od narednih krugova natjecanja, u koje je taj strani radnik porijeklom s Filipina, trenutno zaposlen u jednom zagrebačkom restoranu, prošao jednoglasnom odlukom žirija. U nastavku natjecanja, naime, Efraem je odlučio otpjevati GIBONNIJEV 'Libar', i to u *a capella* verziji.

— Za tu izvedbu pripremao sam se dva mjeseca. Nije bilo lako, pogotovo zbog jezika. A zašto Gibonni? Zato što je to prvi pjevač na čijem sam koncertu bio otkako sam došao u Hrvatsku. Plus, primijetio sam da ga ljudi ovdje jako vole – govori Efraem koji na kraju nije dogurao do finalnog kruga 'Superstara', ali nas je svojim pjevačkim i plesačkim sposobnostima nastavio oduševljavati putem Instagrama i TikToka.

Kako kaže, u *prime time* televizije s nacionalnom frekvencijom dospio je posve slučajno. Na natjecanje se nije prijavio sam, već je to učinio njegov prijatelj. Jednom prilikom snimio ga je kako pjeva i bez njegovog znanja prijavio ga na natjecanje.

— Bio sam šokiran jer sam po prirodi introvert pa bih se teško, pogotovo u ovaj fazi života, sam odvažio na takav korak. Sve u svemu, bilo je to jako dobro iskustvo koje mi je omogućilo da upoznam nove ljude i pokažem svoj talent. Nakon što je *show* prikazan, neznanci su me počeli prepoznavati u javnom prijevodu i na radnom mjestu. A u crkvi, u koju redovno odlazim tu u Zagrebu, ljudi su mi prilazili i tražili da se slikaju sa mnom. Nešto takvo nisam očekivao, ali mi je bilo simpatično. Budimo realni, ipak nisam toliko poznat – priča nam Efraem Norte kroz smijeh.

Efraemovi roditelji njegov su talent zamijetili kada je imao pet godina. Uхватili su ga, prisjeća se, kako pjeva pjesmu iz jednog japanskog crtanog filma i ostali iznenađeni. Uskoro su mu nabavili instrumente, mikrofon i CD pa je mogao početi vježbati.

— U početku su to bile filipinske i američke pop-pjesme, a kasnije sam se okušao i u drugim žanzrovima. Inače najviše volim slušati pop-muziku, s kakvom sam nastupio u prvom rundi 'Superstara', a pjevati zbilja mogu svašta. Okušao sam se i u jazzu, rocku, rapu, hip-hopu, a evo, na kraju, i u hrvatskoj muzici – objašnjava nam.

'Superstar' nije jedino pjevačko natjecanje na kojem je sudjelovao. Na prvom je nastupio još u školi, kada je izveo duet s kolegicom iz razreda i osvojio drugo mjesto. Na matinalnoj večeri ponio je pak titulu *songbirda* (ptice pjevice), a u narednim godinama odvažio se na sudjelovanje u audicijama za filipinske TV *showove* i druga natjecanja koja se inače održavaju po trgovačkim centrima. Međutim, objašnjava nam, tamo su pravila daleko stroža jer su Filipinci pjevačka nacija. U toj zemlji većina ljudi zna dobro pjevati, kaže.

On je svoj talent naslijedio od majke, a nastavio ga je brusiti tokom studija računalnog inženjerstva. Istodobno, kao član grupe mladih koji se bave scenskom umjetnošću, okušao se i u glumi, plesu i sviranju različitih instrumenata: gitare, ukulelea i klavira. Sve se promijenilo dolaskom pandemije koronavirusa, teške financijske situacije i prekidom studija. Uskoro je, u potrazi za poslom i boljim životnim uvjetima, Efraem odlučio da napusti Filipine i da se sa sestrom, koja danas živi i radi u Zaprešiću, otisne put Europe.

— Prvi plan nam je bio da odemo u Južnu Koreju. Kako to na kraju ipak nije uspjelo, a imali smo gotovo sve potrebne papire, nismo htjeli gubiti vrijeme. Preko agenta za zapošljavanje pronašli smo plan B i na kraju u studenom 2022. godine stigli u Hrvatsku – veli naš sugovornik, koji je prvo radno mjesto pronašao u Novoj Gradiški, u tvornici kože.

S plaćom je ondje, tvrdi, bio zadovoljan, ali se u Slavoniji počeo susretati s preprekama na koje inače nailazi većina stranaca na radu u Hrvatskoj, pogotovo u manjim mjestima. U Gradiški nije uspio pronaći nekoga tko će ga podučavati hrvatski jezik, a ubrzo se suočio i sa zatvorenošću lokalne zajednice. — Život u svakom mjestu ima svoje pozitivne i negativne strane, pa tako ljudi i ovdje u Zagrebu, a pogotovo u Slavoniji, znaju gledati na nas strance u stilu (došli su neki novi ljudi, što oni uopće tu rade'. U tom smislu mi je nešto lakše u Zagrebu jer je grad veći i postaje sve multikulturalniji, ne sude ti toliko po tome odakle dolaziš, boji kože ili tvom *backgroundu*. Međutim, čini mi se da ljudi u Hrvatskoj još nisu posve spremni na takve procese. Mislim da će ih prihvatiti s protokom vremena – iskreno će Efraem.

Posljednjih godinu i pol dana zaposlen je u jednom tajlandskom restoranu kao konobar. S radnim mjestom i s ekipom na poslu je zadovoljan, a s preseljenjem u Zagreb otvorila mu se i mogućnost da počne učiti jezik.

— Uz engleski, znam ponešto talijanskog, španjolskog i francuskog, a hrvatski do dolaska ovdje nikad nisam ni čuo. Pritom ga je jako teško naučiti. Rekao bih da je to jedan od najtežih jezika jer, recimo, mi u filipinskom uopće nemamo rodove, sve je neutralno. Zbog toga je neophodno ići na tečajeve, hrvatski je drugačije gotovo nemoguće naučiti – objašnjava nam.

Zahvaljujući preporuci završio je na tečaju hrvatskog u organizaciji Isusovačke službe za izbjeglice (JRS) i radionicama u sklopu Centra za kazalište potlačenih 'Pokaz'. Na kraju je položio A1 i A2 razinu, a trenutno je pauzirao daljnje učenje gramatike jer se, kako kaže, želi usredotočiti na vježbanje jezika kroz razgovor i svakodnevnu interakciju.

— Bilo bi mi drago da u Hrvatskoj postoji više organizacija kao što je JRS jer ovdje ima puno stranih radnika i izbjeglica kojima je potrebna pomoć. Isto vrijedi i za 'Pokaz', gdje smo kroz vježbanje svakodnevne komunikacije bili usredotočeni i na građenje prijateljstava i zabavu. Sve u svemu, te dvije organizacije su mi jako puno pomogle – kaže.

Na internetu sam primijetio da dio ljudi u Hrvatskoj nas strane radnike optužuje da smo im preoteli poslove i žele da se vratimo u svoje države. Ali mi smo kriva adresa. Njihove kritike ne bi trebale biti usmjerene prema nama, nego prema domaćoj vlasti – kaže Norte

Norte u talent showu 'Superstar' RTL televizije (Foto: Privatna arhiva)

Nedavno objavljeno istraživanje Instituta za istraživanje migracija, kojim je bilo obuhvaćeno 400 radnika porijeklom iz Azije i Afrike, pokazalo je kako ih trećina smatra da im se kvaliteta života nakon dolaska u Hrvatsku značajno poboljšala i jednako ih toliko ovdje planira ostati do pet godina. Istodobno, u izvještajima pučke pravobraniteljice, a i medijima, redovno se pojavljuju primjeri koji osim života u nagruvanim prostorima podrazumijevaju kršenje radničkih prava, birokratske zavrzlake i ignoranciju problema od strane države s kojima se susreću strani radnici. Na neke od tih prepreka naišao je i naš sugovornik.

— Dok sam radio u tvornici u Gradiški zajedno nas je živjelo četvero, a jako je teško živjeti s ljudima koje inače ne poznaješ. Slično sam na početku prošao i u Zagrebu, a nakon zaposlenja u restoranu napokon sam mogao unajmiti stan u kojem i danas živim sam. Kao najveći problem pokazala se birokracija, odnosno čekanje na dozvole za boravak i rad – ističe Efraem.

Prema postojećem Zakonu o strancima, koji je trenutno u procesu izmjene, takve se dozvole izdaju na godinu dana, no u praksi se pokazalo da se nakon isteka tog perioda na nove čeka mjesecima. Za to vrijeme strani radnici nalaze se u prekršaju i ne mogu raditi legalno, zbog čega su mnogi od njih prisiljeni otići iz zemlje, ostati i raditi na crno ili završiti na ulici. Pritom moraju strahovati od policije, istog onog organa koji im nije u stanju pravovremeno izdati nove dozvole, jer ako ih uhvate bez potrebnih dokumenta, prijete im deportacija. Na dozvole se, govori Efraem, najduže čeka u glavnom gradu.

— Kada mi je istekao ugovor u tvornici kože, sam sam pronašao novi posao u Zagrebu, i to posve slučajno. Prolazio sam kraj novotvorenog tajlandskog restorana, ušetao u njega, jeo i na kraju im predložio da me zaposle. Pošto nisam imao iskustva kao konobar, tjedan-dva sam bio na praksi i nakon svega trebao potpisati ugovor. Međutim, na dozvolu sam čekao sedam mjeseci. Moja sestra je čekala čak osam mjeseci, a znam za još slič-

nih slučajeva. Srećom sam u tom momentu imao *part-time* posao, ali što bi se desilo da nas je uhvatila policija? Nije mi jasno zašto to toliko traje. Samo želimo raditi i nikome od nas nije u cilju da ovdje budemo u prekršaju – govori.

Upravo su birokratske zavrzlake jedan od prioritetnijih zadataka s kojima se, prema Efraemovom mišljenju, država treba uhvatiti ukoštac kada je u pitanju položaj stranih radnika. Slaže se i da bi bilo dobro kada bi ciljano, za tu populaciju, bili organizirani besplatni tečajevi jezika.

— Na internetu sam primijetio i da dio ljudi u Hrvatskoj nas strane radnike optužuje da smo im preoteli poslove i žele da se vratimo u svoje države. Ali mi smo kriva adresa. Njihove kritike ne bi trebale biti usmjerene prema nama, nego prema domaćoj vlasti. Uostalom, mislim da bi svi ljudi trebali biti tretirani jednako: da svi imamo dostojne plaće, naknadu za prijevoz i druge troškove, kao i uvjete smještaja – poručuje Efraem i dodaje kako ga raduje što izmjene aktualnog Zakona o strancima podrazumijevaju produljenje dozvola za boravak i rad s dosadašnje jedne na tri godine.

Za kraj je podijelio i nekoliko savjeta svim onim strancima koji svoju sreću tek planiraju okušati u Hrvatskoj. Prvi savjet je, kaže, da moraju osvijestiti kako više ne žive u svojoj zemlji i biti spremni na učenje jezika i susret s novom kulturom.

— Jednostavno se moraš nekako uklopiti, biti jedan od 'njih'. I budite mudri jer je teško vjerovati svima, pogotovo onima koje ne poznaješ.

Što se tiče osobnih planova, Efraem Norte kaže da ih zasad nema previše. — Prvo moram naučiti jezik do kraja. Možda odem i dalje, ali trenutno mi je dobro ovdje. Najčešće uživam u obilasku muzeja, gledanju filmova, šetnji prirodom i ponekom putovanju. A za pjevanje ćemo još vidjeti – zaključuje. ■

Општинска
зграда у
Негославцима

На сремској равници

На свом врхунцу 1971. Негославци су имали 1.795 становника, а према последњем попису из 2021. броје 983 становника. Уз остала удружења и организације, у селу делује и Удружење жена Негославчанке, једно од најактивнијих овог типа у околини

КАДА прођете вуковарску градску четврт Сајмиште и изађете из града, наћи ћете се на путу који води кроз непрегледне оринице и плодна поља. Након пет километара вожње, стижете у Негославце, типично ушорено село које вековима мирно лежи на сремској равници. Уколико неки путник намерник или знатижељник који истражује села источне Хрватске пожели да пронађе нешто о Негославцима, на интернетским претраживачима ће га дочекати неке опште информације о селу и општини, ратне приче, као и у свим осталим суседним местима, и неколико прича о дешавањима везаним за село из локалних медија. Међутим, на интернету нећете наићи на приче становника који су свој живот провели у овом селу, чували

успомене на претке, али и понешто записали како не би све пало у заборав.

— Насељавање села српским становништвом почело је са Маријом Терезијом 1701. године, а сада је остало само неколико староседелачких породица. Прво су дошли Сендићи, Увалићи и Стојновићи, након њих Мишићи, Неранцићи, Баџановићи, Кендршићи, Јаковљевићи и Шербићи, а затим се насељавају Бачвани — поносно истиче своје претке као осниваче села пензионер Сава Сендић, један од сарадника на књизи 'Негославци: хроника' коју су написали Владимир Кадич и Душанка Амицић-Поповски. Успут, уз нека презимена, Сендић наводи породичне надимке, или у овом крају много популарнији германизовани израз шпицнамете, попут Шелетови за Стојновиће и Буркови за Мишиће.

Претпоставља се да су Негославци добили име по Негославу, вероватно једном од првих становника још пре досељења Срба. Према речима нашег саговорника, село је ушорено и добило је обресе данашњег облика отприлике 1712. године. Раније је све била ледина и шума, а становници су живели по салашима око садашњег села. — Наша кућа је међу најстаријима у селу, саграђена је 1882. године. Данас ретко ко у Негославцима живи на темељу, односно у кући својих предака. Прва школа подигнута је 1761. поред цркве, а користила се све до 1981., када је саграђена нова. Црква је такође изграђена 1761. године — говори Сава Сендић.

Осврнуо се и на цртице из своје младости, односно на то како су Негославчани живели у периоду бивше Југославије. — Десет сам година био на челу села, одмах након успостављања делегатског система. У том систему су организације бирале своје делегате, а ја сам делегиран испред официра. Партија је држала главну реч. Касније су успостављени вишестраначки избори, а ја сам био председник локалног огранка Социјалистичког савеза. Убедљиво смо победили у Негославцима. Након избора, мој колега Миленко Стојновић је рекао да нећемо узети ниједну дневницу. За десет година нисмо наплатили нити једну дневницу, а с тим су се сложили и чланови скупштине. Све смо радили бесплатно — прича Сендић који каже да су Негославци били прво село у тадашњој вуковарској општини које је увело телефонску линију.

Дугогодишњи
пријатељи — Сава
Сендић и Недо Божић

— Што се тиче цркве и вере, неких 35 година сам у цркву ишао трипут годишње: за Светог Саву јер се зovem Сава, за Ђурђевдан јер ми је тад слава, и на Божић. Осим неколицине жена, тада смо у цркву ишли Радивој Јецков, Душан Коларић и ја. И нико више. Све док се нису доселили Босанци — присећа се Сендић својих пријатеља, а и најављује причу о насељавању Срба из подножја планине Озрен у Босни.

У угодној кућној атмосфери, са Савом Сендићем, уз чашицу ракије и цигару, ћаска његов пријатељ Недо Божић. За разлику од Саве који је Сремац и староседалац, Недо је досељеник из Босне. Од самог Нединог доласка у Негославце њих двојица су изградила пријатељство које чувају и данас. Плодна равница око Негославаца привукла је многе насељенике, нема никаквог ривалства између староседелаца и досељеника, само чување сећања на завичај.

— Међу првим фамилијама из Босне су дошли Симићи и Тијанићи. Дошли смо овде 1950-их година јер је у нашем завичају владала глад. Мој отац је хтео прво да се одселимо у околину Добоја, али је један рођак већ био овде и нахвалио је како је све лепо, и оно најважније, да има кукуруза. Куповали смо кућице у селу, нас 14 је живело у две собице, нисмо имали ни где да спавамо. Када смо касније стали на ноге, куповали смо и пољопривредне машине. Млађи људи су се запослили у комбинату Борово, а ја сам, након доласка из војске, почео да се бавим пољопривредом. Било је тешко радити, али сам некада за недељу дана могао да зарадим јутро земље. Испрва нас појединци нису добро прихватили, али се касније све поправило. Састајали смо се и дружили у центру села — прича Недо Божић.

На свом врхунцу 1971. године Негославци су имали 1.795 становника, а према последњем попису из 2021. село броји 983 становника, што је најмање још од 1857. године. Сада су Негославци самостална општина. Уз остала удружења и организације, у селу делује и Удружење жена Негославчанке, једно од најактивнијих удружења овог типа у околини.

— Наше удружење је основано пре шест година на моју и иницијативу Драгане Јецков. Жене у Негославцима су биле закинуте за сферу друштвеног живота и искључене из дешавања, па смо сматрале да би ово удружење то поправило. На оснивачкој скупштини било је присутно 17 жена, а данас имамо 80 веома активних чланица. Радује нас да се та бројка сваке године повећава. Нису у питању само старије жене, него и оне средњих година, а имамо и велики број припадница млађе популације, што нас посебно весели. Када се споје младост и искуство, резултати морају бити добри, баш као што и јесу — појашњава председница удружења Биљана Пејић.

Од самог оснивања, чланице су имале идеју да ово не буде удружење жена као и сва остала, већ су сматрале да треба да понуде нешто другачији садржај.

— Окренуле смо се културним дешавањима попут представа и путовања која су значајна за мотивацију жена. Пропутовали смо много, обишли много наших светиња и манастира, а ишли смо и на адвентска путовања. Жене се томе посебно радују. На путовања не водимо само жене из Негославаца, него смо отворене и према другим удружењима. Са нама су путовале жене из Бановаца, Мирковаца, Маркушице и Вуковара, па буде занимљиво и

Ekumenska simfonija

Pišući roman 'Pobožni đavo' Vojin Jelić gradio je relej za opću uvezanost i istodobno ga postavljao na najpodatnije mjesto otkuda je mogao mirom i mjerom destilirane ljudskosti emitirati pacifističke ideje zajedničkosti i istovjetnosti među ljudima

DALMACIJA je kulturološki svakako najheterogeniji prostor u Hrvatskoj, vjerojatno i u bivšoj Jugoslaviji, pa onda, bit će, čak i na Balkanskom poluotoku. Dalmatinska regija sa svojim je signumom *Triplex Confinium* mrjestilište je više religija i rasadnik jezika i pisama koji ja dransku mapu zapadnog Balkana čine iznimno dinamičnom. U Dalmaciji premrežavaju se kršćanstvo i islam – i katolicizam i pravoslavlje i protestantizam – u uzmorskom dijelu i na otocima govori se čakavskim jezikom, a u kontinentu štokavskim, dok na istom tom prostoru bilježi se baština na latinici i cirilici, uz svjedočanstva kako je ovdje bila kurentna i glagoljica. Treba li podsjećati kako morlačko zabrde njeguje konsonantnu gangu i šijavicu u intervalu muzičke sekunde, a da maritimni litoral preferira konsonantnu tercu u vidu umilnoga dvoglasa iz dalmatinske klapske pjesme? Naslage prošlosti ogledaju se i u obiteljskim prezimenima, razvedenom leksiku i naslijedenim jelima, iz čega se iščitavaju palimpsestne testimonijance svijuju onih što su ovuda projahali i propješačili, i doplovili, utiskujući u svedalmatinski hereditet biljegovе slavenskoga postanja, turskog predzna-

Kad se pojavio, roman 'Pobožni đavo' nije ostao neprijatelj. Uživajući reputaciju nepotkupljivoga kritičara nesklonog čestim pohvalama, Igor Mandić ipak je bio napisao, bez ikakve kočnice, oduševljeni panegirik

ka i mletačkih tradicija. Dalmacija, baš kao i more: sve kupi u se... I obogaćuje se time, zadržavši i usisavši najbolje i najljepše od svega.

Pa se onda u njoj, Dalmaciji, i mogao ostvariti jedan onakav glas, kakvim će poviknuti i uspomoć kojega će u tkivo ovdašnjega zapamćenja udjenuti urez toliko drugačiji i različit od dominantnih tendencija, a to je gromki glas pisca VOJINA JELIĆA. Srbin po etnicitetu i pravoslavac po religijskom otisku, ovaj je ustrajni i neumorni pregalac čitavog života pisao jednu te istu knjigu, svaki put pod tobože izmijenjenim naslovom preispitujući i prezentirajući ono nešto što bi se, pod zajedničkim nazivnikom, moglo nazvati srpskim pitanjem u Hrvatskoj. I dobro je da se na takav jedan izazov ovako darovit i vrijedan pisac bio odlučio, a još je bolje da je u to ime stvorio roman 'Pobožni đavo' (1975.) kojemu, evo, baš se navršilo pola vijeka otkako je bio odzvonio u domaćoj nam književnosti.

Odzvati se zovu takvog iskušenja Vojin Jelić bio je ponukan grančicom sa svojega obiteljskog stabla. Rođen je u Kninu dneva 27. studenog 1921., u zavičaju koji je dobro no ispremiššan i srpskim i hrvatskim življem te gdje oba naroda u svojim ljetopisima imaju zavedeno prezime – Jelić. Srbi će ga izgovarati s kratkim, silaznim akcentom na prvom slogu, dok će mu Hrvati na istoj silabi nanijeti dugi, uzlazni naglasak. Po tome će se razlikovati. Iako, na tim distinkcijama puk neće previše gubiti ni vremena ni htijenja za razdiobom, nego će vjekovima i decenijama susjedi i komšije graditi mostove čestitajući jedni drugima Božice i slave, Uskrse i Vaskrse, množeći time prilike za družbu i blizinu. U koju god knjigu Vojina Jelića da namjernik uniđe, dočekać ga do brosusjedsko gostoprimstvo koje će jedni, možda, zvati ekumenizmom, a drugi bratstvom i jedinstvom... Kad su družba i blizina važni da se među ljudima zbudu, nije baš nešto bitno je li čeljad vjerujuća ili pak ne.

Kao rođeni Kninjanin, Vojin Jelić sjašio je do gravitirajućeg mu Šibenika po potvrdu o gimnazijskoj maturaciji. I taman što je bio nakrao na pleća dvije decenije života, Drugi svjetski rat skršivši mu momaštvo nadvio se ponad rodne kuće njegove i domovine oko nje. Umjesto lapiša i upisa na fakultet uzeo je u ruke pušku i otišao u rat, u partizane. Srećom, dočekać ga je živ svršetak mun-

Rasap između vjere i sumnje mladoga čovjeka najbolji je mamac za čitanje 'Pobožnog đavla'

dijalne gvere i poza dospijećem puškaranja 1945. godine otišao na studij šumarstva u Prag. Kad su se na našem prostoru upravo bili radali budući praški studenti filmske umjetnosti, koji će kasnije obilježiti jugoslavensko stvaralaštvo i hrvatskoga i srpskoga krila, Vojin Jelić napušta grad na Vltavi i studije svršava u Zagrebu.

Paralelno bivajući prosvjetnim djelatnikom u Zaprešiću i urednikom niza časopisa, gradio je i karijeru pisca. Okušao se u više žanrova od feljtona i eseja preko pjesničkog izraza do pripovijetke, naznačivši proznu vrstu kao primarno sredstvo vlastite književne legitimacije. Vazda prikovan za ambijent iz kojega je ponikao, slike u njegovim pripovjedačkim javljanjima nosit će na sebi osjetni samar ishodišnog indigenata. Neće biti ni slučajno ni iznenađujuće što će motivi u njegovim radovima počivati na folklornim elementima iz kolektivnoga komšiluka, niti će prepast izazivati odrješito mu autorsko opredjeljenje za uporabu najužeg asortimana jezične građe koja je izlučena iz idioma pripadajuće mu organske zajednice.

A ta će jezična specifičnost i izdvojiti Vojina Jelića iz zdruga kolegâ proizašlih iz iste partizanske uniforme i zajedničke socrealističke izbe. On će biti među onima što će remetiti i rušiti te dirigitirane umjetničke tendencije i svrstati se u kolonu onih koji će uzeti za cilj otvaranje prostranstava za zamahe modernijega romansijerskog izražavanja. Objavit će i knjigu 'Ni brige te sivi tiću', već 1952. godine, u kojoj će dokumentirano demontirati zvjerstva četničkog pokreta i dati kritički sud o zlu unutar vlastitog naroda.

Pišući roman 'Pobožni đavo' Vojin Jelić gradio je relej za opću uvezanost i, čineći ga, istodobno postavljao i na najpodatnije mjesto otkuda je mogao mirom i mjerom destilirane ljudskosti emitirati pacifističke ideje zajedničkosti i istovjetnosti među ljudima. Uzeo je za protagonista sina pravoslavnog popa, a ritam romanu udarit će upravo rečenica: 'Jer, budala, preživjeh rat i sada neprestano i uzaludno gonetam: Dokle sam pali anđeo a dokle pobožni đavo; kao da to nije ista sudbina i svaka boja života i trajanja.' Rasap između vjere i sumnje mladoga čovjeka – vrlo vjerno opisanoga i kao raspadljivog ljudskog bića i kao rastočenog čovjeka kojega izjeda kiselina struje svijesti! – najbolji je mamac štilcu ovog napisa za preobrazbu u čitatelja samoga romana, pa detalje fabule i polituru raspleta na ovom mjestu dobrohotno valja ispustiti.

Kad se pojavio, roman 'Pobožni đavo' nije ostao neprijatelj. Uživajući reputaciju nepotkupljivoga kritičara nesklonog čestim pohvalama, IGOR MANDIĆ ipak je bio napisao, bez ikakve kočnice, oduševljeni panegirik. Znakovit je njegov zaključni pasus: 'Pobožni đavo' uistinu je kompleksno djelo. Dinamika Jelićeva sumnje svestrano je djelotvorna, jer ustaje protivu 'propovijedi' i 'posipanja pepelom' na bilo kojoj strani. No, stilski i kompozicijski ovo je čudna, neobična knjiga: ona je sva užarena od unutrašnjih previranja tog Jelićeva studenta, 'burevjesnika, i ratnika, i slobodomislilca i slobodnostrijelca', tako da se teško probijati kroz magmu njegovih sumnji. To više, što Jelić svoju formalno kratku fabulu okrupnjava bujnim metaforama, pišući u povišenom tonu, neprestano na rubu usklika, svađe, molitve, mitinga... Ideološko-religijska razmatranja Jelić zasiplje beskrajnim brojnicama citata, narodnih bajalica, novo skrojjenih pjesmica, budnica, stvarajući kolaž dojmlijeve raspjevanosti. To nije proza u standardnom smislu, nego nekakva kamovska simfonija skladana od suzvučja kamena, groblja, krvi, noža, evanđelja, genetike, grijeha, praznovjerja, politike, zavičaja, molitve, nacionalnih razdora, sumnje... Dakle, prestupajući granice pukoga folklorizma i deskriptivnosti, Jelić ovom knjigom ponavlja svoje prijašnje visoke domete i mislim da bi se moglo utvrditi kako je po svojoj originalnosti i jedinstvenosti unutrašnje cjeline, 'Pobožni đavo', uz roman 'Anđeli lijepo pjevaju' (1953.), najsnažnije ostvarenje kojim on oploduje našu suvremenu prozu' (Vjesnik, 6./7. srpnja 1975.).

Kome je god stalo bilo do dijagnostičke kritičke introspekcije, bilo do fotorobotskog psihološkog autoportreta, Jelićev 'Pobožni đavo' mogao bi se pokazati kao odličan kurativan tretman na putu k duhovnom izlječenju ili fizičkom ozdravljenju. Duhovno i tjelesno u čovjeku, ionako, blizu su baš kao i softver i hardver u računarskoj galaksiji. Tragalački lik iz romana, sin popa koji je pun skepse i nedoumica, kao idealni naš deputat i zastupnik, sumnjalo i oklijevalo, može umjesto nas ispuniti i zadaću života, pa bila to i utjeha. Fikcija za to i služi. Pa makar, nekad, i kao placebo. Navikli smo, i pristali, i na gore. ■

Nada

Društveni
magazin
Srpskog
demokratskog
forum

NOVOSTI
HOBOCIJA

#1313, petak 14. 2. 2025.

DRAGO HEDL

Ništa nije bilo bolno ni vrijedno kao napisati 'Matiju'

Život s Matijom bio je prelijep i zato sada toliko boli njegov odlazak. Ponosan sam na sve što je učinio u svom kratkom životu. Jest da njegov odlazak peče, ali toliko je ljepote iza njega ostalo da će potrajati do kraja mog vijeka

MISLIO sam da donekle znam s riječima, da me tome naučio posao od kojeg živim. Ono što je trebalo reći uopće nisam razumio. Nisam shvatio. Kako izgovoriti ono što ne razumijem? Kako sastaviti rečenicu, kako je započeti, kada ne vjerujem u njezin sadržaj? Tako DRAGO HEDL počinje nedavno objavljenu knjigu 'Matija', naslovljenu po njegovom sinu jedincu. Zadatak koji je pred njim bio jest da u rano jutro u Osijeku, zvonom na vratima tek probuđenoj Matijinoj mami, svojoj bivšoj supruzi, kaže da im sina više nema. Da joj kaže ono što se ne može pojmiti. Od tog trenutka Hedl bilježi dnevnik očaja, koji se izmjenjuje s ljubavlju ispisanim sjećanjima na sina otkako je začet, preko djetinjstva tog bistrog i uzornog dječaka do studija i samoprijegornog života u Americi, gdje je kao znanstvenik, biokemičar, radio na Sveučilištu Yale. Tamo je, u New Havenu u kojem je živio, MATIJA HEDL svojevolumino okončao život u ranim četrdesetim godinama. Knjiga je podijeljena u 37 poglavlja, koliko je dana trebalo da uz mučnu bitku s američkom birokracijom tijelo dođe u Hrvatsku, a objavljena je u izdanju Telegrama, medija za koji Drago Hedl radi.

Hedl piše čitav svoj dugi radni vijek. Nakon završenog studija književnosti na Pedagoškoj akademiji u Osijeku, prvo radno mjesto mu je bilo u književnom časopisu Revija, a onda je od 1980. krenuo njegov novinarski rad u kojem je dosego sve što se može – od istraživanja ratnih zločina koja su mijenjala sliku naše suvremene povijesti do međunarodnih nagrada. Drago je napisao i niz knjiga, prvenstveno kriminalističkih romana, no zasigurno, a to i sam kaže, ništa nije bilo ni bolno ni vrijedno kao napisati 'Matiju'. Knjiga je tim vrjednija što se radi o temi o kojoj ne znamo kako bismo razgovarali dok istovremeno preko petsto ljudi godišnje sebi oduzme život samo u Hrvatskoj.

U više ste navrata izjavili da ste ovom knjigom željeli pomoći obiteljima s iskustvom samoubojstva bliske osobe ili onima kojima će se to tek dogoditi, nažalost. No što je proces pisanja značio za vas?

Knjigom sam želio, koliko to jedna knjiga može, ukloniti strah od stigme, detabuizirati suicid i prihvatiti odluku onoga tko je to počinio jer samo on zna muke kroz koje je prolazio. To je pravo na izbor, pravo na najteži izbor

Napisati knjigu o najstrašnijem događaju u životu, naprasnom odlasku mog sina, nije bilo lako jer trebalo je još jednom proći kroz sve detalje te teške, jako teške priče. Na predstavljanju knjige u Zagrebu, u prepunoj Laubi, dvije osobe kojima sam potpisivao knjigu rekle su mi kako su u svojoj obitelji imali takav tragičan događaj. Jedna majka požalila mi se kako njena kćer pati od teške depresije, gotovo da uopće s njom ne komunicira, zatvorila se u sebe, čvršće od školjke. Jedan mladi bračni par nakon predstavljanja knjige rekao je da će sada još više voljeti svoju djecu, bdjeti nad njima, paziti i na najmanje znakove mogućih problema. Reakcije tih ljudi pomogle su mi, uvjerile me, kako je trebalo napisati knjigu 'Matija' bez obzira na cijenu koju je to iziskivalo. Moja bolna plovdba u vrijeme kada se prije gotovo šest i pol godina, 14. listopada 2018., zbio taj tragični čin ipak je imala smisla.

Oproštajna pisma dala su djelomičan odgovor

U knjizi ne navodite nikakve reference, no jeste li u pokušajima razumijevanja što se dogodilo i kako da se nosite s tim posegnuli za nekom literaturom nakon Matijine smrti i za vrijeme pisanja knjige?

Kad smo saznali za smrt našeg sina, Matijina majka i ja bili smo potpuno shrvani i izgubljeni. Nismo znali kamo se okrenuti. Nije bilo nikoga tko bi nam mogao objasniti kako uopće dalje živjeti, kako pronaći smisao u vremenu koje je pred nama, a u kojem više nema Matije. Sami smo tražili odgovore. I nismo ih našli. Matijina oproštajna pisma, ona koja je ostavio majci i meni, dala su tek djelomičan odgovor. On je bio predivno biće, znao je kakva će biti naša bol i pokušao ju je ublažiti pojašnjavajući kako je njegova smrt bila potraga za mirom. Taj mir on nije mogao pronaći u životu. Našao ga je u smrti. Bilo je teško prihvatiti spoznaju da je njegov odlazak u smrt bio lakši od života.

Igor Mandić u 'Predsmrtnom dnevniku' piše da je nakon smrti kćeri stekao stigmu oca samoubojice. Zbog takve stigme mnoge obitelji prešućuju suicid svojih bližnjih i stvara se tišina ili laž oko tih smrti. Je li vaša knjiga nastala i u namjeri da se skine takva stigma i otvori mogućnost šireg, javnog razgovora o suicidu? Riječ 'samoubojica', jedina u hrvatskom jeziku za onog tko počinu suicid, teška je i optužujuća. Kad je izgovorite, kao da poistovjećujete nečiji samovoljni odlazak s ovoga svijeta s ubojstvom. Ono 'samo' u prvom dijelu riječi, potpuno se gubi pod težinom drugog dijela – 'ubojica'. Izbjegavam tu riječ kad god mogu. Čin moga sina, njegov izbor da u 43. godini života u naponu intelektualne snage, napusti ovaj svijet, zauvijek ode iz njega, ni na koji način ne mogu povezati s riječju koja u sebi sadrži i dio o ubojstvu. Nažalost, mnoge obitelji – a tu je i religija učinila svoje – kad im se dogodi takva tragedija, a mislim da veće nema, smatra to nekom vrstom

Bol je u vama, svjesni ste da ćete s njom umrijeti, da je neće isprati vrijeme i da se izreka kako vrijeme liječi rane naprosto ne može primijeniti kad izgubite dijete. To je neizlječiva bol. Vječna. Uzalud ćete tražiti lijek

obiteljske sramote pa način odlaska s ovoga svijeta njima bliske osobe ostaje zaključana obiteljska tajna zbog straha od društvene stigme. Knjigom sam želio, koliko to jedna knjiga može, ukloniti taj strah od stigme, detabuizirati suicid i prihvatiti odluku onoga tko je to počinio jer samo on zna muke kroz koje je prolazio. To je pravo na izbor, pravo na najteži izbor.

Upravo se austrijski pisac Jean Améry protivio moraliziranju nad suicidom i ne vidi ga kao bijeg, već, među ostalim, kao validan odgovor na izazov postojanja pa i posljednji mogući čin slobode. Može li takva interpretacija biti utješna?

Slažem se s takvim tumačenjem, ali ono nije utješno. Mislim da nema veće ljubavi od one koju gajite prema svom djetetu. Ljubav prema roditeljima, prema osobi s kojom dijelite život, blijeda je prema ljubavi koju osjećate za dijete. Djetetu možete sve oprostiti, ono što partneru, ocu, majci, možda nikada ne biste. Spremni ste za njega učiniti sve, doslovno sve. I kad ga izgubite, zauvijek ste izgubljeni. Mogu teći dani, mjeseci, godine, možda će vam se dogoditi i kakav lijep trenutak, ali bol neće biti ublažena. Ona je u vama, svjesni ste da ćete s njom umrijeti, da je neće isprati vrijeme i da se izreka kako vrijeme liječi rane naprosto ne može primijeniti kad izgubite dijete. To je neizlječiva bol. Vječna. Uzalud ćete tražiti lijek. Nema ga.

Kažete da ste sami tražili odgovore. Jeste li se uspjeli približiti odgovoru na, kako pišete u knjizi, najteže od svih pitanja: zašto? Iz onog što pišete može se zaključiti da je bitnu ulogu u Matijinoj nesreći imalo kompetitivno, izrabljivačko radno okruženje na prestižnom Yaleu, gdje je u laboratoriju medicinskog fakulteta godinama radio šest dana u tjednu, često po 12 sati dnevno. I mislim da je izrazito važan aspekt knjige što ukazuje na odgovornost poslodavaca za psihičko zdravlje radnika.

Nemam siguran odgovor za Matijin čin, ali imam indicije. Znam koliko je teško radio, koliko je vremena provodio na poslu, koliko je odgovoran bio. A bio je spužva koja sve upija i iz koje teško izlazi ono što jednom uđe. Kad izgovor

rite Yale, činite to sa strahopoštovanjem. Odande su izlazili američki predsjednici, Nobelovci, velika znanstvena imena. Ondje su ostvorena ogromna znanstvena postignuća. I Matija je, radeći na Yaleu 11 godina, dao djelić tog doprinosa u otkrivanju uzroka, nastanka i liječenja Chronove bolesti. Ali s druge strane Yale je bešćutna mašinerija, lišena empatije, koja melje, traži uspjeh i samo uspjeh.

Bili smo sazdani od istog materijala

Jeste li razmišljali o tome da detaljnije rekonstruirate Matijin američki život? Jer, često roditelji nisu oni koji ni dobro, a kamoli najbolje poznaju svoju odraslu djecu, pogotovo ako ta djeca većinu života provedu na velikoj udaljenosti. I sami pišete u knjizi da niste znali za 'užas u kojem je živio, s njim ustajao, odlazio u laboratorij, pisao znanstvene radove, kasno dolazio kući u kojoj ga nitko nije čekao, nije bilo nikoga s kim bi mogao podijeliti misli'. Knjiga 'Matija' nije pokušaj detaljne rekonstrukcije života mog sina u Americi. On je u SAD otišao vrlo mlad, bilo mu je tek 17 godina, i više od polovice života proveo je ondje. Sve vrijeme bili smo u kontaktu, ali dijelile su nas tisuće kilometara. Znao sam o njemu samo onoliko koliko bi on sam rekao o sebi. Nikada se nije jadao, tek tu i tamo rekao bi da radi naporno i puno. Svoj teret nije tovario na tuđa leđa. Znam da je imao sretne dane u Chicagu, na postdoktoratu na Sveučilištu u Chicagu, da je volio taj kozmopolitski grad. Znam da je puno manje bio sretan na Yaleu, kamo je otišao vjerujući da je to privremeno, da će se ponovno vratiti u Windy City. To 'privremeno' potrajalo je 11 godina. Matija je bio samotnjak. Imao je, naravno, veze i prijateljstva, ali svjesno ih je kontrolirao, bojeći se da bi njegov posao trpio ukoliko bi te veze postale ozbiljnije, čvršće i zahtjevnije. Imao je nešto u sebi od onih TESLINIH samotnjačkih osobina. Za njegove depresije saznao sam prekasno, kada njega više nije bilo. Samoća, težak rad, depresija, uz njegovu nevjerovatnu samozatajnost možda daju odgovore na dio pitanja. Nikada, ni za pet života, vjerojatno ne bih dokučio odgovore na ostala. Pa i kada bi ih našao, ništa se ne bi promijenilo.

U knjizi preispitujete vaš odnos s Matijom, odnos oca i sina, koji je, prema onome što pišete, bio prilično karakterističan za vašu generaciju očeva. Kako biste ga opisali? Matiju sam silno volio i bio beskrajno ponosan na njega. Žalim što tu količinu ljubavi nisam znao pokazati. Mislim da je i on imao isti problem. Volio me, ponosio se svojim ocem, i svojom majkom, naravno, ali i on je bio suzdržan u izrazima sinovljeve ljubavi. Bili smo sazdani od istog materijala, teško su iz nas izlazile riječi o tome kolika je naša međusobna ljubav. Mislili smo da se to podrazumijeva, da nema potrebe o tome govoriti, naglašavati nešto što je samo po sebi jasno, što se podrazumijeva. Sada mi je žao zbog toga. Žao mi je zagrljaja koji su izostajali, žao

mi je riječi koje je trebalo izgovoriti, a nisu izlazile iz usta. Kad se Matija nakon prve američke godine vraćao kući, zastao je u Londonu gdje sam u to vrijeme bio na dvomjesečnoj stipendiji pa sam sav ushićen sjedio u podzemnoj željeznici putujući prema Heathrowu. Tekle su mi suze radosnice što ću vidjeti svoga sina nakon gotovo godinu dana, ali sam ulazeći u zračnu luku otišao u toalet i umio se da tragovi suza ne budu vidljivi na mom licu. I kad sam ga ugledao, stiskao sam zube da ne zaplačem od sreće. Ne mogu to objasniti, tu potrebu za prikrivanjem osjećaja, ali sam siguran da je i on osjećao isto, da se borio sa suzama, pazeći iz sve snage da neka ne proviri iz oka.

Na više mjesta u knjizi ima te neizgovorene sreće i ljubavi prema sinu. Primjerice, opisujući zajednički odlazak u Pariz kada je Matija imao 16 godina navodite da ste bili sretni što ćete biti nekoliko dana zajedno, ali mu to niste rekli. I sami postavljate pitanje u knjizi: zar je muškarcima tako teško priznati i podijeliti sreću?

Nije bilo puno dana u našim životima kada smo Matija i ja bili sami. U takve dane se ubraja taj naš put u Pariz. Bilo je tako lijepo što smo od jutra do mara-

ka zajedno, što razgovaramo, dijelimo ushićenje, uživamo u ljepotama Pariza, ručamo, smijemo se. Ali nitko od nas da kaže: baš nam je lijepo, baš je lijepo što smo zajedno i šteta je što nismo češće. Nitko nije izgovorio: hajde tata ili hajde sine da više vremena provodimo zajedno jer stvarno uživamo, stvarno nam je dobro. Znam da je Matija bio puno bliži s majkom, bio je nježniji prema njoj, ponašao se zaštitnički, bio je, čini mi se, manje suzdržan. Ali takav sam

Ne mislim da nečija odluka o svojevremenom odlasku može potaknuti druge da učine isto. Razumijem pravilo da novine o tome ne pišu, jer treba misliti na obitelj kojoj se to dogodilo

bio i ja. Moja mati znala je sve moje tajne, a odnos s ocem, jako dobrim ocem, bio je drugačiji. Volio sam ga, no nekako to nisam znao pokazati, ali bilo mi je drago kad bi me, sjećam se tih dana djetinjstva, pomilovao po glavi i poljubio u čelo.

Imati takvo dijete bila je povlastica

Muškarcima je teže podijeliti i patnju; istraživanja pokazuju da puno rjeđe traže pomoć i puno češće se ubijaju nego žene. Spomenuli ste da vam je sin bolovao od depresije, što ste saznali kada vam je poslije njegove smrti pisala njegova psihologinja. U knjizi pišete da ste i vi patili od depresije i niste to rekli sinu. Što je u srži prešućivanja? Sram? Želja da se ne opterećuju drugi?

Matija i ja smo se, čini mi se, i prema teškoćama odnosili podjednako. Nismo ih znali dijeliti. Držali bismo ih u sebi, kao i ljubav koju smo jedan prema drugom osjećali. Iz pisma koje mi je poslala psihologinja, kojoj se obraćao za pomoć, saznao sam koliko me silno

volio i koliko je otvoreno o tome s njom razgovarao. Koliko je bio ponosan na ono što radim. Imao je potrebu govoriti o tome, ali meni nije o tome pričao, kao što ni ja njemu nisam izgovarao ono što sada činim kad dođem na njegov grob. Sada sam nježan, iskren, blag. Kažem koliko ga volim i bio bih sretan kada bi on to mogao čuti i vidjeti suzu koja zna izmaknuti, a koje sam se sramio onda čekajući ga na aerodromu u Londonu. Ne znam što bih dao da ga mogu zagrliti i reći sve ono što nisam, a trebalo je.

Je li vam teško javno govoriti o Matijinoj smrti nakon što je knjiga izašla?

U knjizi sam rekao sve. Razotkrio se, ogolio, otvorio dušu, priznao, pokajao se. Prošao sam neku vrst katarze. Sada je lakše govoriti o tome, sada kad je sve napisano. Matija je zaslužio knjigu "Matija", mada se često pitam kako bi reagirao da je pročitao. Možda bi rekao da sam bio previše samokritičan, da on neke moje postupke nije shvaćao onako kako sam ih opisao. Možda bi rekao da sam prema njemu bio suviše nježan i blag, da je i on činio pogreške koja ja nisam uočavao. Ali Matija je stvarno bio izniman: ogromno znanje, nevjerojatna širina, duboka pronicljivost, silna empatija, beskrajna radoznalost, nenadmašno poštenje. Imati takvo dijete bila je nesvakidašnja povlastica. Izgubiti ga bilo je nezamislivo bolno.

Dvojbu koju ste vi imali – vidjeti ili ne Matijino tijelo u mrtvačnici – imaju mnogi zbog straha kakva će im biti ta slika, jer ona zadnja ostaje u pamćenju. Što danas mislite o odluci da ne vidite Matijino tijelo?

Propitkivao sam se – i danas to činim – jesam li se trebao oprostiti s njim u mrtvačnici, stati uz ležaj, uz njegovo tijelo, isplakati se ili samo šutjeti. Staviti ruku na njegovo čelo i tiho, u sebi, pozdraviti se s njim. Nisam to učinio, jer sam bio slab, nisam se mogao suočiti s dokazom njegove smrti. Nisam za to imao snage. Ne bih imao ni danas, jer ta bi me slika, slika mrtvog sina, proggonila. Ovako je bar za nijansu lakše. Kad god mislim na Matiju, a nema dana, ni jednog dana da se to ne dogodi, pamtim ga živog, iz nekog razgovora, šetnje, zajedničkog ručka, dočeka, ispraćaja. Znam da ga nema, ali na neki način živi, jer ga pamtim živog.

Novinar ste, a u novinarstvu važi pravilo da se ne izvještava o suicidima kako se ne bi poticali daljnji suicidi. Što mislite o tome?

Ne mislim da nečija odluka o svojevremenom odlasku može potaknuti druge da učine isto. Razumijem pravilo da novine o tome ne pišu, jer treba misliti na obitelj kojoj se to dogodilo. Knjiga 'Matija' puno je više od pisanja o njegovu odlasku. MILJENKO JERGOVIĆ, genijalan kakav jest, u pogovoru je napisao kako je 'Matija' i 'knjiga o tome koliko je život lijep'. 'I koliko u životu boli sve što je lijepo'. Život s Matijom bio je lijep, prelijep, i zato sada toliko boli, previše boli njegov odlazak. Ponosan sam na sve što je učinio u svom životu, kratkom životu. Jest da njegov odlazak boli i peče, ali toliko je ljepote iza njega ostalo da će potrajati do kraja mog vijeka. ●

Meksiko si ti

Prosječnog Meksikanca maltretiraju ili njegova država i SAD ili karteli. Više ne možeš saditi ni avokado, a da te kartel ne dođe reketariti. Pa kad odlučiš pobjeći od svega, makar radio 12 sati na vrućini u polju kao imigrant, Amerikanci ti dignu zid jer se boje da si švercer droge, mrmlja Carlos, moj amigo iz Mexico Cityja

Mexico City u sumrak
(Foto: Carlos Santiago/
IMAGO/PIXSELL)

Dok je Meksiko slao vatrogasce da pomognu gasiti požar u Los Angelesu, granična patrola SAD-a provela je nena-javljene racije u Bakersfieldu – vrućem kalifornijskom gradu uljne industrije, siromašnije populacije i zagađenog zraka. Upadali su u zalogajnice u kojima radnici s polja doručuju prije posla, u akcijama koje su nazvali 'Operation Return to Sender' (Operacija Povratak pošiljatelju). Poljoprivrednici su upozoravali da će najavljene deportacije uzburkati lanac opskrbe hranom i dovesti do povećanja cijena hrane u cijeloj zemlji, no imigracijski agenti poručuju kako je Bakersfield samo početak. To što se u američkom javnom diskursu

'primila' fraza o Meksiku koji 'šalje loše ljude' dok im imigranti održavaju ekonomiju obavljajući teške i loše plaćene poslove, samo je jedna u nizu ironija koje karakteriziraju ove dvije zidom razdvojene, a nerazdvojne zemlje.

'Grade zid protiv imigranata, a koliko su puta podržali diktatorske režime i politike u Latinskoj Americi koji stvaraju tu sirotinju?' pita se moj amigo CARLOS koji živi u Mexico Cityju. Kada je 1988. godine GORTARI postao predsjednik u vrlo mutnim okolnostima – ništa se nije dogodilo. Gortari je bio pripadnik stranke PRI koja je u tom trenutku vladala Meksikom šezdesetu (!) godinu zaredom, isto kao i još jedan budući predsjednik koji će utrku dobiti prljavo

i, opet, bez američke osude: ENRIQUE PEÑA NIETO. Po njemu je snimljena i politička satira 'The Perfect Dictatorship' koja prikazuje meksičku političku realnost inspiriranu stvarnim likovima: urednici jednog od najvećih medija u zemlji nude korumpiranom političaru 'premium plan' popravka imidža nakon što je ulovljen u korupcijskom skandalu dok njegova savezna država grca zadnja u svemu, sa leševima koji više s mostova. Kada mu priopće da taj plan košta 300 milijuna dolara, on vikne: 'Bez brige, ima moja država!' Ono što je zajedničko Gortariju, Nietu i SAD-u je interes: Gortari je 1994. potpisao slavni NAFTA sporazum, a Nieto je potpisao USMCA sporazum koji se smatra novom,

'apgrejdanom' verzijom NAFTA-e (tzv. NAFTA 2.0).

Sporazum koji je trebao omogućiti slobodniju trgovinu između Meksika, Kanade i SAD-a doveo je do otežanja položaja radnika, poljoprivrednika i domorodačkog stanovništva. Jeftini američki poljoprivredni proizvodi preplavili su meksičko tržište, ostavivši brojne seljake u ruralnim dijelovima bez posla, a potom i krova nad glavom kad je uslijedio ruralni egzodus.

'Sada smo obavezni uvoziti i kupovati GMO kukuruz', objašnjava mi VICTORIA LIBERTAD, meksička prijateljica za čije su ime zaslužni roditelji simpatizeri Zapatista.

'Meksiko se protiv toga borio, ali je izgubio pravnu bitku. Mi smo zemlja kukuruza koji će sada biti uništen jer moramo kupovati njihov. Isto tako imamo naftu, ali je zbog zastarjele infrastrukture izvozimo i kupujemo prerađenu, opet iz SAD-a. Pritom gubimo novac. Neke naše vlade su se pokušale suprotstaviti, sve dok u jednom trenutku nisu prestale. Političari su počeli dobivati svoj dio kolača. *El dinero corrompe*. Ne znam da li je moguće išta poduzeti protiv volje SAD-a', kaže.

'Prosječnog Meksikanca maltretiraju ili njegova država i SAD ili karteli. Više ne možeš saditi ni avokado, a da te kartel ne dođe reketariti. Pa kad odlučiš pobjeći od svega, makar radio 12 sati na vrućini u polju kao imigrant, Amerikanci ti dignu zid jer se boje da si švercer droge. Ironično, jer droga stiže zato što je oni žele. Da nema njih, naša narko ekonomija bi presušila', mrmlja Carlos.

Negdje sam pročitala formulaciju da je 'kokain dio američke kulture od 1970-ih' – bila bi smiješna da nije tragična. Sav taj *hustle* i materijalizam gurnuli su jedne u kokain (asociran s uspjehom, novcem i stimulacijom), a druge u heroin (predaja, autodestrukcija, bijeg). Zemlje 'pojasa koke' – Kolumbija, Peru, Bolivija i Meksiko koji proizvodi velik dio heroina i metamfetamina – imaju značajno manji problem s konzumacijom droge od SAD-a. Pritom Meksiko sam po sebi nije toliko proizvođač narkotika koliko je 'samo' najveća tranzitna zemlja kojom droga stiže u SAD. Karteli su uz Petroleos Mexicanos, Walmart i Telmex najveći poslodavci u državi. 'Čak i predsjednik radi za njih', frknut će Meksikanci.

SAD pritišće Meksiko na rat protiv droge, kao i 2006. godine kada je predsjednik CALDERON krenuo u obračun s kartelima u kojem je, procjenjuje se, do danas poginulo oko 300.000 ljudi. Sa svakih uhićenjem ili ubojstvom nekog od lokalnih narko šefova nasilje bi samo poraslo jer bi došlo do borbi za vlast nad teritorijem ili kartelom. Pritom je masa oružja švercana upravo iz SAD-a gdje je do njega lakše doći nego u Meksiku. Meksiko inzistira da SAD provede istragu i potruđi se riješiti probleme sa svoje strane, no entuzijazam nije uzajaman. Ogromno krvoproliće navelo je dojučerašnjeg predsjednika OBRA-DORA da usvoji politiku 'zagrljaja, a ne metaka' i poruči SAD-u kako ne planira biti njihov privatni policajac na usluzi u dvorištu – što je pak navelo ljude na zaključak da je droga pobijedila.

'Oni našu koku šmrču, mi njihovu pijemo', reći će mi s vragolastim osmijehom drugi amigo MARCO s Yucatana dok u sebe ulijeva bocu Coca Cole.

Još jedna bizarnost. Dok karteli uništavaju Amerikance drogom, američke korporacije uništavaju Meksikance

Mi smo zemlja kukuruza koji će sada biti uništen jer moramo kupovati njihov. Imamo naftu, ali je zbog zastarjele infrastrukture izvozimo i kupujemo prerađenu, opet iz SAD-a, priča Victoria

dijabetesom. Meksikanci godišnje popiju gotovo duplo više Coca Cole od Amerikanaca, a u ruralnim dijelovima zemlje Cola je dostupnija – navodno i jeftinija – od čiste i pitke vode (u Meksiku se općenito ne pije voda iz pipe, već je potrebno kupovati flaširanu). Sve je počelo 1960-ih kada se Cola počela probijati na susjedno tržište: u tome je veliku ulogu odigrao budući meksički predsjednik VICENTE FOX koji se od vozača dostavnog kamiona popeo do funkcije CEO-a Coca Cole Meksiko, koja će potom financirati njegovu predsjedničku kampanju, Mexico City olimpijadu 1968. i Svjetsko nogometno prvenstvo 1970. godine. Coca Cola je osvojila meksička srca i frižidere. Ubrzo su svi postali navučeni kao da još uvijek stavljaju kokain u nju.

Posljednjih godina izašla je hrpa članaka i dokumentaraca o meksičkoj opsesiji šećernim napicima, najviše Colom – i najviše u Chiapasu, najsiromašnjoj saveznoj državi Meksika. Da! U istom onom Chiapasu, kolijevci Zapatista, ljudi u prosjeku piju dvije litre Coca Cole dnevno. Kritičari i aktivisti ističu kako tamošnja tvornica Coca Cole zahvaljujući koncesiji iskorištava ogromne količine vode i pritom zagađuje lokalne izvore. Agresivan marketing, zagađenje okoliša, kršenje radničkih prava i nasilje nad sindikalnim vođama, monopol i političko lobiranje protiv većih poreza na šećerna pića samo su neki od argumenata za bojkot korporacije. No desetljetna kampanja i dominacija na tržištu učinili su svoje – šećerni napitci doveli su do ozbiljnih ovisnosti, a potom i eksplozije stopa srčanih udara i dijabetesa. Siromašni meksički radnici često žive na kruhu i Coca Coli jer im je to najjeftiniji način da se napucaju kalorijama i energijom potrebnima za cjelodnevni fizički rad. Neki se tješe time da se meksička

U Meksiku je, naročito od pandemije koronavirusa, sreću potražilo skoro milijun i pol Amerikanaca koji trenutno ovdje borave i rade – a taj broj raste

Američki granični zid (Foto: Carlos Moreno/SIPA USA/PIXSELL)

Cola ne radi od kukuruznog sirupa kao američka već od šećerne trske, ali i dalje su u samom vrhu svijeta po pretilosti odraslih. Trećina odraslih u Meksiku je pretela, skoro kao i u SAD-u.

LošE i nedostupno zdravstvo, ne-kvalitetna prehrana, kriminal i nesigurnost, poskupljenja i sve teže spajanje kraja s krajem natjerali su mnoge da sreću potraže s druge strane zida koji dijeli Meksiko i SAD. U Meksiku je, naročito od pandemije koronavirusa, sreću potražilo skoro milijun i pol Amerikanaca koji trenutno ovdje borave i rade – a taj broj raste. 'Na Floridu ideš umrijeti, ali u Meksiko ideš živjeti', rekli bi. Područja 'najpogođenija' Amerikanacima su Mexico City, jezero Chapala, San Miguel de Allende, Tulum, Playa del Carmen... S njima je došlo sve ono što dolazi s gentrificacijom: poskupjele su nekretnine i usluge, domaći se iseljavaju, novogradnja opterećuje infrastrukturu i okoliš, rastu društvene podjele na 'nas' i 'njih', kao i strah da meksičke gradove čeka sudbina Kostarike.

Prošle godine u obalnom i turističkom gradu Mazatlan gosti hotela pobunili su se protiv tradicionalne banda glazbe lokalnih svirača na plažama. Kada su vlasnici hotela i apartmana pritislili lokalne vlasti da glazbu zabrane ili ograniče, svirači su organizirali velik glazbeni prosvjed na kojem su probili uši svima koji ne poštuju lokalnu kulturu. To je izazvalo zezanciju među Meksikancima da je TRUMPov zid ipak dobar jer drži Gringose dalje od njih. U Mexico Cityju je osvanuo kip nove svete: Santa Mari la Juaricua, zaštitnica od gentrificacije. Kip koji su postavili lokalni umjetnici postao je miljenik onih koji vjeruju u pravo na dostupno stanovanje, koji su za progres, ali ne i za korupciju i aroganciju. Molitva kaže: 'Sveta Mari de la Juaricua, zaštititi nas od gospode, njihovih vozača i zaštitara. Zaštititi nas od preseljenja, deložacija, porasta cijena rente i poreza na nekretninu. Spasi nas od gentrifkacije. Amen.'

Oni koji su se zatekli u novim 'Gringo oazama' sada mogu na neki način reći

Zapatističke oči gledaju s fasade (Foto: Lidija Čulo)

ono što su govorili Meksikanci Kalifornije nakon što ju je osvojio SAD: 'Nismo mi prešli granicu, nego je granica prešla nas!'

'Zašto napuštaju svoju 'zemlju snova, zemlju slobodnih?' pita Victoria.

'Jer počinju shvaćati koliko je sj... njihov sistem. Ne mislim da je rješenje u tome da se svi vrate otkuda su došli, živimo u globaliziranom svijetu. No postoje različite vrste migranata i migracija. Mi selimo iz nužnosti, a oni imaju ekonomsku moć biti u Meksiku – velika je praznina između onih koji imaju sve i onih koji nemaju ništa. Od nas očekuju da se potpuno adaptiramo Americi, a kada oni dođu u Meksiko, očekuju da sve bude *just like in America*, samo ljepše, sunčanije i jeftinije. Gadi mi se što postoje restorani u kojima više ne postoji meni na španjolskom jer oni ne vide potrebu da ga bar malo nauče. To govori kako nas doživljavaju: kao svoju koloniju. Ne znam kako ćemo moći imati bolje odnose kada su zasnovani na bogataškom zlostavljanju. Tako je u cijelom svijetu', dodaje.

Ovih dana Latinosi diljem svijeta odvaljuju na novi, političniji-nego-ikad album BAD BUNNYJA, glazbenika iz Puerto Rica. Album je na društvenim mrežama osvojio i Slavene, naročito pjesmom 'DTMF'. Pjesmu vizualno predstavljaju dvije plastične dvorišne stolice na kojima su se diljem svijeta družile obitelji i prijatelji. Mnogi od njih danas su razdijeljeni kilometrima, a refren 'Trebao sam te više fotografirati, trebao sam te više ljubiti i grliti dok sam te imao' postao je nostalgijna himna raseljenih. No politički su još značajniji stihovi: 'Žele uzeti moju rijeku i moju plažu, žele uzeti moj kvart i da moja baka odseli – ali ja ne želim da rade tebi ono što su učinili Havajima'. Inače, Havaji danas zbog masovne izgradnje i narušavanja ekosustava nose titulu 'prijestolnice izumiranja'. Problem nisu ni promjena, ni migracije, ni miješanje – problem je monokulturni imperijalizam:

'Vidio si samo ono što ti se najviše svidjelo kod mene, a nisi vidio koliko patim.' ●

Кулинарске близанке

Иза хање, модерног и другачијег кетеринга, стоје сестре Хана и Ања Гргић. Ања је магистрирала на Тајвану па се вратила у Загреб, док Хана живи у Берлину. Идеје налазе свуда – од друштвених мрежа до старих кухарица

Ања и Хана Гргић (Фото: Тхереса Стритзингер)

Свака гозба носи поруку, поручује кулинарски дуо хања. Њихова храна наликује шареним вртovima – неунифорним, већ живима, промишљено разбацанима, сезонским и помно декориранима. Ипак, не толико да бисте се бојали зграбити комадић и нарушити склад тањура. Јер, на концу, храна је ту да се једе. Иза хање, модерног и другачијег кетеринга, стоје сестре хана и ања грчић. Рођене 1988. у Пожеги – Хана пет минута прије Ање, као у гибоннијевој пјесми – ове су близанке студирале на загребачком Факултету политичких знаности, а живот их је потом разбацао по свијету. Ања је магистрирала пословну администрацију на Тајвану па се вратила у Загреб, док Хана живи и ради у Берлину. — Звучат ће невјеројатно, али нас смо двије до седме године биле ноћна мора за храну – и мама и тата и диде и баке проводили су сате молећи нас за барем један залогај неке хране. И онда смо почетком основне школе дошле кући и рекле да смо гладне. Усмена предаја каже да су се укућани расплакали од среће и невјери-

це. У раном основношколском периоду радо се сјећамо недјељне печене пилетине и крумпира, салате, бурека са сиром, бакиних палачинки с чоколадом те шунке и шарана које је дида пажљиво димио – одговарају Ања и Хања на питање који су им окуси обиљежили дјетињство.

Кухати су почеле у студентском дому, а први специјалитет су им биле палачинке са сланим пуњењем. — Имале смо једну тепсију и једну таву, један мали лончић за чај, нож и прибор за јело и већ тада смо радо кухале за пријатеље и пријатељице на кату – присјећају се студентских дана.

А како су одлучиле радити заједно? Хана је прославила 35. рођендан правом малом гозбом, а убрзо након тога уследио је књижевни догађај на који је била позвана кухати. Пар година раније, Ања је покренула догађај 'Банхмијада', на којем је припремала популарне вијетнамске сендвиче. На љето 2023., Ања је с пријатељицом одрадила први ангажман стилизирања хране на сету једне стране серије.

— Ти су догађаји дефинитивно ударили темеље за хању, али први службени хања догађај одржан је на презентацији модне дизајнерице Марије Кулушић. За ту смо прилику креирале наше цвјетне сендвиче којих се увијек радо сјетимо – одговарају сестре.

О искуству живота у Азији и инспирацији азијском кухињом Ања каже: — У Азији сам научила да ресторан не мора имати ни зидове ни столице, да јуха може бити комплетно јело, да се поврће не куха до препознатљивости, да дан може започети рижом, да ништа не помаже у врућим данима као хладни зелени чај. Одушевили су ме људи који цијели живот посвете кухању и послуживању само једног јела. Притом, нема ту неког узвишеног гастрономског циља, само сплет прилика у којима је оно што знаш најбоље – кухати – и онда храниш друге. Једноставна трансакција без непотребних додатака.

Хана каже да је у Берлину теже наћи свјеже намирнице него на загребачким плацевима, али да су људи отворенији према експериментирању с храном.

— Да, Берлин је чудно мјесто. С једне стране овдје сам се упознала са свом ширином намирница других култура из скоро свих крајева свијета, а с друге не могу доћи до директног контакта некога тко производи сир, узгаја своје поврће, ради кобасице, у пријеводу све оно што ми у Хрватској још увијек имамо – додаје.

Најдражи кулинарски догађај који је тамо организирила био је везан за сарму.

— Понудила сам традиционалну сарму, с хања штихом, и мање традиционалну, веганску варијанту с пориљом, и бадемима умотану у кељу – појашњава нам Хана.

Једно од Ханиних омиљених мјеста у Берлину је каотичан либанонски ресторан у Арапској улици.

— Мјесто је то гдје једете заједно с великим обитељима са свих подручја Блиског истока. Стол је тешко ухватити тако да ћете га највјеројатније с

неким морати дијелити, јела ће долазити у прилично неповезаним следовима, али једном када стигну, пред вашим ће се очима створити мирисни манакиш, свјежи табулех, фалафел, шварма и најкремастији хумус. Чини нам се да што јужније или источније идемо, за столом сједи све више људи. На таквим се мјестима највише осјећамо као дома – говори Хана.

Чини се да је појам 'дома' у кулинарству јако широк. Хана и Ања то потврђују ријечима:

— Поносне смо што смо одрасле на Балкану гдје се спаја толико кулинарских утјецаја. У Славонији је пуно турског, касније босанског утјецаја, нешто источније и мађарског. Што више истражујемо храну све је јасније колико сви једемо слично – чупавци се у Енглеској другачије зову, бамије се једу у Босни, Турској, али и у кинеској кухињи.

Нове идеје налазе свуда – од друштвених мрежа до старих кухарица.

— Тренутно прелиставамо 'Хиљаду и један рецепт југословенских кухиња', кухарицу коју смо добиле на поклон и с којом машта мора радити мало више јер нема фотографија. Инспирација су и путовања и нове локације, културе и људи. Такођер, сваки је упит потенцијалног клијента свијет за себе – неки нам дају потпуну слободу, неки имају конкретну визију с којом онда даље радимо. Пуно је овдје тзв. невидљивог позадинског рада, рада прије него храна дође на стол, истражујемо тему, радимо математичке израчунаве, мјерења (вјечни хорор) и друге логистичке послове. За сваки догађај једнаку пажњу посвећујемо окусима као и изгледу стола – појашњавају Ања и Хана.

С обзиром да су њихови столови права мала умјетност, упитали смо колико им је боја важна у декорацији. — Често нам се догоди да нас и сам концепт одведе у смјеру заданих боја – недавно смо имале стол с црно-црвеном темом за једну представу у зкм-у, догађај с најплавијим индиго залагајима за Салон Младих у хдлу, црвени љетни стол за феминистички фестивал у Скопју, ледено-ватрени стол за један приватни догађај у Берлину... Ево, чини се да нас боје посебно забављају – одговарају нам.

Нисмо могли не поставити најбаналније питање – која им је храна најдража па су сестре стрпљиво одговориле: — С обзиром на то да смо особе које од тренутка кад се пробуде мисле на храну, превише је јела која нас веселе и којима се увијек радо враћамо. Како обје волимо доручке (кад за њих имамо времена), најдраже јело су нам већ дуги низ година турска чимбур јаја. Правимо их у разним комбинацијама, али база је увијек иста: слани јогурт, јаје, топли маслац и паприка и/или чили уље уз хрскави крух.

Ања и Хана све идејне концепте за своје клијенте разрађују заједно преко интернета, али физичка присутност је незамјенива. Кажу да се најбоље осјећају када кухају и стварају заједно јер свака доприноси својим коментарима, естетиком и осјећајем – што је на даљину теже постићи.

Зато овим путем апелујемо да се врате директни летови Загреб – Берлин, а надамо се да ћемо се ускоро наћи испред једног њиховог стола. По могућности уз море. ●

VRZINO KOLO

Strah od smrti

PIŠE Marija Andrijašević

Uporno u mene pokušava instalirati strah, i to ne strah od smrti, nego strah od toga da ću umrijeti ružna i stara. A nego kakva drugo?!

NAJVIŠE volim tekstove u kojima autor ili autorica prije samog početka opiše neko svoje iskustvo koje će ga povezati s temom koju izlaže u tekstu, legitimirati njegovu/njezinu poziciju, baciti svjetlo na nju, dignuti dva dlana u zrak pri pokušaju optužbe da pametuje, kao da crte na njima na mjesto ušutkanog autora govore: Ništa ja ne pametujem, samo kažem. I sama ponekad, pogotovo u kritikama i u Vrzinu kolu, znam tome pribjeći. Najviše jer stvarno ne pametujem (volim misliti!), nego smekšavam ulazak u tekst iz raznih razloga: bojim se teme, osjećam da me guši svako ispisano slovo ili pokušaj da misli pretočim u tekst, bojim se nekih vlastitih demona, ali i submisivnih anđelaka... Mnome, shvatili ste, upravlja strah. Međutim, nije ta šetnja promenadom sjećanja i vlastitih iskustava tu samo zbog toga, tih mojih ćuka i baja u glavi. Često se takvim opisivanjem vlastitog iskustva ogradim upravo od vlastitog iskustva, sjećanja na nj i njegova intenziteta. Često ta iskustva bole ili su nelagodna, prođu mene neke gricule i propadanje u vlastiti sram, a onda, jer ionako nisam još srela svog wardena pomislim: Ma, zaboli te! Do sljedećeg puta. I recite mi jednu stvar: kome je odrastanje, ovdje konkretno tinejdžerstvo, pa još nišnije – djevojaštvo – bilo iznimno ugodno iskustvo? Nađite mi je! Imam neka pitanja!

Moje prvo iskustvo s kozmetikom bilo je kroz onu metalik tirkiznu olovku za oči kakve su osamdesetih nosile naše majke, i sve starije gospođe sa sijedim kosama i mačkastim okvirima naočala za vid. Ne znam gdje smo s tih sedam i osam godina požurile MARIJANA K. i ja, kad smo jednog dana odlučile običi nekoliko ulaza naše stare, gotovo komunalne zgrade na splitskim Lokvama, gdje smo od vrata do vrata pitale naše starije susjede imaju li za nas neke stare šminke koje bi nam poklonile. Ulov je bio slabašan: dobile smo neke izdubljene ruževe do kojih se moglo doći samo upiranjem prsta u mekani fil sad već dobrobrano pri kraju, pa nam je plastika u koju je bio postavljen derala mlade usne, crne olovčice bile su tako male i potrošene da su nam se pri sljedećem oštrenju raspale i zaglavile u oštrilima... Sjenila i rumenila, toga se ne sjećam da je bilo, pa ni rimela. Kad su me majka i starija rodica zatekle ozlojeđenu, ponudile su se da me našminkaju one. Pa kud si išla skitati okolo, to smo mogle skupa!, *suma summarum* njihovih prodika. Kad su me našminkale i kad sam izašla na ulicu tako skakati preko laštika, ulica se smijala tako glasno da ih i danas čujem. To mi je naštetilo ugledu čekića koji samo traži svoj čavao, pa sam se do srednje škole držala stvarno podalje od šminke.

Moje pubertetsko lice njegovala je Young Derm kozmetika Alkaloida iz Skopja do valjda moje devetnaeste godine, ali sjećam se mirisa te kozmetike i u svom prvom stanu na Knežiji, dobrobrano u dvadesetima, pa vjerujem da sam se njome znala koristiti i nakon što sam je 'prerasla'. Ništa tu moju pubertetsku kožu nije milovalo kao miris tog eliksira mladosti: plastična podloga neke poluljekarske pomade pomiješana s daškom prestiža koju daje mrvicu elitnija kozmetika. O starosti tad, pod prvim prištićima, nisam mislila. A bome ni o smrti! Nije ni kozmetika nudila to, nužno sjedinjenje s gospodaricom života. Više je bila neka nužna varijabla u uspostavljanju vlastite ženstvenosti. Francusku sam manikuru provodila prehranom i prozirnim lakom iz kineskih dućana, sinonima za tad jeftinu kozmetiku: meni su nokti bili bijeli kao da su premazani korektorom. Neke od mojih kolegica iz splitske Trgovačke škole nosile su okolo Avon i Oriflame kataloge, i svi smo naručivali iz njih: ja u pravilu ono što bih vidjela da su naručile djevojke oko mene, ali i neke stvari koje su mi vizualno bile privlačne. Tako sam došla i do svog prvog rimela i crne olovke. Nešto

što se u ruksaku trebalo naći za zlu ne trebalo. Da sam ih nešto koristila, e toga se ne sjećam.

Kako smo svi živjeli u malim enklavama, u to je djevojaštvo, uz šminku i mnoge druge stvari, sipila i smrt. Ali nikad tako da je pretjerano odskakala iz naših života. Smrt se, kao i život, provodila kao da je živimo svakodnevno. Nekome je umrla baba, nekome dida, nekome nono, nona, pradić. Kad bi ta vijest bila došla do nas, mi smo u sobama naših očeva i majki, nakon rođendanskih torti ili nekih drugih prigodnih druženja, već kopali po kutijama u kojima su, između slika naših roditelja kao djece (nevjerojatno, jelda!), našli i slike posmrtnih odara: mrtvac u sredini kao špica tek otvorene breskve, i obitelj okolo ko živa pulpa. Mi smo se tome smijali, i smrt nas nije plašila: ako moj čaća može tako stajati uz svoga dida, mislili smo, a ja sam od svog čaće, e ne može ni meni smrt, mrtvi, ništa! Pojednostavnjujem sad, s naknadnom perspektivom, ali takva neka logika. Svi su ti životi imali neke zajebane biografije: od partizana do zatvora do emigracije ili čitava života provedena za plugom... U tim životima ništa nije bilo ušminkano, osim njih na odru, u najboljim odijelima i traveršama, kao da se idu prvi put nać s najzgodnijom curom, najzgodnijim momkom u selu.

Strah od smrti razvila sam poslije. Najčešće sam o njoj mislila kad su se nakon baba i dida, oko nas počeli rasipati i naši stričevi, ujne, tete, barbe, očevi. I iako sam se silno trudila pa dobila i nadimak 'Tehnika i kozmetika' od svojih bližnjih, koliko sam se investirala u to dvoje da ne ispadnem iz loopa 'vječne mladosti', nijedna šminka nije mogla ni blizu ostaviti dovoljno dobar i temeljit premaz da se starost i prve bore kroz nju ne probiju. Ni sve silne kreme za lica, ni hijaluronske ni kolagenske kreme, ni ovaj ni onaj kozmetički zahvat. Industrija ljepote koja se u zadnjih nekoliko godina rebrandirala u industriju zdravlja, govori mi nešto drugo o mojim borama: da se nisam dovoljno brinula za sebe, da sam živjela nezdravo, da sam propustila najvažniju lekciju: briga o koži ti je bila samo dio dnevne rutine a ne i važan self-care moment fokusiran na potrošnju. Da nisam radila na tome da budem ugodna oku da bih mogla opravdati svoje sudjelovanje u društvu. Uporno u mene pokušava instalirati strah, i to ne strah od smrti, nego strah od toga da ću umrijeti ružna i stara. A nego kakva drugo?! S tim da staro nije uvijek ružno i obrnuto, i sve te neke druge kombinacije.

Imperativ mladosti sam, kao i većina moje generacije, ostavila u svoje prve dvije bore, one na rubovima usana, jer ih stalno zabrinuto stišćem i guram prema bradi. Prije sam govorila da ću, kad mi lice krene kliziti prema dolje, otići na mini face lift. Pofriškati glavu za druge, u osnovi. Sad to više ne govorim, iako i dalje pregovaram u sebi: Ako te i stisne i odlučiš jednom otići ćeš zbog sebe. Ali, realno, znam da ne živim u vremenu u kojem išta više mogu napraviti samo i isključivo zbog i za sebe. Osim odseliti u planine! Sve se nekako da spojiti u neki društveni imperativ. Tri godine vježbam s puštanjem sijede kose, i kakve su to tek muke... Nema tko me ne napadne s: Ali tako ti je lijepa kosa. Ili joj: Nemoj na tu roza facicu sijede. Ili: Joj, baš ćeš izgledati staro. Zasad vježbam s tim borama, vidim ih i pomislim: Smij se više. Ili: Zašto si opet namrgođena. Ili: Bila ti je stvarno teška godina, ajde se malo pomazi. Kosa je sljedeća. Pa da umrem mirna. ●

ДВОКОРАК НАПРИЈЕД

Преко плећа страних радника

пише Ивана Перић

Фифа је свјетско ногометно кровно говно, потврђује се још једном, ако је икоме још требала таква потврда. Наиме, та је организација недавно одбацила позиве за неовисним проматрачем који би надзирао увјете рада мигрантских радника у Саудијској Арабији тијekom припрема за Свјетско ногометно првенство 2034. године.

Афричка регионална организација Међународне конфедерације синдиката (итуц-Африка), синдикална организација која представља 18 милијуна афричких радника и радница, позвала је челнике фифа-е да повећају заштиту радника док се креће у масовне грађевинске потхвате потребне за одржавање турнира. У свом су захтјеву навели низ мјера, укључујући укидање кафала система рада и допуштање неовисним проматрачима да надзиру увјете рада радника. Подсјетимо, сустав 'спонзорирања' рада познат под називом кафала функционира тако да мигрантски радници плаћају велике накнаде за запошљавање, а послодавци (прецизније: поробитељи) им често одузимају путовнице и краду плаће, те радници не могу промијенити посао или слободно напустити земљу.

Фифа је на захтјеве итуц-Африке одговорила да су мјере које су тренутно на снази у Саудијској Арабији довољне, тврдећи да налажу домаћинима турнира да 'поштују своје дужности и одговорности према међународним стандардима људских права у свим активностима повезаним с турниром'. Процјењује се да више од 10 милијуна мигрантских радника тренутачно борави у Саудијској Арабији и очекује се да ће они чинити већину радне снаге потребне за изградњу гигантске инфраструктуре Свјетског ногометног првенства. Пројекти обећани у склопу побједничке (и једине номиниране) саудијске кандидатуре укључују изградњу 11 нових стадиона, проширену прометну мрежу (нова зрачна лука, цесте и жељезнице), и око 185 тисућа хотелских соба, удвостручење постојећег хотелског капацитета земље.

Изградња те инфраструктуре пада на плећа потплаћених и поробљених мигрантских радника, а финансира се из Саудијског државног фонда за јавна улагања те уз помоћ нафтног и плинског дива Арамка, фифа-иного новог великог свјетског партнера. Фифа и њени партнери из саудијске владе недавно су се похвалили да је оцјена кандидатуре Саудијске Арабије (419,8 од 500) 'највиша икада у историји Свјетског првенства у ногомету'. Фифа је ту оцјену дала земљи која гуши све покушаје радничког организовања, у којој су забрањени синдикати и просвједи, у којој нема слободе медија, коју води дубоко економски репресивна и регионално ратно инволвирана власт. С таквима је, заправо, и најпримјереније да оваква фифа послује.

Можда је и боље да су одбили приједлог неовисних проматрача, ако ћемо се водити поучком Свјетског ногометног првенства у Катару 2022. Наиме, крајем лањске године челници фифа-е одбацили су неовисно извјешће организације које потврђује да фифа 'има одговорност' за обештећење обитељи тисућа мигрантских радника који су погинули градећи инфраструктуру за првенство у Катару. Само тако, одбачено. Идемо даље, убудуће се нећемо замарати ни одбацивањем извјештаја.

Бит ће, додуше, и даље оних који 'са стране' воде евиденције и скрећу пажњу на људску цијену спектакуларног првенства, па тако Хјуман Рајтс Воч већ билежи да је 884 мигрантских радника из Бангладеша умрло у Саудијској Арабији између јануара и јула 2024. године. 'Камо су оне вечери, када је довршен Кинески зид, пошли зидари?', питао је давно БЕРТОЛТ БРЕХТ, а за дио радника упрегнутих у још једну грандиозну ногометну смотру можемо рачунати да ће точан одговор бити – у гроб. ●

ГОРСКИ КОТАО

пише Валентина Вукадиновић

Крафне с домаћим квасцем

Како већ три године узгајам свој домаћи квасац, starter односно квас, тако сва дизања тијеста радим управо с њим. Због тога сам прилагодила и старински рецепт за крафне или покладнице. Мој квас је од бијелог пшеничног брашна и с пола мање воде те спада у чврсте starterе (изгледа као кугла тијеста). Има благо јогуртасту арому и одлично се понаша у слатким, тешким тијестима која садрже јаја, маслац и шећер.

Домаћем квасу треба вријеме да би одрадио своје, али је зато окус ових крафни ненадмашан па се одважите и припремите их. Сама израда се не разликује битно од класичног рецепта, исти су састојци и једино што требате је мало стрпљења и времена за ферментацију и дизање. Ове крафне су меке, пахуласте и сочне чак и идућег дана (ако вам која остане), а можете их напунити омиљеним надјевом. Код мене је то увијек домаћи пекмез од марелице.

Састојци

500 г глатког пшеничног брашна
250 г млаког млијека
60 г шећера
жлица рума
пола жличице соли
корица лимуна или наранче
5 жумањака
150 г чврстог бијелог кваса
80 г омекшалога маслаца

Припрема

Прије саме израде крафни, добро је дан прије нахранити, односно освјетити квас. Квас освјежавам (храним) у омјеру 1 : 1 : 2 (квас, вода, брашно), добро умијесим и оставим неколико сати да нарасте. Након тога га спремам у хладњак.

Тијесто за крафне обично умијесим у поподневним сатима. Користим

самостојећи миксер и спирални наставка за тијесто. У здјелу од миксера ставите све састојке осим маслаца. Мијесите док тијесто не постане глатко па га покријте и оставите да се одмори 15 минута. Додајте омекшали маслац мало по мало и мијесите 15 до 20 минута. Када је тијесто глатко и сјајно те се одваја од посуде, покријте га и оставите да расте. Када видите да је почело расти односно да се активирало, спремите га у хладњак.

Идућег дана ујутро извадите тијесто из хладњака те радите куглице од цца 80 г (важем сваку). Куглице радите тако да добро затегнете површину сваке куглице повлачењем по подлози и слажите их на побрашњену подлогу (папир за печење или платнену крпу). Мало их спљоштите, покријте и оставите да нарасту. Овисно о температури просторије требат ће им отприлике четири до шест сати. Морају се удвостручити.

Крафне пржите у врућој масноћи (код мене је то мјешавина свињске масти и сунцокретовог уља) у дубокој здјели јер морају пливати. Уколико је премала количина масноће, додириват ће дно посуде и могу загорјети. Температура масноће не би требала пријећи 170 ступњева да крафне не би пребрзо потамниле. Крафне се стављају горњом страном у врело уље, покlope се и након три до четири минуте окрену и прже без поклопца.

Напуните их по жељи омиљеном кремом, а мени су најбоље по старински с пекмезом од марелице. За пунити крафне користим врећицу на коју ставим дугачки, уски наставак за украшавање торти. Прије послуживања их можете посути шећером у праху.

Добар тек! ●

IMPRESSUM

Godina V / Zagreb / petak, 14. 2. 2025.

Nada #076

Društveni magazin

SDF srpski demokratski forum

IZDAVAČ
Srpski demokratski forum

ZA IZDAVAČA
Jelena Nestorović

GLAVNA UREDNICA
NOVOSTI
Andrea Radak

UREDNIKA NADE
Tamara Opačić

REDAKCIJA
Marija Andrijašević, Nikola Bajto, Vedrana Bibić, Katarina Bošnjak, Nina Čolović, Anja Kožul, Jelena Mirić, Ivana Perić, Olja Savičević Ivančević, Anja Vladislavjević i Valentina Vukadinović

GRAFIČKI UREDNIK
Ivica Družak / FINALIZACIJA

DIZAJN
Parabureau /
Igor Stanišljević
i Tena Križanec

Nada je financirana sredstvima Savjeta za nacionalne manjine Vlade Republike Hrvatske

REDAKCIJA
Draškovićeva 25
10 000 Zagreb
nada@sdf.hr
www.sdf.hr

ИНФОРМАТОР

Књиге из донације

вам то омогућава да направите и одређену ревизију прошлости – рекао је Кузмановић. Говорећи о конкретним примерима историјског ревизионизма, навео је негирање Холокауста и злочина почињених у Јасеновцу.

— Јасеновац се увек јавља као главно место сећања, о коме морамо говорити. У овом случају проблем је то што се ревидира истина о страдању људи у том логору. Таква врста ревизије сећања и прошлости вређа потомке жртава. До истине и правде можемо доћи једино озбиљним научним радом. У том контексту треба да се вратимо историографији, провереним ауторима и истраживачком раду – поручио је Кузмановић. У оквиру акције Време даривања коју проводи Архив Војводине, кнц-у је донирано двестотињак наслова.

— Драго ми је да је гост наш земљак Кузмановић, донирао више од 150 књига, које су изузетно вредне и занимљиве, од капиталних издања изабраних дела српских академика до неких важнијих историјских, културолошких и књижевних тема. Поред основне делатности прикупљања архивске грађе, њеног проучавања и публикавања, Архив Војводине се профилисао и као један од најагилнијих издавача у Србији што се тиче савремене литературе и тема – рекао је директор Центра Ђорђе Нешић. Како је најавио, део донираних књига остаће у Центру, а један део ће завршити у библиотекама у Даљу и Бијелом Брду.

■ С. Н.

Катихетика за одрасле

У Вуковару је завршило прво полугодишње програма духовне школе, која је намењена старијим полазницима

ПРОГРАМ духовне школе, која је намењена свима, који желе да слушају или науче нешто ново о питању вере покренут је пре неколико месеци у Вуковару, на иницијативу протојереј-ставрофора Саше Кузмановића.

— Пре две године дошао сам на идеју да покренем овај програм, али с обзиром да у том периоду није било адекватних услова, за његову реализацију чекали смо

док се није обновио Српски дом – рекао је парох Кузмановић. Почетком прошле јесени, катихетика за одрасле почела је да окупља полазнике, па их је тако током првог полугодишња било између 25 и 30. У очекивању другог полугодишња охрабрује чињеница да постоји додатни број заинтересованих. Предавања се одржавају суботом, иако се учесници понекад окупљају и након недељне литургије. Свештеник Кузмановић је модератор часова и организатор програма, а у самој настави помажу му двојица вероучитеља Епархије – Љубомир Абаџић и Срђан Деспотовић.

Предавање за одрасле

— Они су добри у томе, годинама раде у настави с децом, а садашњи контакт с одраслима за њих је нешто сасвим ново и изазовно – нагласио је прота Кузмановић. Друго полугодишње требало би да почне крајем овог месеца, а предвиђено је да траје до Васкрса. Оваквих примери вештине поучавања о вери постоје и у другим срединама, односно парохијама и епархијама Српске православне цркве.

— Код нас је мањи број верника али се надамо да ће се у наставак програм укључи већи број полазника. Позвао сам и друге свештенике да се укључе у исти, као модератори или предавачи јер је ово једно посебно искуство – закључио је Кузмановић. Овакав вид духовне школе за одрасле покренут је уз благослов владике осечкопољског и барањског Херувима и први је таквог типа на подручју Осечкопољске и барањске епархије.

■ С. Н.

Боја Вуковара 2023.

Изложби слика с ликовне колоније, одржане 2023. године, присуствовало је двадесетак чланова и гостију

УПРОСТОРИЈАМА пододбора СКД Просвјета, пододбор Осиек, 7. фебруара отворена је изложба слика 'Боја Вуковара' с ликовне колоније, одржане 2023. године. На почетку програма Зденко Чи-

КАРА, председник осјечког пододбора, поздравио је присутне чланове и госте и најавио наставак програма у текућој години. Као и протеклих година, што је постало традиција, и ова је изложба започела обележавањем крсне славе Светог Саве. Изложбу је припремио, и на занимљив, и садржајан начин представио Миленко Живковић, председник осјечког пододбора.

На изложби су, како је рекао Живковић, изложене слике 18 аутора који долазе из различитих географских и културолошких средина, а једнако тако заступљени су различити сликарски мотиви у којима

На изложби су изложене слике 18 аутора

су уметници исказали своју индивидуалност и ликовност кроз пејзаже, панораме, апстрактне и надреалне мотиве, сликарске позе и поезију снова. О изложби је такође говорила Ранка Мирковић, сликар из Осјека, која је дуго година и учесник ликовне колоније која има традицију дужу од две и по декаде. У музичком делу програма чланица Музичке секције Анжелик Мандић одсвирала је на пијану нумеру В.Гилора 'Француска лутка', а Невенка Лукић, чланица вуковарског пододбора СКД Просвјета, прочитала је три песме чиме је употпуњен програм отварања ликовне изложбе која се може погледати у просторијама осјечког пододбора у улици Матије Гупца 32. Изложби слика Боја Вуковара с ликовне колоније 2023. године присуствовало је двадесетак чланова и гостију.

■ З. Поповић

Stogodnjak (777)

14. 2. – 21. 2. 1925: познат је садржај mnogih diplomatskih razgovora i nota koje su uoči Velikog rata razmjenjivali Rusija, Austro-Ugarska, Italija, Francuska i Njemačka. Na opće čuđenje objelodanila ih je sama Rusija. Prva nota, i jedna od najvažnijih, datira iz 16. srpnja 1914. a odnosi se na razgovor između baruna Schillinga, iz ruskog ministarstva vanjskih poslova, i talijanskog poslanika u Petrogradu Carlotta. Već tada Schilling je oštro upozorio svoga sugovornika 'da Rusija neće trpjeti napadaj Austro-Ugarske na integritet i nezavisnost kraljevine Srbije'. Na to je Carlotti primijetio da bi bilo dobro, kad bi ruska vlada o tome obavijestila Beč, jer da on ima utisak da Austro-Ugarska sprema mučki napadaj na Srbiju vjerujući da će Rusija samo protestirati, a ne i stvarno intervenirati... Dva dana iza toga u Petrogradu je ministar vanjskih poslova Sazonov saopćio austro-ugarskoj vladi odluke Rusije koje se odnose na spremanje napada na Srbiju. Istoga dana primio je Sazonov austro-ugarskog poslanika Szaparia, koji je pred Sazonovim bio vrlo ljubazan (nježan kao janje) i uvjeravao ga da Austrija nipošto neće ići do krajnosti u odnosima sa Srbijom... Međutim, miroljubive austrijske izjave bile su samo maska jer se – kako se dalje navodi – Austro-Ugarska, u dogovoru s Njemačkom, definitivno spremala za rat protiv Srbije.

* on se zove S. M. Dimitrijević, a ona Izabela Vajs. Oboje žive u Leskovcu (Srbija) i po zanimanju su zubari. I oboje, u nemilosrdnoj borbi za pacijente, ratuju oglasima u lokalnom Leskovačkom glasniku. U žaru borbe ne biraju se riječi, a novine navode jednu od svađa, citirajući najprije Dimitrijevićev oglas: 'Zubni lekar, a ne dentist, S.M. Dimitrijević, diplomiran od petrogradskog fakulteta, a ne od ministarstva narodnog zdravlja, specijalista za lečenje zuba i vadenje bez 'jao', blom-biranje i drugo... Stanuje u sopstvenoj kući. Pažnja publici: pazite se od neisprobanog posla da ne postradate kao trgovci Naumović i Adžija i učiteljica gospođa Milosavljević i mnogi drugi koji sada zlatne zube nose po džepovima...' Izabela je u tom oglasu prepoznala izrugivanje njoj, pa u svojem oglasu uzvrća: 'Dentista, zubni lekar, Izabela Vajs, diplomirana u Berlinu i Beogradu od ministarstva narodnog zdravlja, koje smatra za bolje i uzvišenje od petrogradskog medicinskog fakulteta. Izrada savršena i moderna. I na znanje publici: u oglasu S. M. Dimitrijevića ona 'pažnja publici' ne odnosi se na mene o čemu sa zadovoljstvom izveštavam svoje pacijente...'

* iz Ministarstva pravde u Beogradu u Osijek je stigla potvrda presude kojom su Čaruga i njegov razbojnički ortak Pavao Prpić-Veliki osuđeni na smrt vješanjem. Presuda je potvrđena u cijelosti i po njoj će, u osječkom zatvoru, najprije biti pogubljen Prpić, a odmah iza njega i Čaruga.

■ Đorđe Ličina

Dobrovoljni taoci ekstremista

Pod vodstvom Friedricha Merza Unija je glasala za antimigrantske prijedloge zajedno s AfD-om. Merz je uništio njemački politički tabu, izazvao masovne prosvjede, a vlastitu stranku učinio ovisnom o ekstremnoj desnici – dodvoravanje kojim uništava europske mainstream stranke

UNIJI još uvijek nisu zaboravili historijsku njemačku lekciju da u koaliciji konzervativnih stranaka sa strankom fašističkog pokreta pobjeđuje kao pobjednik – tako je 2023. Novostima sociolog HORST KAHRIS opisao tada važeće stajalište demokršćanske koalicije nacionalnog CDU-a i bavarskog CSU-a prema ekstremno desnoj Alternativi za Njemačku. Pretprošlog tjedna nije došlo do takve koalicije, ali jest uništen glavni princip još od poraza nacizma: da niti jedan zaključak Bundestaga ne smije biti izglasan zahvaljujući glasovima ekstremne desnice. Kontekst događaja je aktualna kampanja za savezne izbore, zakazane za 23. veljače te obilježene antimigrantskim diskursom. Posljedica je to više faktora. Otkako je ANGELA MERKEL 2015. omogućila dolazak više od milijun izbjeglica u Njemačku, AfD je počeo raspirivati strahove domorodaca. Uzroci društvenog pomaka udesno nipošto se ne mogu svoditi na migracije. Međutim, vlade Merkel, kao i dosadašnja vlada OLAFASCHOLZA, sastavljena od socijaldemokrata, Zelenih i liberala, sukcesivno su zaoštravale migracijsko zakonodavstvo te tako neizravno legitimirale AfD-ov narativ koji kao žrtvene jarce za privrednu i društvenu krizu nudi useljenike.

Središnja točka programa makar dijelom neofašističke partije je 'remigracija' – masovne deportacije čak i njemačkih državljana koji po AfD-ovom sudu nisu dovoljno integrirani. Retorika očito funkcionira: AfD trenutno podupire 20-ak posto birača, dvostruko više od izbornog rezultata 2021. godine. U zemlji se u zadnje vrijeme dogodio niz napada, u kojima je ubijeno desetak i ranjeno višestruko više osoba, dok svi počinitelji potječu iz islamskih zemalja. Kao i nerijetko izmišljene priče na društvenim mrežama o grupnim silovanjima Njemica, taj fakt mrziteljima svakako koristi. Na atmosferu rastuće netrpeljivosti uvelike je utjecala i činjenica da početkom 2022. na čelo CDU-a dolazi FRIEDRICH MERZ, favorit za novog kancelara: 30-ak posto anketne podrške demokršćanima dvostruko je više one SPD-ove. Pod Merzovim vodstvom stranka je znatno skrenula udesno, toliko da ga je supredsjednica AfD-a ALICE WEIDEL optužila da je, što se namjere masovnih *pushbackova* tiče, kopirao njen program. Tako je 29. siječnja Merz u Bundestagu forsirao glasanje o neobaveznom antimigracijskom planu, protivnom europskom zakonodavstvu. Kako su protiv bili SPD, Zeleni i Ljevica, donošenje je bilo nemoguće bez potpore AfD-a. Zeleni vicekancelar ROBERT HABECK Merza je upozorio da 'glasa zajedno s rasistima', iz SPD-a mu je poručeno da 'otva-

ra vrata pakla'. Pet sati nakon što je u istoj dvorani obilježen Dan sjećanja na Holokaust, prijedlog je izglasan glasovima AfD-a. 'Povijesni dan za Njemačku', slavljenički je trijumfirala Weidel. Dva dana kasnije Merz je s AfD-om pokušao progurati i obvezujući zakonski prijedlog o vraćanju migranata sa samih granica. Nije uspio – i zato što je dvanaest zastupnika CDU-a odbilo glasati. Slamanje središnjeg njemačkog političkog tabua u velikom dijelu javnosti doživljeno je kao skandal, Merza je neuobičajeno kritizirala sama Merkel, a preživjeli logoraš Auschwitz državi je protestno vratio odlikovanje. Potom je na ulice njemačkih gradova izašlo više od milijun prosvjednika, ogorčenih Merzovim potezima. Prije samo dva i pol mjeseca Merz je inzistirao kako s AfD-om nikada neće stvarati ni 'slučajnu većinu'. Pogaženo obećanje baca zloslutnu sjenu na sadašnje proklamacije kako neće dopustiti da glasovima AfD-a postane kancelar.

Stvarna Merzova namjera vjerojatno i nije koalicija s ekstremnom desnicom, koju na vlasti želi vidjeti samo, ili čak, ovisno o gledištu, 23 posto građana. Gotovo svi predviđaju da će CDU formirati koaliciju sa SPD-om, vjerojatno i Zelenima. Tumačeći Merzov potez, njemačko izdanje portala Jacobin podsjeća da je 'definicija alternativa najviši instrument moći'. Uslijed sanitarnog kordona demokršćanskih stranaka oko AfD-a, Merz je mogao suradivati isključivo s tim strankama, što znači i nužnost ustupaka. Rušenjem tog 'vatrozida' makar jednom prilikom, Merz budućim partnerima poručuje da Unija ima i druge opcije: potez je sredstvo ucjene vjerojatnih koalicijskih partnera. Ova strategija nosi rizike. Doduše, prema anketama 43 posto Nijemaca smatra da je takva suradnja s AfD-om u redu, no odbijanje poslušnosti nekih zastupnika ugrozilo je Merzov autoritet, a možda čak i donedavno sigurnu pobjedu. Ostalim demokršćanskim strankama pružio je priliku za emotivnu mobilizaciju baze, možda i otvorio prostor za teoretske zahtjeve da kancelarsku poziciju u ime Unije preuzme netko drugi. Od sudbine jednog beskrupuloznog oportunističara neizmjereno su gore šire posljedice njegove cinične kalkulacije. Od

Drugog svjetskog rata nijedan njemački *mainstream* političar nije tako normalizirao ekstremiste. Istovremeno, ovaj scenarij već se, podsjeća Jacobin, odvio u Francuskoj – izjavu centrističkog premijera FRANÇOISA BAYROUA kako se Francuzi 'osjećaju potopljeni' migracijama predstavnici Nacionalnog okupljanja ispravno su ocijenili kao dokaz svoje ideološke pobjede, kao i u Italiji, Nizozemskoj, Španjolskoj, Skandinaviji ili Austriji, gdje krajnje desni FPÖ upravo iz dominantne uloge s demokršćanima pregovora o sastavljanju vlade. Srednjostrujaške partije strateški se prilagođavaju krajnjoj desnici kako bi povratile glasove – što se ne događa, ističe u britanskom listu Guardian politolog TARIK ABOU-CHADI. Prilagodavanje ekstremiste legitimira: glasanje za njih više se ne percipira kao transgresija, a blagoslov srednje struje znači i prihvaćanje ekstremističkih tema kao presudnih (pa se tako, dodajmo s naše strane, forsiraju migracije umjesto 'dužničke kočnice', *Schuldenbremse*, koja za ekonomiju predstavlja ludačku košulju). Povodom nedavne smrti JEAN-MARIE LE PENA, Guardian je podsjetio na pronicljivu izjavu tog doajena francuskog rasizma. 'Više negoli da se bori za vlastite, on preferira biti izabran na našim idejama', rekao je Le Pen o konzervativnom predsjedniku VALÉRYU GISCARDU D'ESTAINGU – 'Općenito, ljudi od kopije više vole original.' Već i signal o spremnosti na suradnju s ekstremistima te partije jača, jer se glas za njih više ne smatra bačenim. Nakon što su uvelike doprinijele pomaku javnosti u desno, klasične stranke redovno zaključuju da se same moraju pomaknuti još desnije, ističe Abou-Chadi. Iskustvo pokazuje da taj proces rezultira jačanjem ekstrema nauštrb kanibaliziranog *mainstreama*, koji tako vrši samoubojstvo. Nastave li se trendovi, kroz petnaestak godina ekstremna bi desnica u cijeloj Europi mogla prestići konzervativce.

Formiranje većine s AfD-om 'fundamentalno mijenja njemačku parlamentarnu demokraciju' – kako je Merz barem u jednom polju pokazao spremnost s ekstremistima formirati jedinstveni desni blok, time je uništio politički centar, piše na stručnom pravnom portalu Verfassungsblog pravni i ustavni ekspert FLORIAN MEINEL. Mnogo toga sugerira da će Uniju obuzeti destruktivna spirala raspirivanja strahova, radikalizacije i ambicija za vladanjem: već 3. veljače se na kongresu CDU-a pozicionirao desnije nego do sada. Ali Unija je ušla u politički prostor koji ne može kontrolirati – 'AfD je vlasnik narativa o kojem Unija sada politički ovisi'. SPD i Zeleni su požurili reaktivno se pozicionirati u centar – uzaludno, jer taj prostor više ne postoji. Umjesto da unaprijed pristanu na poraz, te partije ovih dana imaju dvije alternative: one zahtijevaju hrabrost i uključuju rizik 'ali barem su u skladu s političkom realnošću'. Defenzivna strategija rekonstrukcije centra podrazumijeva kategorično odbijanje koalicije s CDU-om pod Merzovim vodstvom. Ofenziva bi značila formiranje progresivne antidesne koalicije uključujući stranku Ljevica, po uzoru na francuski Novi narodni front, što bi suštinski izmijenilo kampanju. Osim što je za to vjerojatno kasno, takve poteze teško je očekivati od Scholza i Habecka koji su karijere izgradili na centrizmu, ističe Meinel. Poznato je, dodajmo, da su na nacionalnoj razini stranke lijevog i desnog centra 'vatrozid' držale upravo prema Ljevici. Inače, ova partija demokršćanskog socijalizma vratila se iz već gotovo certificirane smrti. U mjesec i pol Ljevici je pristupilo 20-ak tisuća članova, a ankete joj trenutno daju šest posto. To predstavlja neku slabašnu nadu, naročito ako se izbjegne ne više nezamisliv scenarij prema kojem CDU formira manjinsku vladu uz potporu AfD-a. S obzirom na važnost Njemačke, to bi kataliziralo mrak u cijeloj Europi. ■

CDU u kampanji – pretvorba centra u desnicu (Foto: IMAGO/Jochen Tack/IMAGO-STOCK&PEOPLE/PIXSELL)

Референдум на изборима

Изборе као референдум наметнули су премијер Албин Курти и његово Самоопредељење као и Српска листа. Самоопредељење је освојило 41 посто, недовољно да састави владу, а потенцијалне партнере Курти је вређао и у изборној ноћи. Српска листа можда неће освојити свих десет мандата

Идилчна слика на биралишту у Северној Митровици (Фото: Валдрин Џемај/Reuters/PIXSELL)

ПАРЛАМЕНТАРНИ избори на Косову одржани 9. фебруара за две су кључне заједнице, албанску и српску, били нека врста референдума. То су наметнули актуелни премијер, Албин Курти и Самоопредељење, како би им се поверио још један мандат за састав владе, који не би захтевао убирање опозиционих гласова и представника, односно склапање коалиције, али то је тражила и Српска листа, што је већ уобичајено кад је реч о Србима на Косову. Курти у томе није успео. Његово Самоопредељење освојило је 'тек' 41 одсто гласова, што значи 47 посланика, од укупно 120. Представници Српске листе у изборној ноћи прогласили су надмоћну победу, што значи да ће им припасти свих десет у парламенту предвиђених мандата за српску заједницу, још увек постоје шансе да то и не буде тако и да један мандат припадне Ненаду Рашићу, лидеру странке За слободу, правду и опстанак, који је био министар и у одлазећој Куртијевој влади. Како гласови дијаспоре још нису пребројани, а било је доста проблема са Републичком изборном комисијом (ЦИК) приликом пребројавања гласова, па су резултати каснили, ту могућност види и АЛЕКСАНДАР АРСЕНИЈЕВИЋ, представник Српске демократије. И Курти се нада да би му гласови дијаспоре, око 80.000, могли повећати број мандата за три до четири места, што би му омогућило да са преосталих десет мандата мањинских заједница (бошњачка, ромска, турска, ашкалијска, египћанска), те једним, за сад још непотврђеним, српским, оним Ненада Рашића, формира владу. Србима је гарантовано једно министарско место па би то, у рачуници да гласови дијаспоре донесу Куртију три до четири мандата те да Српска листа не освоји свих десет мандата, уз преосталих десет мањинских мандата, у најоптимистичнијем случају значио би мандат и могућност да Курти формира своју трећу владу.

Теорија је једно, а стварност је таква да резултат Самоопредељења није добар, каже нам АГОН МАЛИЋИ, оснивач и уредник приштинског портала Сбункер. — У било којим другим околностима, то би био успех јер би лако могао формирати коалицију са неком другом партијом. Али Курти је сам изборе предвидео као референдум на ком је затражио апсолутну већину, говорећи да га не занимају коалиције које укључују 'стару гарду'. Чак је на изборну ноћ славио вређајући их, што је чудно за некога коме су потребне опозиционе странке да би формирао владу — објашњава наш саговорник.

Додаје да овакав резултат тражи договор, али и да Курти има аутократску црту у чему види могућност формирања нове владе без Самоопредељења.

— То неће бити лако јер Курти има велик број посланика који могу загорчати живот свакој влади коју би формирала опозиција — закључује Малићи.

Пад подршке Куртију и Самоопредељењу није изненађујући, сматра МИОДРАГ МИЛИЋЕВИЋ, извршни директор НВО-а Актив са седиштем у Северној Митровици. Наводи да се Куртијев главни успех свео на забрану употребе српског динара, затварање институција финансираних од стране Републике Србије, полицијске интервенције, али и видљивим одсуством било каквог напретка у дијалогу са Србијом. Посебно истиче да је Куртијев мандат обележен конфронтацијом и погоршаним односима са кључним западним партнерима, али и континуираним притисцима на медије и цивилно друштво. Превисе је простора Курти отворио за губљење гласова. Ипак, овакви резултати су реалнији него они са прошлих избора, кад је Самоопредељење добило натполовичну већину, за које Малићи сматра да су били историјска аномалија. — Тад је Курти као антиестаблишментски глумац одузео гласове свим партијама,

што се посебно односи на урбане гласове лдк-а (Демократски савез Косова). Сад смо видели да се део тих гласача вратио традиционалним партијама, јер су све повећале број гласова — истиче Малићи.

ЛДК је на 17 одсто гласова, Демократска партија Косова (ПДК) на 22, а Алијанса за будућност Косова (ААК) на седам одсто.

КАО једну од кључних несугласица, Малићи наводи ону са актуелном председницом Косова ВЈОСОМ ОСМАНИ, за коју истиче да је незадовољна Куртијевог спољном политиком, што је довело до тога да су се многи гласачи определили за лдк, њену бившу партију.

— Изгубио је и део конзервативних бирача подршком цивилном сектору и дозвољавајући истополне бракове, а такође је изгубио део гласова бивших припадника овк, покушавајући доказати да је већи патриота од њих — истиче наш саговорник додајући да Куртијево коцкање са ширењем суверенитета на север Косова није успело да преовладава над другим бригама, укључујући лоше економске резултате.

— И на ту карту је освојио 41 одсто, али то није довољно да влада сам — сматра он.

Док се чекају резултати дијаспоре Миодраг Милићевић напомиње да смо, у не тако давној прошлости, сведочили већ постизборним коалицијама за које се мислило да су немогуће, 'а политичка размимоилажења чинила, наизглед, такву сарадњу незамисливом'. Увреде које је лидер Самоопредељења изрекао након објаве прелиминарних резултата према опозиционим партијама, представницима Српске листе, као и званичном Београду, искључују, по њему, могућност било каквих коалиција. Штовише, он сматра да Курти најављује одлазак у опозицију, што би, верује он, могао бити почетак кампање за могуће превремене изборе 2026. године. У том случају Курти рачуна на не тако кохерентно вођење будуће владе од стране актуелне опозиције. Коалицију са Српском листом, ако остане да свих десет мандата припада њима, то је још теже замислити — сматра Милићевић.

— Уколико и не буде у формалној коалицији, на основу Уставом гарантованих права, Српској листи свакако следује једно министарско и потпредседничка места у будућој косовској влади — подсећа наш саговорник и наглашава да након вишегодишњих политичко-безбедносних потреса, пре свега на релацији Приштине и Београда, наредна влада мора отворити пут ка политичком дијалогу, између две стране, на институционалном нивоу.

Са друге стране, оне косовских Срба, Милићевић очекује, да се оконча бојкот 'активним учешћем у будућем политичком животу на Косову'. Без обзира подржавали Српску листу или не, он напомиње да су мишљења унутар српске заједнице према одлазећој влади Косова неподељена.

— Разарајуће последице непопуларних одлука и покушај, како је виђено очима Срба, кидања веза затварањем институција које су пружале услуге углавном грађанима српске и других невећинских заједница са институцијама у Републици Србији, били су кључни, али не и једини фактор који је одредио исход гласања — објашњава Милићевић.

Као други битан фактор наводи јак утицај Београда, па узимајући у обзир све наведено, он истиче да су избори, са обе стране, више личили на референдумско питање 'за' и 'против', а мање на изборе какве иначе замишљамо. ■

Promjena je krenula

Studentski protesti u Sarajevu kolektivni su otpor protiv tišine koja se nameće kao jedini zvanični narativ. Neformalna grupa studenata nazvana 'Hoće l' ta promjena' ima jasan cilj: zahtijevati odgovornost i pravdu za tragediju koja je lani odnijela 27 života, od kojih 19 u Donjoj Jablanici

Studenti upozoravaju da za tragediju u Donjoj Jablanici još niko nije procesuiran

VJETAR koji je vitlao sarajevskim ulicama u ponedjeljak, 10. februara kao da je htio obrisati tragove studenata i građana koji su ispred zgrade Parlamentarne skupštine BiH došli podići glas protiv nemara i zaborava, ali nije uspio rastjerati nepokolebljivu namjeru da se ustane i kaže – dosta je bilo! Gomila je disala kao jedno tijelo, stegnuta hladnoćom, ali ojačana gnjevom. Lica su im bila ozbiljna, glasovi jasni, parole oštre. Iz mase su se uzdizali transparenti s pitanjima koja su odzvanjala poput optužnica: 'Gdje su donacije?' 'Gdje je odgovornost?' 'Gdje su institucije dok narod umire?' Svaka riječ bila je kamen bačen u ustajalu baru birokratske bešćutnosti. Studenti, prekaljeni u letargiji sistema koji ih je učio da šute, danas su izabrali da govore. A njihovi glasovi su udarali o prozore moćnika poput nepozvanih glasnika iz budućnosti, noseći poruku koju više nije bilo moguće ignorisati. Jedna studentica u megafon čita imena nastradalih, njeni kolege nakon svakog izgovorenog imena odgovaraju: 'Pravda, pravda!'

Neformalna grupa studenata pod nazivom 'Hoće l' ta promjena' ima jasan cilj: zahtijevati odgovornost i pravdu za tragediju koja je u noći sa 3. na 4. oktobra 2024. godine odnijela 27 života, od kojih 19 u Donjoj Jablanici. Studenti su artikularali osam konkretnih zahtjeva upućenih vlastima. Prvi među njima je hitno pokretanje istraga i podizanje optužnica protiv odgovornih lica, uz insi-

ranje na transparentnom informisanju javnosti o svim poduzetim radnjama nadležnih službi, organa i institucija u vezi sa smrću njihovih sugrađana. Također, zahtijevaju krivično sankcionisanje svih odgovornih za rad ilegalnog kamenoloma koji je direktno izazvao smrt 19 ljudi u Donjoj Jablanici, kao i onih unutar nadležnih organa koji su propustili preventivno djelovati i spriječiti ovu tragediju. Pored toga, studenti traže

reviziju svih kamenoloma i drugih ekološki opasnih projekata koji predstavljaju potencijalnu prijetnju po živote ljudi širom BiH, te usklađivanje prostornih planova sa mapama klizišta i bujičnih rijeka kako bi se spriječile buduće katastrofe. Posebno naglašavaju potrebu za objavljivanjem podataka o prikupljenoj pomoći i transparentnosti utroška svih sredstava iz budžeta Federacije i donacija pristiglih za poplavljena područja,

kao i javno objavljivanje planova i dinamike sanacije tih područja. Zahtjevi odražavaju duboko nezadovoljstvo studenata trenutnim stanjem i predstavljaju poziv na odgovornost i promjenu načina kako se upravlja krizama u zemlji.

Pritisak težine smrtonosne tragedije iz oktobra prošle godine ne može se više izdržati, kiše su isprale iluzije o sigurnosti i otkrile goli nedar, jer ni četiri mjeseca nakon katastrofe i dalje nema odgovora na pitanje – ko je odgovoran. Dvadeset i sedmero njih ostalo je zakopano u mulju i kamenju, ne zato što je priroda bila surova, već zato što je čovjek bio nemaran. Kiša koja je padala tih dana nije bila samo voda; bila je to teška, olovna presuda svijetu koji se pravio da ne vidi. Ispod lavine mulja, kamenja i blata urušila se iluzija o sigurnosti, a ostala je gola stvarnost: neuređeno, korumpirano društvo u kojem se koncesije dijele lakše nego odgovornost, a ljudski životi jeftiniji su od kamena koji ih je usmrtio.

I sada, mjesecima kasnije, odgovori su jednako zatrpani pod slojevima birokratskog nereda, neispunjenih obećanja i političke nemoći. Protest nije samo čin pobune, kaže nam jedna studentica, ovo je kolektivni otpor protiv tišine koja se uporno nameće kao jedini zvanični narativ.

Priča o kamenolomu iznad Donje Jablanice priča je o pohlepi i sistemskom nemaru. Kompanija Sani DŽENANA HONĐE poslovala je uz prešutni blagoslov vlasti, dakle unatoč zabranama za rad. Riječ struke, koja je u više

Alma Muharemović:
Mi nećemo odustati

Pogledajte Srbiju, koja se cijela digla na noge nakon skoro identične situacije, a ovdje jedva da imamo hiljadu prosvjednika. Razlika je u tome što u Srbiji imate autokratsku vlast jednog čovjeka, dok su ovdje svi na vlasti i niko nije – kaže Belma Buljubašić

navrata upozoravala da eksploatacija terena može dovesti do katastrofe, izgubila se u birokratskim lavirintima i proračunatim tišinama. Profit je govorio glasnije od razuma. I tako je, dok su bageri parali tlo, vrijeme otkucavalo ka neizbježnom. Kada je zemlja konačno popustila, nije to bila nesreća – bio je to zločin, dug i polagan, počinjen kroz godine sistemskog ignorisanja.

PREŽIVJELI i porodice žrtava traže odgovore, ali konstantno nailaze na zidove. Istraga tapka u mjestu, još uvijek niko nije procesuiran, još uvijek niko nije podnio ostavku. Vlasnik kamenoloma nije pozvan ni na informativni razgovor. I dalje nema transparentnosti oko prikupljenih donacija. Oni koji su izgubili svoje ne mogu tek tako nastaviti dalje. A sada su i studenti prepoznali da se u toj tišini, u tom prećutnom pristajanju na nepravdu, krije njihov vlastiti budući poraz. Zato su izašli na ulice – ne samo zbog mrtvih, nego i zbog živih.

ALMA MUHAREMOVIĆ sa Prirodno-matematičkog fakulteta kaže da ju je nepravda motivirala da dođe pred zgradu Parlamenta. Na transparentu koji drži u rukama piše: 'Kad je student kasno platio školarinu – odgovornost odmah, kad je 27 mrtvo – šutite!'

— Očekujem da nas čuju i da motivišemo građane, naročito mlade ljude, da nam se pridruže kako se tragedije poput ove više ne bi ponovile. Toliko ljudi je ostalo bez života, a još i više bez kuća i domova, nadam se da će ovi protesti nešto promijeniti. A ako ne ovi, onda budući, jer mi nećemo odustati. Hoću da poručim da ovako više ne može i da promjene konačno moraju doći – kaže Alma.

I zaista, svi s kojima smo razgovarali se slažu da je kap prelila čašu, ponavljajući zahtjeve da se nepravda imenuje i kazni. Studenti ne traže milost, ne mole za razumijevanje, već traže ono što bi trebalo biti zagarantirano u svakom društvu koje sebe naziva civilizovanim: istinu, odgovornost,

Glasovi protiv nemara i zaborava

pravdu. Njihovi zahtjevi su jasni. Protest nije donio odgovore, ali donio je nešto drugo – trenutak u kojem je postalo jasno da tišina više nije dovoljna, da ne može trajati vječno. Možda su vrata ostala zatvorena, ali ruke koje su na njih udarale nisu bile slabe. Studenti su shvatili da vlast funkcionira na principu čekanja da vika utihne.

Neki proteste uspoređuju sa studentskim blokadama u Srbiji, gdje su se mladi posljednjih mjeseci organizovali protiv nasilja i korupcije. Motivacija za bunt je ista – radi se o ljudskim životima koji su doslovno zakopani pod teretom nebrige i korupcije. Radi se o studentima koji su shvatili da bi sutra oni mogli biti pod tim blatom, ili nekom novom nadstrešnicom.

Pitanje koje sada lebdi nad svima – i nad vlastima, i nad onima koji su izašli na ulice – jeste može li ovo prerasti u nešto veće. Profesor DINO ABAZOVIĆ nazvao je protest 'naznakom prijeko potrebnog buđenja svijesti', ali svi znaju da moraju postojati istrajnost, mreža solidarnosti, osjećaj kolektivne odgovornosti da bi se nešto zaista promijenilo. Aktivisti upozoravaju da je protest tek prvi korak – da bi se promjena dogodila, studenti i građani moraju nastaviti s pritiskom, moraju se organizirati, moraju biti spremni na dužu borbu.

BELMA BULJUBAŠIĆ, profesorica sa Fakulteta političkih nauka, također je među studenticama i studentima. Ona je, kao veteranka raznih protestnih okupljanja, skeptična. Kaže da ne može da ne dođe, ali da ju je iskustvo naučilo da se u Bosni i Hercegovini nikad ništa ne mijenja.

— Pogledajte Srbiju, koja se cijela digla na noge nakon skoro identične situacije, a ovdje danas jedva da imamo hiljadu prosvjednika. Većini je, izgleda, dobro. Razlika je u tome što u Srbiji imate autokratsku vlast jednog čovjeka, dok su ovdje svi na vlasti i niko nije. Kod nas je puno kompleksnija situacija, a lijepo vidimo i da iz Republike Srpske nema podrške protestima, kao da se njih ovo sve ni najmanje ne tiče – ističe Buljubašić.

Vlast svakako računa na zaborav. Na umor. Na one duge sedmice kada će studenti imati ispite, kada će pažnja javnosti skrenuti na neku novu aferu. Ali ako ovaj protest zaista označava nešto novo – ako se umjesto umora pojavi istrajnost, onda vlast možda više neće moći računati na stare metode. Možda će prvi put, nakon dugo vremena, morati da odgovori.

Postoji razlika između umora i zatišja, između odustajanja i pripreme za sljedeći korak. Ako je nešto postalo jasno tog dana pred Parlamentom BiH, to je da gnjev nije bio prolazan hir. U očima onih koji su vikali, u rukama koje su držale transparente, u riječima koje su odjekivale kroz megafone, nije bilo one uobičajene spoznaje da je sve uzalud. Naprotiv, činilo se da prvi put u dugo vremena postoji nada da promjena nije samo apstraktan koncept, već nešto što se može oblikovati vlastitim rukama. Ali samo ako te ruke ostanu stisnute u pesnice dovoljno dugo. A to je, u konačnici, stvarna poruka ovih protesta. Društvo u BiH umorno je od korupcije, nepravde i beznađa. Bez nade u novu generaciju koja na svojim plećima može i mora ponijeti teret promjena nema ni nade da nas neće zatrpiti neki novi odron, ili klizište čim padne malo jača kiša. Da li će se studenti vratiti na ulice? Hoće li im se pridružiti drugi? Ili će se sve raspršiti u istom ritmu u kojem je nastalo? Odgovor na ta pitanja nije u rukama vlasti – oni će čekati i nadati se da se ništa neće promijeniti. Odgovor je na onima koji su u ponedjeljak stajali ispred Parlamenta, a od njih zavisi da li će ostati samo glas u vjetru ili će postati oluja koju niko ne može ignorirati. ■

Bitni bitovi

Pariški samit o umjetnoj inteligenciji okupio je svjetske lidere i tehnološke gigante u jeku geopolitičkih napetosti i regulatornih izazova. Dok se AI ubrzano razvija, zemlje vode utrku za dominaciju, a regulative kaskaju. Raspravljalo se o sigurnosti, nadzoru, klimatskom utjecaju i ulozi AI-ja u globalnim političkim i ekonomskim odnosima

UPARIZU je 10. i 11. veljače održan Akcijski samit o umjetnoj inteligenciji (AI Action Summit), čiji su domaćini Francuska i Indija. Na samitu su sudjelovali predstavnici više od stotinu država, uključujući SAD i Kinu, i vodećih kompanija kao što su Alphabet (vlasnik Googlea), Microsoft i OpenAI, koja je proizvela ChatGPT. U pitanju je treći globalni samit na ovu temu, nakon prethodna dva koji su održani u Ujedinjenom Kraljevstvu i Južnoj Koreji. No nakon njih tehnološki je napredak praktički eksplozivno, a na samitu je rečeno da je svijet od razvoja takozvane opće umjetne inteligencije – kognitivno jednake ili veće od one ljudske – udaljen otprilike pet godina. S druge strane, sama regulativa, odnosno okvir za kontrolu upotrebe AI-ja nije daleko odmakao od prethodna dva samita.

Deklarativni cilj pariškog samita bio je postizanje dogovora o 'sigurnom' razvoju i upotrebi tehnologija umjetne inteligencije, no u zahuktaloj utrci u proizvodnji i nabavljanju te tehnologije, koja se može usporediti jedino s prošlostoljetnom utrku u nuklearnom naoružanju, vodeće države na samit su došle s vlastitim agendama koje imaju malo ili nikakve veze s proklamiranim ciljem sigurnog razvoja i korištenja ove tehnologije.

Tu je prije svega američki predsjednik DONALD TRUMP, koji je nakon preuzimanja dužnosti 20. siječnja donio nekoliko dekreta povezanih s ovom industrijom, uključujući onaj o investiranju astronomskih 500 milijardi dolara u infrastrukturu umjetne inteligencije. Trump je također poništio regulativu upotrebe umjetne inteligencije koju je donijela prethodna administracija, te je donio uredbe o carinskim kontrolama na izvoz čipova i proceduri za izlazak SAD-a iz Pariškog sporazuma o klimatskim promjenama. Nedugo nakon te najave kineska startup kompanija DeepSeek izašla je sa svojim chatbotom (kompjutorski program koji 'razgovara' s korisnikom), značajno jeftinijim od konkurentskog američkog ChatGPT-ja, a sve to događalo se u vrijeme kada je francuski predsjednik EMMANUEL MACRON s predstavnicima domaće tehnološke industrije dogovarao program Akcijskog samita.

Samit je u utorak, 11. veljače završio deklaracijom čiji su prioriteti 'osigurati da umjetna inteligencija bude otvorena, inkluzivna, transparentna, etična, sigurna i pouzdana', kao i 'održiva za sve ljude na planeti', a potpisali su je predstavnici 60 država, ali ne i SAD-a i Ujedinjenog Kraljevstva. Američki potpredsjednik JD VANCE prije toga je kritizirao 'pretjeranu regulativu' Evropske unije koja bi mogla 'uništiti tu transformativnu industriju', dok je glasnogovornik britanske

vlade bio manje jasan, rekavši da deklaracija nedovoljno jasno adresira pitanja globalnog upravljanja i utjecaja tehnologije na nacionalnu sigurnost. Američki potpredsjednik kritizirao je i dva ranije donesena evropska zakona – o umjetnoj inteligenciji i o zaštiti osobnih podataka – te je zaključio da je pristup pariške konferencije pretjerano opterećen sigurnošću. Rekao je i da države ne bi trebale ulaziti u partnerstva s 'autoritarnim' režimima, aludirajući na Kinu, čiji je predstavnik potpisao deklaraciju.

Unatoč Vanceovoj kritici evropskog pristupa navodno pretjerano fokusiranog na rizike koje donosi umjetna inteligencija, evropske države zapravo su također zainteresirane da pronađu način kako implementirati evropski Zakon o umjetnoj inteligenciji, koji je stupio na snagu 1. kolovoza prošle godine, na što fleksibilniji način. Samit bi, rekao je jedan od Macronovih suradnika na ovom događaju, trebao biti 'poziv na buđenje' za Evropsku uniju, koja ne smije dozvoliti da 'AI revolucija prođe mimo nje' odnosno da je pregazi globalna konkurencija.

Kada je 2017. postao predsjednik države, Macron je Francusku obećao pretvoriti u 'startup naciju'. Jedna od rijetkih evropskih kompanija koja se uopće bavi chatbotovima francuski je Mistral, a Macron je uoči samita s Ujedinjenim Arapskim Emiratima dogovorio ulaganje od 50 milijardi dolara u izgradnju novog podatkovnog centra u svojoj zemlji. Francuska je i evropska predvodnica u proizvodnji energije iz nuklearnih izvora, što predsjedniku omogućava da svoju zemlju promovira kao predvodnicu u razvoju klimatski održive AI infrastrukture s obzirom na to da ta infrastruktura crpi enormne količine energije i time doprinosi klimatskim promjenama. Macronove namjere ne tiču se, međutim, samo općih mjesta evropske konkurentnosti i tehnološkog razvoja već i vrlo konkretnih nacionalnih interesa, o čemu je nedavno izvijestila novinarska mreže Investigate Europe u istraživanju o njegovom lobiranju da se evropska AI regulativa razvodni. Novinari su se bavili dijelovima regulative koji su stupili na snagu početkom ovog mjeseca, a koji se odnose na rupe u Zakonu o umjetnoj inteligenciji povezane s njenom upotrebom u radu policijskih, vojnih i pograničnih službi, te korištenju tehnologije za prepoznavanje lica od strane represivnog aparata.

SARAH CHANDLER iz Inicijative za rasnu pravdu Equinox novinarima je rekla da je evropski AI zakon 'instrument koji radi u korist industrije' i 'promovira digitalizaciju javnih usluga', a Investigate Europe otkrio je da su upravo francuski dužnosnici u zakon progurali amandmane koji će omogućiti zaobilaznje zabrane upotrebe AI-ja u javnom prostoru, koju zakon u općim crtama propisuje.

Tijekom pregovora o tekstu zakona 2022. godine, navodi se u istraživanju, bilo je predviđeno da samo vojska smije nadzirati javne prostore, no predstavnici Francuske inzistirali su da se učini iznimka i dozvoli korištenje u svrhu 'nacionalne sigurnosti'. Na sljedećem sastanku Francusku su u tome podržale Italija, Mađarska, Rumunjska, Švedska, Češka, Litva, Finska i Bugarska, pa su iz finalne verzije uklonjene sve restrikcije na upotrebu AI nadzora u javnim prostorima. Te iznimke odnose se i na privatne kompanije koje represivne institucije opskrbljuju AI tehnologijama, a sve skupa je, prema mišljenju protivnika, u suprotnosti s evropskim pravom i ustavnim odredbama država članica.

Francuska je, inače, prošlog ljeta bila prva država EU-a koja je koristila AI video nadzor u javnom prostoru – bilo je to na Olimpijskim igrama u Parizu – a sada bi se ovakve prakse mogle proširiti i u drugim čla-

nicama. Također na inzistiranje Francuske, policijske i imigracijske službe izuzete su iz zabrane korištenja takozvanih sistema emocionalnog prepoznavanja, odnosno tehnologija koje interpretiraju raspoloženje ljudi. Policije su izuzete i iz korištenja biometrijske identifikacije za određivanje rase, spolne, vjerske i političke pripadnosti. Francuska je predvodila i u ovoj iznimci, uz podršku niza članica među kojima je i Grčka, čiji su predstavnici tražili i da svi represivni organi smiju koristiti biometrijske analize na javnim mjestima.

Uza sve to, navodi Investigate Europe, iz restrikcija EU Zakona o umjetnoj inteligenciji izuzet je i takozvani predviđajući policijski rad, odnosno korištenje algoritma za 'predviđanje' počinjenja zločina. Na inzistiranje ovog puta Španjolske te uz podršku niza drugih članica i to je dozvoljeno, uz uvjet ljudskog nadzora rada tehnologije. Iako zakon zahtjeva da se za upotrebu svakog AI proizvoda pribavi autorizacija nadležnog tijela, primjerice suda, u zakon je dodan članak kojim se tehnološkim kompanijama omogućava da same sebi izdaju certifikate o sigurnosti njihovih proizvoda. To bi moglo dovesti do toga da se zakon interpretira kao da u tom slučaju autorizacija neovisnog tijela nije potrebna.

Istovremeno s tim otkrićima, izraelski portal +972 Magazine objavio je svoje istraživanje koje ilustrira kako bi, nakon stupanja na snagu evropskog Zakona o umjetnoj inteligenciji, mogla izgledati neadekvatno regulirana upotreba AI-ja u vojnim aktivnostima. Izraelsko istraživanje bavi se po-

vezanošću američke kompanije Microsoft i izraelske vojske (IDF) tijekom izraelske ofanzive u Pojasu Gaze i pokazuje do koje je mjere tijekom te operacije izraelska vojska postala ovisna o resursima američke privatne kompanije. IDF je od Microsofta kupovao tehnologiju za nadzor, spremao podatke na oblak njegove platforme Azure i koristio različite AI usluge kao što su prevođenje i automatska analiza dokumenata. U listopadu 2023. godine, navodi ovaj portal, mjesečno korištenje AI usluga Microsofta povećalo se za sedam puta u odnosu na mjesec prije početka napada na Gazu, a do ožujka 2024. to je korištenje bilo čak 64 puta veće. S obzirom na eksplozivni rast opsega tih usluga izraelska vojska sve se više počela oslanjati na Microsoft za prostor za pohranu i obradu podataka i tehničku podršku Microsoftovih inženjera, čime je kompanija dobila uvid bez presedana u inače tajne aktivnosti izraelske vojske.

Kada su u pitanju potencijalne koristi umjetne inteligencije u borbi protiv klimatskih promjena, na samitu se govorilo o mogućnostima kao što su AI monitoring i predviđanje klimatskih uzoraka te planiranje klimatskih politika. S druge strane, dosadašnja saznanja ukazuju da bi štete od eksplozivnog rasta AI infrastrukture mogle daleko premašivati te koristi, o čemu je u rujnu prošle godine izvijestio i Program za okoliš Ujedinjenih naroda (UNEP) u svojoj analizi o utjecaju 'cjeloživotnog ciklusa umjetne inteligencije na okoliš'. Naime, AI sustavi nalaze se u podatkovnim centrima u kojima su smještene tisuće servera koji troše

Ilustracija:
Ivica Družak/FINALIZACIJA

velike količine električne energije i vode za izgradnju i rad, odnosno hlađenje elektronike. Izrada elektronike zahtjeva pak velike količine kritičnih materijala koje se crpe na izrazito destruktivne načine. Broj podatkovnih centara narastao je na globalnoj razini s pola milijuna 2012. godine na osam milijuna prošle godine, dok se u posljednjih 20 godina prodaja čipova, koji se izrađuju od kritičnih metala, učestvostručila.

UNEP navodi i da jedna pretraga putem Chat GPT-ja troši deset puta više energije nego obična Google pretraga. Rad velikih jezičnih modela (LLM), prema izračunu Međunarodne agencije za energiju, iziskuje prosječno 2,9 vatsati energije, dok je kod običnog internetskog pretraživanja ta potrošnja samo 0,3 vatsata. Prema studiji objavljenoj u časopisu Nature Machine Intelligence, treniranje samo jednog LLM-a proizvodi oko 300 tisuća kilograma ugljičnog dioksida, što je usporedivo s pet životnih ciklusa prosječnog automobila ili 125 povratnih letova od New Yorka do Pekinga. Kada je u pitanju potrošnja vode, u lanjskoj studiji američkog Sveučilišta Cornell navodi se da će globalna potrošnja vode povezana s AI tehnologijom do 2027. narasti na oko pet milijardi kubičnih metara, što je oko polovice godišnje potrošnje vode u Ujedinjenom Kraljevstvu. O tim temama na samitu je najeksplicitnije, kao i obično, govorio glavni tajnik UN-a ANTONIO GUTERRES, upozorivši da podatkovni centri već sada predstavljaju 'neodrživi pritisak' na planetarne prirodne resurse. ■

INTERNACIONALA

Izbjeglice Rohindža u Bangladešu s USAID-ovim paketima hrane (Foto: Ro Yassin Abdumonab/Reuters/PIXSELL)

Izumiranje humanitarne pomoći

USAID godišnje širom svijeta dijeli 40 milijardi dolara. Trumpovo zamrzavanje financiranja ugrožava živote desetaka milijuna ljudi i ilustrira nakaradnost sustava međunarodne pomoći

PROGRAMI protiv zaraznih bolesti, skladišta hrane i lijekova u ratom pogođenim državama, klinike za reproduktivno zdravlje, subvencije malim farmerima u klimatski ugroženim područjima Afrike i tisuće lokalnih organizacija u svim dijelovima svijeta samo su neki od pipaka goleme strukture Američke agencije za međunarodni razvoj (USAID), koju je predsjednik DONALD TRUMP početkom veljače doveo u stanje kliničke smrti dekretom o 90-dnevnom pauziranju njezinih aktivnosti, tijekom kojih će se provesti revizija. 'USAID je zmijsko gnijezdo radikalno lijevih marksista koji mrze Ameriku', napisao je dva dana ranije Trumpov čovjek za rezanje državne potrošnje ELON MUSK. Nakon toga su na privremeni dopust poslani svi direktni zaposlenici agencije i još tisuće njihovih angažiranih diljem svijeta. USAID ima oko deset tisuća zaposlenih, dvije trećine su raspoređene u 60-ak država u kojima agencija ima svoje misije, dok još tisuće ljudi u lokalnim organizacijama obavljaju posao na terenu i ovisi o projektima koje agencija financira. Uoči te odluke Trump je na svojoj društvenoj mreži napisao da je USAID-ova potrošnja 'totalno neobjašnjiva' i da agenciju treba zatvoriti, a potom i reformirati tako da njezino djelovanje bude usklađeno s njegovim 'America first' pristupom međunarodnoj pomoći, za koji još nije jasno kako bi točno trebao izgledati. Državni tajnik MARCO RUBIO aktivnosti USAID-a opisao je kao 'preklapajuće i kontradiktorne' što 'dovodi do neu-

jednačenosti u vanjskoj politici', a u pismu Kongresu najavio je reorganizaciju agencije tako što će neki njezini dijelovi biti pripojeni Ministarstvu unutarnjih poslova, dok će ostatak biti ukinut. Agencija je osnovana kao neovisno tijelo izvršne vlasti i Trump će za njezino ukidanje trebati odobrenje Kongresa, u čija oba doma ima većinu, ali je i prilično sigurno da će eventualna odluka o ukidanju biti osporena na sudovima.

SAD su najveći pojedinačni humanitarni donator u svijetu. Lani su na međunarodnu pomoć potrošile 68 milijardi dolara, od čega je 40 milijardi raspoređeno putem USAID-a. To je 0,6 posto ukupne državne potrošnje, odnosno prosječno oko 210 dolara po glavi poreznog obveznika, dok je prosjek izdvajanja za obranu 2.800 dolara. USAID je 1961. osnovao predsjednik JOHN F. KENNEDY, Zakonom o stranoj pomoći, kao primarno tijelo zaduženo za raspoređivanje sredstava u stranim državama. Prije toga, nakon Drugog svjetskog rata, predsjednik HARRY S. TRUMAN osmislio je politiku ulaganja u razvojnu pomoć kao sredstva za borbu protiv širenja komunizma, a ta pomoć od danas je ostala instrument meke moći, odnosno 'neformalnog imperijalizma' u zemljama primateljicama. Prema podacima Washington Posta, od lanjskih 68 milijardi najviše novca, 20,2 milijarde potrošeno je u regiji Evrope i Euroazije, od toga 17,2 milijarde u Ukrajini. U regiju Bliski istok i Sjeverna Afrika uloženo je 10,6 milijardi, od čega 3,3 milijarde u Izrael. SAD je najveći donator UN-ovog Programa za hranu, a oko trećine ukupne potrošnje odlazi upravo na programe za hranu i zdravstvene usluge. Najveći primatelj pomoći u hrani je Etiopija, čijih 15 milijuna stanovnika ovisi o toj pomoći, dok humanitarni radnici na terenu javljaju

o katastrofi koja bi mogla zadesiti Sudan, poprište najveće humanitarne krize u svijetu u kojemu gladuje 25 milijuna ljudi. Naime, prethodna američka administracija potkraj 2024. namijenila je dvije milijarde dolara hitne humanitarne pomoći Sudanu, no taj je program sada zamrznut, pa se može zaključiti da će se kolateralne žrtve ove Trumpove odluke brojiti u desecima milijuna ljudi.

S obzirom na to da na SAD sveukupno otpada čak 40 posto globalne humanitarne potrošnje, bivši dužnosnik u USAID-u JEREMY KONYDYK namjeru ukidanja agencije nazvao je 'egzistencijalnom prijetnjom humanitarnom sektoru' i 'događajem razine izumiranja'. Ljudi iz sektora upozoravaju i kako ovaj događaj zorno ilustrira fragilnost sistema međunarodne razvojne i humanitarne pomoći. Možda bi prikladnije bilo reći da ilustrira njegovu nakaradnost već samim time što toliki broj ljudi egzistencijalno ovisi o jednoj državi, tko god da je u njoj na vlasti. Kritičari koncepta međunarodne razvojne pomoći kakav provodi SAD naglašavaju i kako je američka razvojna pomoć uvijek uvjetovana prepuštanjem dijela suvereniteta država primateljica, bilo vojnog putem otvaranja američkih vojnih baza na njihovim teritorijima, bilo političkog i ekonomskog putem privatizacije, eksploatacije prirodnih bogatstava i nametanja mjera štednje. To je možda najvidljivije u Latinskoj Americi, gdje SAD putem razvojne pomoći upravlja političkim procesima u tamošnjim državama još od ranih 1970-ih godina.

■ Tena Erceg

Mirotvorstvo po Trumpu

EUROPSKI saveznici SAD-a bili su uznemireni još i prije druge TRUMPOVE inauguracije, a javne ambicije aneksije Grenlanda, Panamskog kanala ili Kanade nisu ih smirile. Što se ostatka planete tiče, nedavno objavljeno globalno istraživanje *think thank*a Europsko vijeće za vanjske odnose (ECFR) kaže kako je krajem 2024. velik broj građana nezapadnih zemalja – poput Kine, Indije, Indonezije, Južne Afrike ili Saudijske Arabije – smatrao kako je Trumpov povratak pozitivan za svijet. Primjetan udio izrazio je nadu da će Trump okončati ratove na Bliskom istoku i u Ukrajini. Proteklih dana Trump je vrlo vjerojatno uvelike srušio takva očekivanja, pritom spektakularno. Trumpova ideja koju je iznio 4. veljače, a potom i višestruko ponovio o tome da će SAD trajno zauzeti Pojas Gaze – dok će Palestinci biti iseljeni, trajno – predstavlja rušenje desetljećima duge američke bliskoistočne politike i svih principa međunarodnog prava. Čelnik najjače svjetske sile hladnokrvno javno promovira etničko čišćenje. Pojedini komentatori su primijetili kako je Trumpov opis Gaze kao ruševine u kojoj je nemoguće živjeti donekle iskreniji i humaniji od BI-

DENOVOG licemjerja pred izraelskom ubilačkom kampanjom. No na stranu morbidnost primisli da se na mjestu nemjerljivog stradanja izgradi elitna komercijalna rivijera, kao i očekivanja da Palestinci napuste svoju zemlju, nejasno je kako bi Trumpov naum i teoretski bio realiziran – hoće li Washington poslati američku vojsku da pokuša uništiti Hamas, nakon što to nije uspjelo BENJAMINU NETANJAHUU, čija vojska se u navodnom pokušaju uništenja organizacije vjerojatno upustila i u genocid?

Svi arapski vođe izravni su da iseljavanje Gaze ne dolazi u obzir: Trumpu je to u posjetu 11. veljače prenio i jordanski kralj ABDULAH. Arapski lideri svjesni su da bi prihvaćanje iznesene zamisli značilo ukidanje suvereniteta zemalja od kojih Trump očekuje da prepuste teritorij za naseljavanje Palestinaca, ali i da bi razbjesnilo njihovo vlastito stanovništvo i ugrozilo njihovu vlast. Za nijednu zemlju to ne važi više nego za Jordan, u kojem je više od polovice stanovništva palestinskog porijekla. Trump igra na to da su milijarde dolara američke pomoći presudne za održavanje jordanskog (i egipatskog) režima, međutim upućeni analitičari ističu kako bi etničko čišćenje Gaze kraljevinu egzistencijalno ugrozilo do te mjere da je Jordan spreman suprotstaviti se, pa i po cijenu potpunog izlaska iz američke savezničke sfere te reorijentacije na otvoreni otpor poretku koji Washington i Tel Aviv nastoje nametnuti regiji. Postoji teza kako Trump zapravo ne misli ozbiljno, nego je riječ o strategiji šoka i ucjene – kako bi arapske zemlje pristale na nešto manje, ali do sada svejedno nezamislivo, recimo odustajanje od palestinske državnosti. Međutim, 'ako ideja i nije ozbiljna, ne znači da nije opasna', upozorio je nekadašnji izraelski pregovarač DANIJEL LEVI. Trump je ovim osnažio najcrnje ideje o protjerivanju Palestinaca i aneksiji prije svega Zapadne obale, koje gaji izraelska mesijanska desnica, i koja na njegove najave sladostrasno trijumfira. Ukratko, Trumpova intervencija već sada je, ako je to bilo moguće, dramatično dodatno destabilizirala regiju.

Upitno je koliko je situacija bolja po pitanju Ukrajine. Washington će vjerojatno u narednim mjesecima zaista na Kijev i Moskvu izvršiti pritisak da pristupe ozbiljnim pregovorima. No Trumpove izjave kako očekuje da Ukrajina nadoknadi američku vojnu pomoć resursima u vrijednosti od 500 milijardi dolara (gotovo osam puta više od vrijednosti te pomoći), ili kako će Ukrajina možda jednog dana biti dio Rusije, teško da u Kijevu ulijevaju povjerenje. Bilo kakav mirovni plan uključivat će kompleksne i vrlo teške pregovore o krajnje spornim pitanjima, poput sigurnosnih garancija za Ukrajinu ili sastava i veličine snaga za održavanje mira. Uostalom, izjave iz Moskve – po kojima kao preduvjet razgovora Kijev treba agresoru prepustiti nemali dodatan dio teritorija – ne govore o spremnosti na prekid rata. Nezavisno od toga što je za razvoj oba brutalna sukoba uvelike suodgovorna i Bidenova administracija, iracionalnost i izvanpovijesne deluzije aktualnog vođe supersile kada su u pitanju teški geopolitički problemi za sada ne slute na stvarno mirotvorstvo. A moguće je da će proizvesti još rata, patnje i kaosa: bilo bi dobro da se ove ocjene ispostave pogrešnima.

■ Jerko Bakotin

Plaćenik zapada

Srbija je u 2023. povećala izvoz oružja u Izrael za gotovo trideset puta. Vučić se dodvorava Amerikancima prodajom oružja njihovim saveznicima, kaže novinar Saša Dragojlo

Ne haje za zločine u Gazi – Aleksandar Vučić (Foto: Miloš Tešić/ATAImages/PIXSELL)

VRIJEDNOST srpskog izvoza naoružanja Izraelu porasla je skoro trideset puta, s 1,4 milijuna eura u 2023. na 42,3 milijuna u 2024. godini. Sve se to događa usprkos rasprostranjenim optužbama protiv Izraela za ratne zločine u Gazi, pokazuje novo zajedničko istraživanje Balkanske istraživačke mreže (BIRN) i izraelskog lista Harec. Nakon što su BIRN i Harec jesenas izvijestili o izvozu u vrijednosti od 23 milijuna eura, uslijedile su nove pošiljke u oktobru i decembru, koje se poklapaju s izraelskim vojnim letovima iz Srbije ka vojnoj zračnoj bazi Nevatim. Carinski podaci koje je prikupio poslovni portal, a kojima je BIRN imao pristup, pokazuju da je vodeće državno poduzeće za izvoz naoružanja u Srbiji Jugoimport-SDPR, tijekom 2024. u Izrael izvezlo municiju i

naoružanje ukupne vrijednosti od 42,3 milijuna eura.

Novinarsko istraživanje pokazuje da su se izraelski vojni letovi nastavili i u 2025. – barem tri leta u januaru. Dodatno, na fotografijama koje je nedavno objavio portal 24 sata na pisti aerodroma ‘Nikola Tesla’ vide se palete s granatama kalibra 155 milimetara koje u Srbiji proizvode Krušik iz Valjeva i Sloboda iz Čačka. Istraživanje BIRN-a i Hareca otkrilo je da su palete s granatama ostavljene na istom dijelu piste gdje se izraelski Boeing 747 parkirao kasnije tog dana.

Usprkos rastućim međunarodnim osudama izraelske vlasti zbog provođenja genocida u Gazi, Beograd je u posljednje vrijeme dodatno intenzivirao odnose s Tel Avivom. Prošle je jeseni izraelski predsjednik ISAAC HERZOG u Beogradu izjavio kako bi želio da se gospodarska suradnja sa Srbijom utrostruči te da je glavni cilj njegova posjeta uključivanje sporazuma o slobodnoj trgovini. Tih su se dana u New Yorku na marginama

zasjedanja Generalne skupštine UN-a sastali i izraelski premijer BENJAMIN NETANJAHU i predsjednik Srbije ALEKSANDAR VUČIĆ, a Netanjahu je Vučiću izrazio ‘duboku zahvalnost za nepokolebljivu podršku Srbije Izraelu i čvrsto prijateljstvo naših naroda’. Suradnja Izraela i Srbije tijekom 2024. je bila dvosmjerna. Srbija je krajem godine sklopila sporazum o kupovini naprednih artiljerijskih i dron-sistema od izraelske kompanije Elbit Systems, ukupne vrijednosti 335 milijuna eura. To je samo nastavak postojećih veza na polju tehnologija za nadzor. Nedavno istraživanje BIRN-a, uz forenzičku analizu Amnesty Internationala, otkrilo je da je Bezbednosno-informativna agencija (BIA) koristeći izraelsku tehnologiju Cellebrite, hakirala telefone aktivista koje je pozivala ili privodila na razgovore. Na te je uređaje kasnije instaliran domaći špijunski program NoviSpy. Osim izravnog profita, izvoz oružja Izraelu srpskoj je vlasti važan i iz drugih razloga.

— Ključni razlog za intenziviranje saradnje dve države jeste Vučićevo geopolitičko pozicioniranje. Za održanje na vlasti u svim zemljama Balkana jako je važna podrška Zapada. Prema mojim saznanjima, važnu ulogu u povećanju izvoza srpske municije u Izrael imao je SAD. Predsednik Srbije se dodvorava Amerikancima prodajom naoružanja njihovim saveznicima širom sveta već dugo godina – govori za Novosti novinar SAŠA DRAGOJLO, jedan od autora BIRN-ovog istraživanja.

Naš sugovornik dodaje da je posljednje tri godine Srbija izvozila oružje u Ukrajinu, a nakon toga i u Izrael.

— SAD početkom 2024. nije mogao da namiri potrebe ukrajinske vojske, a da istovremeno izade u susret nezasićenim zahtevima Netanjahua za vojnom pomoći. Srbija je tu uskočila kako bi nadomestila ‘manjak’. Vučić se trudi da sve to sakrije od domaće javnosti, jer je godinama kreirao narativ o ‘zapadnim plaćenicima’, pa nije zgodno da njegovi biraći saznaju da je on šampion u toj disciplini – komentira Dragojlo.

Novinari BIRN-a planiraju nastaviti istraživati ovu temu i pratiti odnose Srbije i Izraela u domeni naoružanja, ali i u drugim sektorima suradnje. Dragojlo poručuje da je to najmanje što mogu učiniti s obzirom na recentne ratne zločine izraelske vojske, ali i da ‘građani Srbije zaslužuju da imaju sve informacije kako bi doneli informisane odluke o tome ko treba da vodi zajedničku državu’.

■ Ivana Perić

PERSONA NON CROATA

Foto: Facebook

Na Novom Zelandu pod vodstvom aktivista ERUA KAPA-KINGIJA traju prosvjedi starosjedilačkih Maora. Vlada desnog centra planira izmijeniti zakonodavstvo čija je svrha bila poboljšati uvjete života Maora. Bijes je naročito izazvala namjera reinterpretacije Sporazuma iz Waitangija, još od 1840. ključnog za prava ove zajednice. Prilikom obilježavanja obljetnice Sporazuma – što je nacionalni praznik – prošlog su tjedna prosvjednici iz pokreta Toitū te Tiriti protestno okrenuli leđa političarima. ‘Dosta nam je govorenja ušima koje ne slušaju i umovima koji se neće promijeniti’, poručio je Kapa-Kingi.

■ J. B.

Gerilac i otac nacije

USUBOTU, 8. veljače, u 96. godini života preminuo je SAM NUJOMA, prvi predsjednik nezavisne Namibije. Afrički je kontinent time ostao bez jednog od posljednjih velikana anticolonijalne borbe iz druge polovice 20. stoljeća. U samoj je Namibiji proglašena višednevna državna žalost u čast preminulog ‘oca nacije’, što je titula koju je Nujomi još 2004. dodijelio

namibijski parlament, kao znak zahvalnosti za njegov višedesetljetni angažman u borbi za neovisnost. Današnja Namibija – ranije poznata pod svojim kolonijalnim nazivom, Jugozapadna Afrika – veći je dio 20. stoljeća provela pod upravom, potom i okupacijom susjedne Južnoafričke Republike, koja je u njoj zavela sistem aparthejda. Većinsko crnačko stanovništvo, uključujući narode Ovambo, Kavango, Herero i druge, bilo je sustavno diskriminirano, segregirano i isključivano iz političkih procesa u zemlji. Upravo je u takvim okolnostima 1950-ih počeo politički djelovati Sam Nujoma. Rođen 1929. u dobrostojećoj seoskoj obitelji, političku karijeru započeo je kao sindikalni aktivist među namibijskim željezničarima. U travnju 1960. bio je izabran za predsjednika novoosnovane Narodne organizacije Jugozapadne Afrike (SWAPO), koja će odmah postati predvodnicom anticolonijalnog pokreta u Namibiji. Sredinom 1960-ih SWAPO je započeo gerilski rat protiv južnoafričkih okupatora, koji će se nastaviti sve do 1990. godine. Aparthejdskoj Južnoafričkoj Republici su u tom sukobu manje ili više prikriveno podršku pružali SAD i Izrael, dok se na strani SWAPO-a našao velik broj nedavno osamostaljenih afričkih država (ponajprije Angola i Zambija), uz materijalnu i logističku podršku Sovjetskog Saveza, te naročito Kube koja se u građanski rat u susjednoj Angoli izravno vojno umiješala boreći se protiv saveznika Pretorije. Socijalistička Jugoslavija također je održavala diplomatske odnose sa SWAPO-om i materijalno podržavala anticolonijalnu borbu u Namibiji. Rastući unutrašnji i međunarodni pritisak prisilio je Južnoafričku Republiku na potpisivanje mirovnog sporazuma 1988. na temelju kojega je Namibija dvije godine kasnije proglasila nezavisnost.

Nujoma je istovremeno bio izabran za prvog predsjednika novonastale države te će se na toj poziciji zadržati do 2005. Relativno bezbolna tranzicija Namibije iz aparthejdskog u demokratski sistem velikim je dijelom upravo rezultat njegova političkog angažmana. Ostvarenje mirnog suživota većinskog crnačkog i manjinskog bjelačkog – afrikanerskog i njemačkog – stanovništva bitna je ostavština Nujominog petnaestogodišnjeg predsjedničkog mandata. Nujomina karijera ipak nije bila bez kontroverzi. Agrarna reforma provedena 1990-ih nije polučila željene rezultate, te je još 2010. oko 38 posto ruralnog stanovništva živjelo ispod granice siromaštva. Dok se s jedne strane kao predsjednik zalagao za jačanje položaja žena u društvu, s druge strane je podržavao diskriminatornu politiku prema LGBT populaciji, a poigravao se i teorijama zavjere o epidemiji HIV-a. SWAPO – kojem je Nujoma ostao na čelu do 2007. – nije izgubio ni jedne izbore u samostalnoj Namibiji, a prvog se predsjednika često optuživalo za autoritarne tendencije. Njegovi su se partijski nasljednici, poput kasnijeg predsjednika HAGE GEINGOBA, upleli u brojne političke i korupcijske skandale koji su narušili ugled nekadašnje vodeće stranke oslobodilačkog pokreta u ovoj danas dvoipol milijunskoj zemlji. Sam Nujoma proveo je posljednjih sedamnaest godina života u političkoj mirovini, daleko od skandala, čime si je prema svemu sudeći i nakon smrti osigurao mjesto u nacionalnom panteonu.

■ Marko Faber

Gola i nijema

Činjenica da Biancu Censori gledamo kao žrtvu Kanyeove manipulacije samo zato što je gola kraj njega odjevenoga govori više o društvenoj optici koja lišava голу ženu autonomije nego o Bianci samoj. Međutim, ona nepopustljivo šuti, dok mi i Kanye govorimo umjesto nje. Iako gola, ustvari je nevidljiva

NA ovogodišnju dodjelu Grammyja BIANCA CENSORI, arhitektica i model, stigla je sasvim gola. Prividno sasvim gola – nosila je mrežastu minimaljnu, pripijenu i prozirnu poput celofana. Na crveni tepih stigla je u društvu supruga KANYEA WESTA, koji je za razliku od nje bio sasvim odjeven, u crno. Osim intervencije policije, Biancino obnaživanje izazvalo je lavinu medijskih reakcija i komentara novinarki, feministica i kolumnistica diljem svijeta. Mnoge smatraju da je Kanye West, poznat po kontroliranju svojih partnerica i mikromenađmentu njihove garderobe, pritisnuo Biancu da se skine gola i napravi scenu ('Odičevanje KIM [Kardashian, njegove bivše supruge, op. a.] za mene je jezik ljubavi', izjavio je jednom prilikom), što je legitimna feministička tema. Drugi pak vjeruju da je Bianca dovoljno inteligentna da sama odluči što (ne)će obući na dodjelu, a sudeći prema izjavi njezinog suradnika, sama Bianca smatra da su njezini izlasci u najlonkama bez gaćica, otkrivene bradavice, premali grudnjaci, prozirni bodiji, jastuk umjesto majice itd. 'vrsta izvedbene umjetnosti'. To me zaintrigiralo. Je li ovo performans? Na fotografijama s crvenog tepiha Bianca stoji nad crnom bundom koju je maločas zbacila sa sebe i pozira kao što sve žene poziraju na crvenom tepihu, no pritom je vrlo svjesna kako organizirati svoje golo tijelo da bi postigla efekt skulpture. Ozbiljnog izraza lica, zalizane kose, prekrivenih nogu, s rukama na struku, laktovima spojenim iza leđa kako bi istaknula prsa, gotovo transhumanog, aerodinamičnog izgleda, iscrtava željene konture. Ipak, u onome što pokazuje nema ničega transhumanog – dapače, potencijalna politička subverzija leži upravo u tome što od običnog ljudskog tijela radi spektakl. Taj spektakl, međutim, svojim gardom pažljivo nadzire njezin suprug.

Kanye, koji je stigao na dodjelu Grammyja povodom nominacije za najbolju rap pjesmu sa svojeg novog albuma 'Vultures 1', stoji nekoliko metara dalje od Biance, s rukama na leđima, u maniri zaštitara, ili kipara koji se divi svojoj upravo dovršenoj skulpturi, ili strvinara koji vrebava svoj kočoperni plijen. I sad, nije pitanje tko je to izrežirao ni čija je ideja bila Biancina nevidljiva haljina (ja bih rekla njezina), već zašto to mene toliko muči. Promatrajući fotografije i razmišljajući

'Skulptura' i njen strvinarski 'kipar' – Kanye West promatra Biancu Censori na Grammyjima (Foto: Daniel Cole/REUTERS/PIXSELL)

o Biancinoj izjavi o izvedbenoj umjetnosti, shvaćam da me muči to što bi Biancin potez, u jeku TRUMPOVA fašističkog performansa, imao sasvim drugu konotaciju da nema tog *creepera* kraj nje na slici.

New York, 1975. CAROLEE SCHNEEMANN stoji gola na stolu jedne umjetničke galerije premazana bojom i čita naglas dijelove svoje knjige 'Cezanne, She Was a Great Painter'. Tijekom čitanja mijenja poze poput mode-la za aktove. Zatim odlaže knjigu sa strane, širi noge i iz vagine izvlači svitak papira koji izdaleka podsjeća na pupčanu vrpču. Na 'unutrašnjem svitku' (naziv performansa je 'Interior Scroll') ispisana je negativna kritika njezinog filma, koji je jedna kritičarka nazvala suviše 'tjelesnim'. Iste te godine, u istom gradu, HANNAH WILKE izvodi svoj poznati performans 'S.O.S. – Starification Object Series'. Wilke stoji u toplisu pred publikom, pući usne, prči guzicu, zavodi kameru i na tijelo lijepi žvakaće gume u obliku malih vulva.

Iako je tim performansom htjela problematizirati krotku ženstvenost sklonu poziranju i ugadanju te ispitati kako estetizirano tijelo može postati aktivno – ne samo preživljano i ispljunuto kao kauguma – Wilke je postala predmetom snažnog *backlasha*, optužena od feministica da je koketuša, narcisoidna, vul-

garna, da 'slaveći' svoje lijepo tijelo (Wilke je, naime, bila izrazito zgodna) samo podila-zi muškom pogledu. Schneemann je stala u njezinu obranu. Golo žensko tijelo, napisala je, obično je svedeno na dvije interpretacije: pornografija ili muza, moćna Venera. U oba primjera tijelo ovisi o subjektu, donositelju odluka (slikaru, stilistu, suprugu) koji stoji sa strane. Ali što ako nitko ne stoji sa strane? Što ako je tijelo, spustivši se s Helikona u radničku, stvaralačku uniformu, uzelo kist ili kameru u vlastite ruke? Pazite se fašističkog feminizma, upozorila je Wilke, odgovarajući 'zavidnim' feministicama.

Reakcije tadašnjih feministica slične su današnjim reakcijama javnosti na razgolićavanje Censori. Za jedne je napadna golotinja dokaz njezine preživakanosti, za druge politički *statement*. Nameće se isto pitanje: da je Biancino tijelo po čemu subverzivno, bismo li njezino razgolićavanje jasnije vidjele kao *statement*, a ne kao posljedicu Kanyeove manipulacije? Jesam li zapela za Biancu zato što nisam prepoznala njezin rad? Zahtijeva li Censori vlastiti umjetnički prostor, i je li joj Kanye omogućio taj prostor odstupivši od nje na tepihu, ili ju je tom gestom dodatno skrutio u pozu objekta? Možda je moje poimanje performansa konzervativno i neupućeno. Na

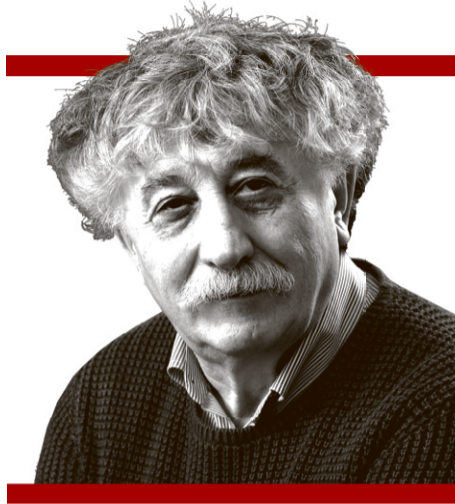
fotografijama Bianca pozira poput Venere, a Kanye stoji sa strane i promatra – možda Bianca samo drži ogledalo fotografima izazivajući na polemiku, kao što je Schneemann svojim literarnim tamponom izazivala kritiku. Ali dvije stavke, prilično očite, čine drastičnu razliku – na fotografiji Bianca nije sama, a Kanye nije gol. On je odjeven, siguran, zaštićen crninom od prodora pogleda. Ona je izložena, ali sigurna uz njega, koji svojom prisutnošću i pogledom uokviruje njezin 'performans'. On kao promatrač postaje bitnija stavka od njezine golotinje, barem na simboličkoj razini, na razini fotografije. U kadrovima Wilke i Schneemann, ili pak SANJE IVEKOVIĆ i ANE MENDIETA, nema muškaraca. One su same gole. A u performansima VLASTE DELIMAR i ŽELJKA JERMANA, MARINE ABRA-MOVIĆ i ULAYA, oni su goli zajedno. Ako već izlažeš tijelo napadima mizoginije, onda radi to bez zaštitara.

Louvre, 2012. Aktivistkinje FEMEN-a stoji u toplisu ispred Milske Venere, kipa bez ruku, i protestiraju protiv silovanja. Visoko podižu svoje pesnice i viču: 'Došle smo pokazati da mi imamo ruke kojima možemo zaustaviti silovanje!' Sto godina prije djelovanja FEMEN-a i sto deset godina prije dotične dodjele Grammyja, engleska novinarka i sufražetkinja MARY RICHARDSON ulazi u londonsku Nacionalnu galeriju s mesarskim nožem u ruci i siječe VELÁZQUEZOVU 'Veneru pred ogledalom'. Protestira protiv uhićenja sufražetkinje EMMELINE PANKHURST, borbinje za žensko pravo glasa. Kad su je poslije pitali zašto je odabrala uništiti baš tu sliku, Richardson je odgovorila: 'Zbog načina na koji su je posjetitelji gledali cijeli božji dan.'

U jeku Trumpova udara na prava žena i kvir osoba te furioznih deportacija, golotinja kao ekshibicija slobode, na javnom događaju poput dodjele najprestižnijih glazbenih nagrada u zemlji, bila bi itekakva politička subverzija. Što bi bilo da je Bianca na slikama sama? Da joj na tijelu piše nešto tipa 'Pazite se Trumpova fašizma', da u ruci ima nož? Golo tijelo vrišti protiv cenzure. 'Zazor prema golom tijelu je konstanta. Ljudi se ne snalaze i ne znaju što bi s tim golim tijelom napravili', kaže Vlasta Delimar. Zazor jest konstanta, ali i vampirsko proždiranje. I možda su upravo to htjeli postići, Bianca i Kanye, staviti nas u poziciju da konzumiramo njezino tijelo kao što konzumiramo njihovu vezu, život, privatnost, emocije. A možda nisu ništa htjeli postići, osim dobro se zabaviti, i možda je Biancina izjava o izvedbenoj umjetnosti samo alibi da bude guglana i gola.

Ali ako na trenutak povjerujem da u ovome ima političke, ne samo estetske provokacije, Biancin pretpostavljeni pristanak na 'scenu' ne ograđuje je od (samo)iskorištavanja. Činjenica da je gledam kao žrtvu njegove manipulacije samo zato što je gola kraj njega odjevenoga govori više o društvenoj optici koja automatski lišava голу ženu autonomije i moći nego o Bianci samoj, jer Bianca je postigla željeni efekt skulpture. Ali poput skulpture, Bianca nepopustljivo šuti. Ne daje intervju, izjave ni objašnjenja. Pušta tijelu da govori, skriva ruke iza leđa, dok mi i Kanye govorimo umjesto nje. Pišemo o njezinoj moći manipulacije, a ne o njezinom umijeću poziranja. Pišemo o njegovim antisemitskim proglašima, a ne o njezinim modnim iskoracima. Koja je uopće njezina priča? On govori, za nju, umjesto nje, poput trbuhozborca. On je pripovjedač. Ona, iako gola, ustvari je nevidljiva.

'Zašto svi misle da se žene ponižavaju kad razotkrijemo uvjete vlastitog ponižavanja?', piše CHRIS KRAUS. Utoliko je Biancin potez potencijalno feministički, jer je razotkrivši se na crvenom tepihu razotkrila uvjete svojeg bivanja – kao lutka, model izveden na crveni tepih, a ne izvedbena umjetnica. ■

MAKSIMIR
I MIROGOJIzdavač Mirsad
Koničanin

PIŠE Sinan Gudžević

Mirsadove knjige nemaju CIP, nemaju ISBN, nemaju ni sponzora ni potpore ministarstva, one su plod njegove želje (bolje je reći žudnje) da može uvijek posegnuti za štivom koje mu je pomoglo da ne pomahnita kad je zbog rata iz Pazara otišao u Njemačku. Na njima izdavač ne zarađuje, izdavač troši svoj novac da objavljuje knjige Feralovih autora

MIRSAD KONIČANIN je izdavač kakvog nema nigdje. Dobro, ovo bi se moglo reći za svakog izdavača, je li. Mirsad izdavač izdaje knjige, drugi izdaju knjige, pa je svaki od njih svoj i sebi svojstven i nema drugog takvoga, svaki je čovjek, pa tako i svaki izdavač na svijetu, jedan, jedinstven i neponovljiv. Nije da nije, no Koničanin ima štošta što ga jako izdvaja od izdavačke zajednice. Kažem zajednice, iako on nije član takve neke zajednice, pa čemo ga staviti kao člana zajednice u širem smislu. Izdavač Koničanin (naglasak je na o!) izdaje knjige samo zato da bi ih čitao on sam. Te knjige on ne piše, knjigama su autori drugi. Ali on tim autorima knjige *sastavlja*, dakle, priređuje ih. Te priređene knjige u načelu ni autori ne znaju bi li bile takve kad bi ih sami sastavljali, ako bi ih sastavljali. One su takve kakve su zato što ih je takve sastavio, priređio, uredio, prelomio i dao u štampu Mirsad Koničanin.

Nedavno sam bio kod izdavača Koničanina u Münchenu. Njegova izdavačka kuća je u jednoj sobi njegova stana na četvrtom spratu zgrade u predgrađu Hasenberg. U sobi mu je kompjuter sa pouzdanim štampačem i velikim monitorom. Na monitoru može gledati više stranica, zato ga je i nabavio. Ima i programe za prelamanje knjiga, sve to ima. A u prelamačkom poslu je samouk.

Ono što nema u kući ima u mjestu Bucknangu. To nije u Kini ni u Koreji, nego je u Baden-Württembergu. Tamo ima štamparija koja Koničaninu štampa knjige koje on pripremi i priredi. Do sada je ta štamparija odštampala 32 knjige izdavača Koničanina, a u pripremi izdavač ih ima još toliko. Troškove štampe snosi izdavač. On se na knjigama potpisuje različito, u nekima kao Gillan, ponegdje kao Krembilko. Gillan je jasno IAN GILLAN, onaj iz Deep Purple, njega Koničanin jako voli, uz njegov glas je rastao u Bukreš mahali u Novom Pazaru. A Krembilko dolazi od *krembila*, česte riječi iz Bilježnice Robija K. VIKTORA IVANČIĆA.

Upravo je Ivančić bio prvi autor čiju je knjigu objavio Koničanin. I to zbirku dogodovština Robija K. Naslov joj je 'Četvrta ofanziva', i u njoj su izabrane zgođe najčuvenijega đaka Hrvatske, objavljene od 2009. do 2021, one koje nisu ušle u knjigu 'Treći juriš' štampanu u Beogradu. Taj prvijenac izdavački izdavač Koničanin je objavio u proljeće 2021. Poslije toga je štampao knjigu pjesama PREDRAGA LUCIĆA 'Lirika utoke' koju je sastavio od pjesama objavljenih na beogradskom portalu Beton i na web stranici Slobodna Evropa. Iza toga je priređio, prelomio pa dao na štampanje knjigu Lucićevih raspašoj dijaloga 'Stenogrami i kamenogrami' na 276 stranica. Potom je skupio, i sve kao kod Lucića i Ivančića priređio prelomio i dao u štampu knjigu tekstova BORISA DEŽULVIĆA pod naslovom 'Uspon i pad homosapiensa'. Ta do sumanutosti duhovita i lijepa knjiga zauzela je 464 stranice papira od stoipetnaest grama i u svojoj je kategoriji teškaš i po težini. Na posljednjoj stranici knjige nalazi se fotografija izdavača s autorom, načinjena je u jednom selu između Trsta i Ulcinja, a kraj Jadranskog mora, izdavač kraj autora golog do pojasa drži u ruci autorovu knjigu 'Summa atheologiae'. Ispod

Izdavač Mirsad Koničanin sa knjigama Predraga Lucića, u Münchenu februara 2025. Foto S. G.

slike stoji da je ova načinjena 21. jula 2021, iz čega se može izvući zaključak da je izdavač napokon došao da upozna onoga kome je bez pitanja objavio knjigu.

Tim knjigama je novopazarski izdavač iz Bavarške sa štamparijom u Bucknangu udario i temelje i programska načela svog izdavaštva. Ima da štampa knjige klape Viva Ludež, a potom i one koji uz tu klapu stoje, naime one koji pišu za Feral Tribune. Izdavač Koničanin se izdavaštvu odao po nevolji. Želio je da ima najbolje tekstove feralovaca, da ih čita kad god mu se čitaju. Te je tekstove duugo izrezivao iz lista, pa ih, kao listove u herbarije, stavlja u registratore, pa kad ih se nagomilalo, vidio je da stvar postaje glomazna. Onda je (jer u nevolji se smišljaju izlazi) odlučio da barem Robija K. ukoriči pa da ga ima kao knjigu. I njegova mu je štamparija odštampala knjigu u deset primjeraka. Jedan je primjerak ostavio za sebe, druge je dao Viktoru i feralovcima, te jedan jednom prijatelju u Novom Pazaru.

I vidio je izdavač Koničanin da je dobro to što radi. Jer pravi knjigu za sebe, a nije ni autoru mrsko da ima svoju knjigu. Mirsadove knjige nemaju CIP, nemaju ISBN, nemaju ni sponzora ni potpore ministarstva, one su plod njegove želje (bolje je reći žudnje) da može uvijek posegnuti za štivom koje mu je pomoglo da ne pomahnita kad je zbog rata iz Pazara otišao u Njemačku. Prve knjige su štampane u po deset primjeraka, poslije je naklada narasla na 15. Knjige se ne mogu kupiti, jer se ne prodaju. Ne mogu se naći ni u bibliotekama, jer ih biblioteke nemaju. Na njima izdavač ne zarađuje, izdavač troši svoj novac da objavljuje knjige Feralovih autora.

Do sada je objavio 32 naslova. Među njima je najviše onih Predraga Lucića, trinaest: sedam su njegove 'Trafike' iz Novog lista, potom jedna 'Na kraju krajeva' iz Ferala, pa je prošle godine objavio dvije knjige 'Neobjavljenih pjesama'. Ovdje valja reći da se neobjavljenost odnosi na neobjavljivanje u obliku knjige. Valja reći, a ne znam valja li reći: jer Koničanin objavljuje knjige za sebe, pa ih može zvati kako hoće. Ovo valja imati na umu kad se uzme na primjer knjiga u dvije knjige 'Neobjavljene pjesme' Predraga Lucića. Sandžaklija Koničanin živi u svom jeziku, koji je eka-

vica i ijekavica, a nije jekavica. Neobjavljene pjesme ovih dviju knjiga objavljene su sve, i to u Feralu, ali izdavač Koničanin, koji ih je tražio i nalazio po Feralu ima pravo da ih zove neobjavljenima.

Od Feralove družine Koničanin je objavio četiri knjige tekstova HENI ERCEG pisanih za kolumnu 'Glede&unatoč', pa u četiri knjige 'Dorin dnevnik' ČIĆA SENJANOVIĆA, pa dvije knjige kolumni MARINKA ČULIĆA. Od Čulićevih kolumni priređio je deset knjiga, što sa drugim tekstovima (i onima iz Novosti) čini 7250 stranica. Čulićevi tekstovi bi zahtijevali najmanje 20 knjiga, već prema formatu. A u pripremi (izdavački termin) čekaju sve glavolomne Feralove križaljke Čića Senjanovića, pa Dežulovićeve i Ivančićeve kolumne objavljujivane izvan Ferala. I tako dalje, Feral svijetli što je mrak mrlklij.

Neka bude rečeno i ovo, važno je: Koničanin svoje autore nije poznao lično kad im je objavljivao knjige. Neke, kao Lucića i Čulića, nije upoznao nikada. Dežulovića je upoznao mjesec dana nakon što je objavio prve četiri knjige za sebe i svoje autore. GOETHE: ljudski je tražiti, božanski je naći. Da Dežulović u svome selu nije stambeno dostatno opskrbljen, mogao mu je njegov bavarsko-sandžakli izdavač izgraditi i novu kuću. Jer je za to sposoban, građevinar sa iskustvom i neograničenom odgovornošću.

Za one koje zanima neka bude rečeno još da štampanje knjige od 300 stranica, a u 15 primjeraka košta Koničanina 65 eura. Deblja knjiga deblje košta. Koničanin knjige za svoje čitanje plaća prilično skupo. Pri tome se njegov rad još i ne računa u cijenu. Ako izdavač Koničanin spadne na prosjački štap (to u izdavaštvu nije neobično), taj bi se štap morao zvati časnim. On se izdavaštvu odao, da bi čitao štiva koja su ga održala i spasila. Zato ih je i dodatno učinio pristupačnim. Živeći u svijetu splitskog Ferala, Koničanin je ovladao i vještinom skeniranja, pa je sve brojeve Ferala skenirao i u kompjuteru ih ima u najbolje čitljivim formatima. A najbolje autore ima u knjigama. Ima na području našega jezika dobrih izdavača, ima i ljepših knjiga nego što su Koničaninove, ali nema izdavača koji ima boljih autora no što su njegovi. ■

Muzeji koji to nisu

U drugom dijelu kritičarske turneje po muzejskim atrakcijama Zagreba šetamo kroz Muzej novca Hrvatske narodne banke, boutique museum Cravaticum, Muzej smijeha i Muzej kanabisa, sve do zaključka da ne mora baš svaki lažni muzej biti bolno banalan

Moneterra

PROŠLOG tjedna obišli smo Muzej prekinutih veza, Muzej iluzija i Muzej mamurluka, a kritičarsku turneju po zagrebačkim muzejima koji to ustvari nisu nastavljamu u Moneterra. Jedini muzej na našoj listi u koji možete ući bez novca je muzej novca, što je logično, jer ovo nije sitnopoduzetnički projekt poput ostalih, nego javno financirani vizualni spektakl u vlasništvu Hrvatske narodne banke. Red je, dakle, da ulaz bude slobodan. Ali kada uđete, brzo primjećujete prvi problem. Jer muzej novca ne samo što ustvari nije muzej nego ustvari nije ni muzej novca: to je prije zabavni, atraktivni, interaktivni spomenik koji je HNB podigao vlastitoj genijalnosti. Sve je ovdje podređeno tome da posjetitelji shvate koliko im je život lakši i ljepši zahvaljujući našoj središnjoj banci. A kada se reklamira jedna tako uspješna institucija, onda moramo dobiti daleko najveći, najskuplji i najluksuzniji prostor među svim pseudomuzejima s našeg popisa.

Već na ulazu dočekuje vas, tako, glamurozna instalacija: golemi panoramski ekran, širok barem deset metara, s tajmlajnom svjetske povijesti financija, od prvih paleolitskih školjaka koje su služile za razmjenu, sve do digitalnog eura. Vremenskom crtom kormilarite vrteći onaj veliki kotač s bankarskog sefa, a kasnije šetate među multimedijalnim

izlošcima, rješavate kvizove, postavljate pitanja virtualnom guverneru, fotkate se na automatu pa za uspomenu dobivate novčanicu i kovanicu s vlastitim likom... I cijelo vrijeme učite, upijate: HNB-ova struka približava tajne inflacije, stabilizacije i ostalih zavrzlama financijske politike čak i onima koji o ekonomiji ne znaju previše. Spominju se kriptovalute, umjetna inteligencija, klimatska kriza: sve je društveno odgovorno, sve je vrlo suvremeno, sve je apdejtano.

Oni koji o ekonomiji znaju barem malo više, shvatit će doduše kako muzejski narativ od početka do kraja kroji tzv. *neoklasična*

Muzej novca ne samo što ustvari nije muzej nego ustvari nije ni muzej novca: to je prije zabavni, atraktivni, interaktivni spomenik koji je HNB podigao vlastitoj genijalnosti

paradigma: imamo pojedince s urođenom potrebom za razmjenom dobara i novac koji njihovu potrebu zadovoljava, imamo kućanstva i privatne kompanije, imamo banke i asistenciju države i to bi, manje-više, bili temelji ekonomske stvarnosti. Nema ni govora o tome da je društvo nešto više od gomile pojedinaca niti da na slobodnom tržištu netko nekoga eksploatira. Okej, nismo ni očekivali: neoklasična paradigma danas je mjera zdravog ekonomskog razuma. A državna središnja banka jedna je od njenih stožernih institucija. Pravi problem, međutim, nastaje onda kada vidite kako ta institucija doživljava sebe, vlastitu povijest i društvo u kojem djeluje. Doznat ćete, recimo, da je HNB u godinama uoči velike recesije 2008. vodio svjetski jedinstvenu, 'nekonvencionalnu' i 'inovativnu' politiku suzbijanja kreditnog zaduživanja, učinivši naš financijski sustav 'otpornim na negativne šokove'. Doznat ćete i da je bio sjajno pripremljen za izazove pandemije i da je perfektno odradio uvođenje eura. Napokon, doznat ćete i da je centralna, najvažnija zadaća Narodne banke zapravo borba protiv inflacije, koju – u skladu s proklamiranim ciljevima Eurozone – treba ukrotiti na stopi od dva posto. A zatim ćete se sjetiti vlastitog standarda i masovnih otkaza u onim recesijskim godinama, sjetit ćete se kako vam je izgledala unutrašnjost novčanika dok ste u nju spremali kune umjesto eura, za kraj

ćete provjeriti stopu inflacije u Hrvatskoj – već petu godinu zaredom daleko iznad dva posto, hvala na pitanju, pritom još i među najvišima u Evropi – pa će vam nekako biti žao što ne živite u istoj ekonomskoj stvarnosti u kojoj, po svemu sudeći, žive dizajneri Moneterra i guverner HNB-a BORIS VUJČIĆ. Dodajte tome zrnce obaveznog povijesnog revizionizma prema kojem smo devedesetih uveli kunu zato što su naši stari nekada koristili životinjska krzna, a ne – daleko bilo – zato što se tako zvala ustaška valuta, dodajte još i podatak da je HNB javnim sredstvima masno platio marketinšku agenciju Real grupa i nekoliko arhitektonskih i dizajnerskih studija pa ćete brzo shvatiti da ste se još na ulazu gadno zabunili.

Jer ulaz je možda bio slobodan, ali sve ste ovo itekako platili.

Cravaticum

Ako državna institucija može angažirati privatne kompanije, zašto privatna kompanija ne bi angažirala državnu instituciju? Tako su, valjda, razmišljali osnivači *boutique museuma* Cravaticum kada su prošlog ljeta, baš dok je HNB predstavljao Moneterra, na otvaranje svog postava doveli samog Predsjednika Republike. Vjerojatno i nije bilo teško: em ZORAN MILANOVIĆ spada među dokonije državne funkcionere, em nema tog funkcionera koji se ne bi odazvao kada je u pitanju najveći doprinos Hrvata svjetskoj modnoj industriji, taj neporecivi dokaz naše Iznimnosti i Posebnosti u globalnim okvirima. Nevolja s dobro poznatom činjenicom da su Hrvati izumili kravatu, doduše, leži u tome što je ta činjenica dobro poznata uglavnom Hrvatima: nije baš da ugledni japanski direktor i prosječni briselski činovnik, dok rano ujutro pred ogledalom zatežu čvor, sa zahvalnošću pomišljaju na ponosne hrvatske ratnike koji početkom 17. vijeka jašu u rat dok im crvene marame vijore oko vrata. A zašto i bi: nije ni da ja i vi, dok navlačimo traperice, razmišljamo o francuskom Nimesu i talijanskoj Genovi... Okej, odlutao sam: Cravaticum. Malen i skroman, zapravo je potpuna suprotnost HNB-ovom muzeju financija. Na galeriji ćete pogledati kraći dokumentarac o kravata, a postav ćete obići za dvadesetak minuta. Druga velika nevolja s kojom se muzej suočava je ta što se o kravati, ako ćemo pravo, nema bogzna šta za reći. Prvo su bile široke, onda su modernije postale one uže. Prvo su ih nosili poslovnjaci, kasnije i pankeri. Prvo samo muškarci, a poslije i žene. Rade se od različitih materijala, vežu se različitim čvorovima. Još nekoliko podataka za one koji iz nepoznatih razloga žele znati više – koji je Guinnessov rekord u brzini vezanja čvora Windsor (10,92 se-

Guverner HNB-a Boris Vujčić pokraj skulpture 'Kuna' Nikole Vuđraga (Foto: Josip Regović/PIXSELL)

kundi), koliko je bila duga najdulja kravata na svijetu (808 metara) – i to je otprilike to. Nedovoljno, nažalost, za prolaznu ocjenu. E da, izložena je i kravata od posebnog materijala otpornog na metke, ali njen smisao još uvijek nisam shvatio.

Muzej smijeha

Ovo nije podložno raspravi: jedino što je gore od stereotipa o Hrvatima koji nemaju smisao za humor je hrvatski smisao za humor. Dozvolite da s vama podijelim traumom iz djetinjstva. Kada sam 1992. izbjegao iz Sarajeva, grada u kojem smo i mi klinici opsesivno pratili 'Top listu nadrealista', ništa me nije toliko dotuklo – ni siromaštvo, ni paketi humanitarne pomoći, ni Merhamet, ni Caritas, ni Crveni križ – koliko spoznaja da ljudi u Hrvatskoj zaista gledaju emisiju pod naslovom 'Jel' me netko tražio?'. Kasnije, nakon što sam to preživio, sve je izgledalo logično: *dance* album Vatrogasaca, 'Večernja škola' ŽELJKA PERVANA, ČUBI, TIM OREŠKOVIĆ na dužnosti premijera. U Muzej smijeha ulazim dakle duboko traumatiziran, a iz nje ga neću izaći nimalo sretniji.

Treba, doduše, priznati da je ovaj projekt daleko ambiciozniji od skromnog Cravaticuma. Dva *floora*, osam prostorija, interijer u plastici i kričavim bojama, reklamna ofanziva influensera na društvenim mrežama, pet-šest hipstera u ulozi animatora: iza Muzeja smijeha stoji ozbiljna investicija. A u njega ulazite spuštajući se niz vijugavi tobogan ravno u bazen napunjen

Zoran Milanović razgleda kravate (Foto: Davorin Višnjić/PIXSELL) (gore). Muzej smijeha nije smiješan (Foto: Patricia Flikac/PIXSELL) (dolje)

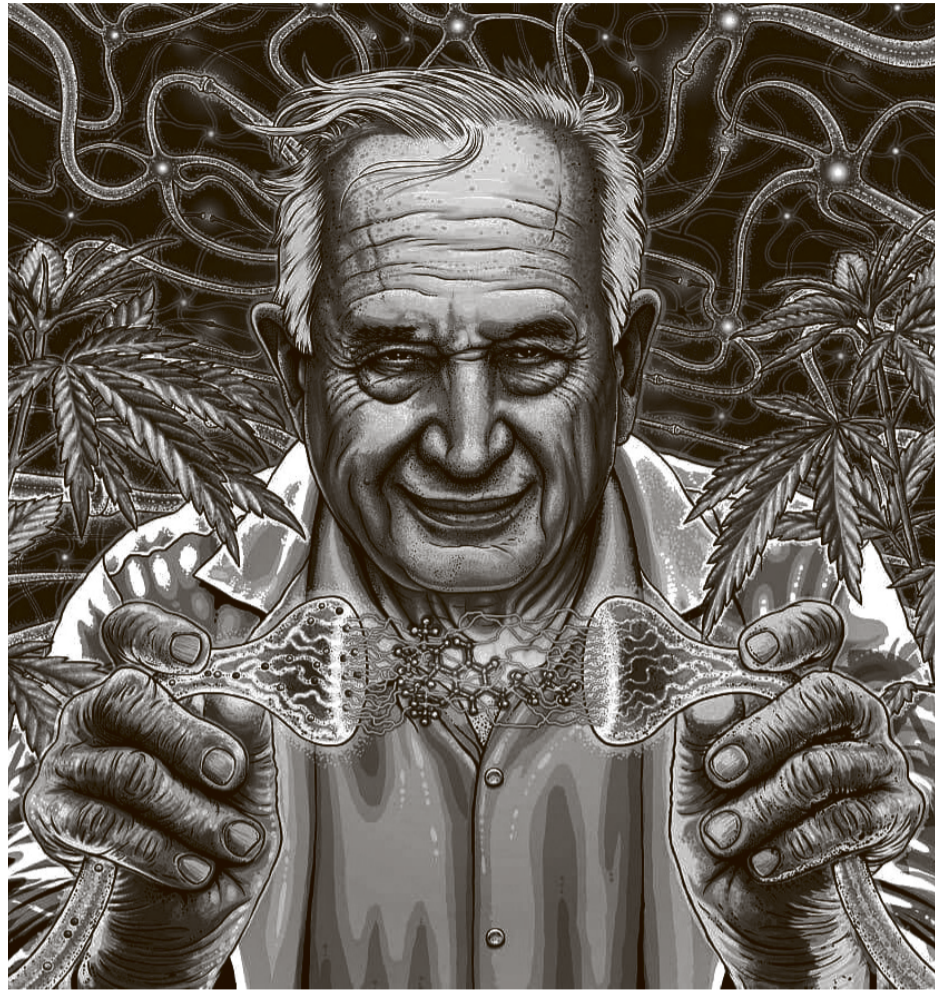
Raphael Mechoulam, kemičar i 'otac kanabisa' (Foto: Muzej kanabisa/PIXSELL)

lopticama. Već tu shvaćate da ste – barem u mom slučaju – četrdesetak godina stariji od ciljane muzejske publike. Predškolske generacije, nadam se, pronaći će više zabave u Prdomatu, zboru kokošaka koji pjeva 'O bella ciao' (dobro ste pročitali) i gumenom ringu za sumo-hrvanje. Tu su još i kabina za karaoke, stripovski vodič kroz izložbu, šale i pošalice... Da potpuno dočaram atmosferu, evo nekoliko viceva s muzejskih zidova. 'Kako se zove poznati hrvatski predsjednik koji je volio kućanske poslove? Pranjo Sudman.' 'Kako se zove dijete Dalmatinke i Bosanca? Muje.' I tako dalje. Vjerujem da shvaćate.

Čisto da bi opravdao vlastiti naziv, Muzej smijeha nudi i nešto edukacije – amerikaniziranu tipologiju humorističkih žanrova od *slapsticka* do *deadpana*, svjetsku povijest smijeha kroz stoljeća – mada bi bilo bolje da se drži onoga što zaista jeste: igraonica za najmlađe. Odraslima i traumatiziranima je pametnije da ga zaobilaze.

Muzej kanabisa

Kome je do smijeha, na kraju krajeva, može se opskrbiti rizlama i bongosima u Muzeju kanabisa. I usput proučiti postav na koji bi se većina ostalih neomuzeja trebala ugledati. A bilo je toliko opcija da s ovim konceptom stvari pođu krivo. Mogli smo dobiti *tourist trap* za *potheade*. Mogli smo dobiti aktivističku glorifikaciju gandže. Mogli smo dobiti dućančić s posterima BOBA MARLEYJA i majicama na kojima piše 'I was in Zagreb, but I can't remember'. Ali nismo: ako smo već osuđeni na to da širom Hrvatske i Zagreba

niču muzeji svega i svačega, Muzej kanabisa pokazuje da pritom ipak ne moramo odustati od svih kriterija.

U redu: muzeji obično imaju muzejske dućane, a ovdje bi se prije moglo reći da dućan ima muzej. Prodaja vodenih lula, tabakera, pepeljara, filtera, specijalnih lizalica i sličnog asortimana očito je motor biznisa. Ali već u dućančiću, kroz koji prolazite na putu do izložbe, primjećujete da iza ovog projekta stoji netko s malo većim ambicijama od svakodnevnog napušavanja: ako želite uzgajati konoplju, što je u Hrvatskoj za sada dozvoljeno samo u industrijske i medicinske svrhe, pronaći ćete odgovarajuću zemlju, gnojivo, LED lampe, šatore, ventilatore... U kutu prostorije rastu i dvije sasvim uspjele biljke. Sam postav je informativniji nego što biste očekivali i zabavniji nego što informativni postavi znaju biti. Ograničen skromnim prostorom, donosi povijest medicinske, prehrambene i rekreativne upotrebe kanabisa kroz skoro sve velike svjetske civilizacije. Priča počinje u kineskom selu Pan-p'o, gdje je četiri hiljade godina prije nove ere kanabis uzgajan kao jedna od glavnih prehrambenih kultura, pa se zatim odmotava preko ayurvedske medicine, drevne Mezopotamije, polena kanabisa otkrivenog u grobnici faraona RAMZESA II, antike, AVICCENINIJE srednjovjekovnih medicinskih spisa i NAPOLEONA, sve do trenutka kada je, početkom 20. stoljeća, nekome palo na pamet da travu stavi van zakona. I tek u široj povijesnoj perspektivi vidi se koliko je suvremena ilegalizacija kanabisa (bila) bezrazložna.

Kustoska ruka takav vam zaključak ne nameće, nego ga nježno sugerira: Muzej kanabisa očito počiva na aktivističkom impulsu, ali ovaj aktivizam ne barata parolama, nego znanjem, informacijama, zabavnom faktografijom. Od morfologije biljke do njenog utjecaja na čovjeka, od tipičnog napušenog tupila do pomoći u tretmanu teških bolesti, od hipijevske supkulture do rastafari pokreta, od stonerskih filmova do industrijske konoplje, od marokanskog hašiša do uzgajivačkog šatora pokrivena je većina aspekata biljke koja se, barem na Zapadu, polako vraća s ove strane zakona. Kad smo kod Zapada, jedina je primjedba postavu ta što je – barem za ukus ovog pse-

Tek u široj povijesnoj perspektivi vidi se koliko je suvremena ilegalizacija kanabisa (bila) bezrazložna. Kustoska ruka takav vam zaključak ne nameće, nego ga nježno sugerira: Muzej kanabisa očito počiva na aktivističkom impulsu, ali ovaj aktivizam ne barata parolama

u domu muzejskog pseudokritičara – suviše amerikaniziran. S druge strane, pano posvećen statusu marihuane u Jugoslaviji, s pregledom sadašnjeg stanja u svih sedam postjugoslavenskih država i velikom crvenom petokrakom u sredini, itekako popravlja – barem u očima ovog pseudomuzejskog pseudokritičara – ukupni utisak.

S tim utiskom i konačnim zaključkom da ne mora baš svaki lažni muzej biti bolno banalan završavamo našu turneju. Propustili smo nekoliko lokacija: Muzej čokolade, recimo, pa Muzej osamdesetih, Muzej zaboravljenih priča, Muzej nedovršene umjetnosti, Muzej selfija i uspomena, Muzej novog vala... Ali novi muzeji otvaraju se svako malo. Dio njih već se uključio i u popularnu Noć muzeja, uz bok starijim, pravim, ozbiljnim muzejima. Turistička zajednica grada Zagreba većinu ih okuplja na zajedničkoj platformi 'Museums, maybe?'. Trend se dakle ne zaustavlja: bit će prilike za nove obilaskе. ■

Petogodišnji san

Na terenu suvremene deindustrijalizirane kapitalističke Hrvatske, jugoslavenska postignuća za vrijeme prve petoljetke, čiji pregled nudi izložba 'Ideologija i planska industrijalizacija 1947 - 1952.', izgledaju kao znanstvena fantastika

Uočljiv je autorski trud u prikupljanju građe iz fondusa muzeja diljem regije

U MUZEJU grada Zagreba postavljena je izložba 'Ideologija i planska industrijalizacija 1947-1952.' povjesničara i kustosa GORANA ARČABIĆA, kao nastavak njegova istraživanja procesa industrijalizacije u Jugoslaviji u sklopu njegova doktorskog rada. Arčabić se intenzivno bavio i zagrebačkom industrijskom baštinom, o čemu je u istom muzeju krajem 2012. postavio odličnu izložbu uz pomoć studija Bilić_Müller, koji i ovom prigodom potpisuje vizualni identitet i oblikovanje postava. Spomenuti dizajnerski studio poznat je po vještoj organizaciji obimne izložbene građe, a to je ovom prigodom temeljna kvaliteta zbog koje je moguće razgledati izložbu bez osjećaja gubitka tematskog fokusa.

Izložba 'Ideologija i planska industrijalizacija 1947-1952.' nudi pregled šest studija slučaja u procesu industrijalizacije Jugoslavije za vrijeme prve petoljetke. U prvim trima riječ je o kronologiji nastanka i poslovanja državnih poduzeća savezne teške industrije na području Hrvatske, koja su bila najvažnije točke jugoslavenske planske privrede: Rade Končar, Đuro Đaković i Željezara Sisak. Ostale tri studije na izložbi pokazuju proces planiranja i hodogram gradnje triju naselja za radnike poduzeća savezne teške industri-

je u Zagrebu: Prvomajska i Tvornica parnih kotlova, Jedinstvo i Rade Končar.

Arčabić je fantastično zanimljivu građu tih šest studija kontekstualizirao kronologijom političke povijesti Jugoslavije od pobjede NOV-a 1945. nadalje, koristeći izložbene panoe na kojima se prijelomni politički

trenuci tumače u progresiji razvoja ranog jugoslavenskog socijalističkog društva po uzoru na sovjetski model. Naravno, politička kontekstualizacija je nužna jer se izložba obraća i generaciji jako mlade publike kojoj je, primjerice, potrebno naglasiti da je prva petoljetka u Jugoslaviji bio proces

industrijalizacije siromašne, ratom opustošene zemlje mahom nepismenih ljudi seljačke populacije, koje je trebalo zaposliti i opismeniti; i koja možda ne zna da je prva petoljetka Jugoslavije bila, u prvom redu, politički projekt KPJ-a na čelu s JOSIPOM BROZOM TITOM.

Detaljizam i širina okvira povijesne kontekstualizacije stvar su autorske procjene u ključu pretpostavljene publike. Zato starijoj publici, onoj koja socijalizam ima u življenom iskustvu, zbunjajuće može djelovati Arčabićeva najava izložbe kojom, u formi nekoliko pitanja u popratnoj knjižici, valjda nastoji potaknuti posjetitelje na problemsko mišljenje. U kojem smjeru da bacite misli za odgovor na ovo, prvo pitanje koje je postavio autor izložbe: 'Je li prvi petogodišnji plan (petoljetka) bio isključivo polazište za modernizaciju socijalističke Jugoslavije, u čijem je sastavu bila Hrvatska od 1945. do 1991. godine?' Ili drugo pitanje: 'Kako je funkcionirala modernizacija u jednopartijskom sustavu s monopolom odlučivanja male skupine ljudi te razgranatom državnim birokracijom?'

I sad, ako smo procijenili da ne razumijemo što znači problem 'isključivog polazišta za modernizaciju', jer je valjda logično da modernizacija Jugoslavije (u političkim okvirima KPJ) nije bila moguća bez prethodne industrijalizacije kao procesa u kojoj se obavilo elementarno opismenjivanje stanovništva i započeo razvoj urbaniteta, pa prvo pitanje radije shvaćamo kao retoriku apela izložbe, odgovor na drugo pitanje možda je dobro gledati kroz dokumentarnu vizuru. Koristimo se građom jednog Arčabićevog teksta (što je javnosti dostupan, prikvačen uz najavu izložbe) o ovoj problematici, gdje se citira izvještaj s debate o proračunu za 1949. godinu sa zajedničke sjednice Saveznog vijeća i Vijeća narodne skupštine FNRJ 28. prosinca 1948., a objavljen je u zagrebačkom izdanju dnevnog lista Borba. Vodeći jugoslavenski ekonomski ideolog i jedan od tvorca prijelaza na sustav radničkoga samoupravljanja BORIS KIDRIČ ondje javno opravdava tijek planske privrede nakon razlaza s Informbiroom, a Borba to prenosi ovako:

'Koristeći se statističkim pokazateljima, Kidrič je demantirao prigovore kritičara iz redova Informbiroa da se jugoslavensko vodstvo 'zatrčalo' s provedbom petoljetke te da su zbog 'nacionalizma, avanturizma, autarhizma i drugih sličnih 'vrlina' uspjeh 1948. godine preplanirali, a sada, pod udarcima stvarnosti, došli k pameti i počeli pomalo popuštati, znači u stvari odricati se Petogodišnjeg plana'. Kidrič je bio odlučan u tvrdnji da je cjelokupni plan industrijske proizvodnje 'blagodareći zalaganju naše herojske radničke klase i pravilnoj liniji CK naše Partije i vlade pobjedonosno ispunjen - uprkos nepredviđenih teškoća, koje su se pojavile bez naše krivice, a protiv osnovnih interesa - ne 'Titove klike', nego naših naroda.'

Drugačije kazano, analitičko pitanje izložbe 'Ideologija i planska industrijalizacija 1947-1952.' bilo bi možda ono o svrsi usporedbe nekad i sad, a lijek protiv (ne samo revizionističke) potrebe da se 'analitički' misli u tonaliteta općenitih usporedbi 'dvaju režima', od kojih je jedan ekspresivan u ekstremima (demoniziran, romantiziran), a drugi naprosto suvremen, upravo je ova Arčabićeva izložba tvrdih, dokumentiranih činjenica.

U najširem smislu shvaćeni, modernizacijski procesi u Jugoslaviji uvijek su imali jasnu političku logiku: jednu do Informbiroa 1948., drugu nakon revizije petoljetke do

Proizvodnja 'novog socijalističkog čovjeka' ideološki je motor prve petoljetke

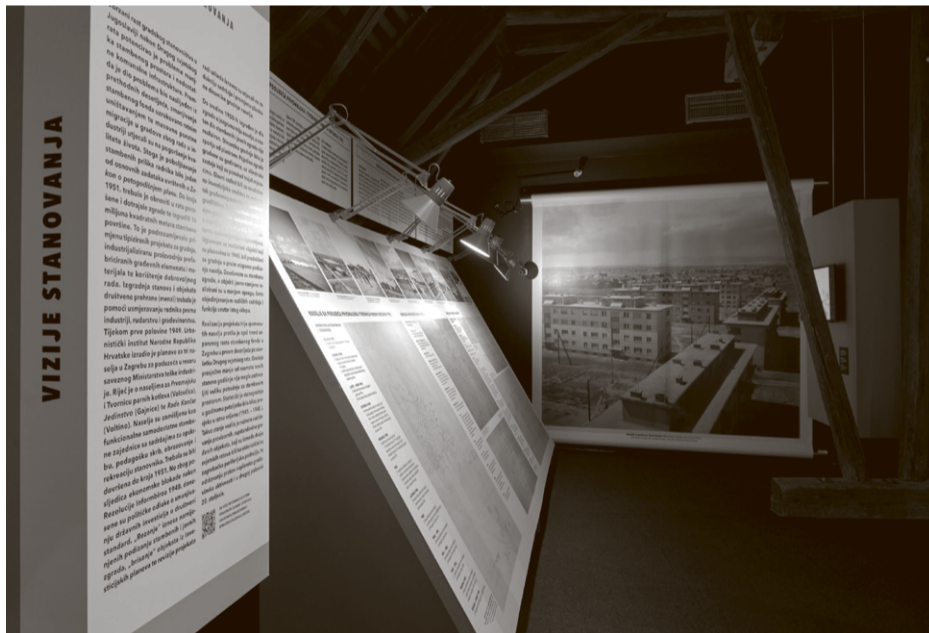
Arčabić u velikom dijelu izložbe inzistira na ideološkom karakteru procesa petoljetke: dijelom zato što izložba u tom ključu nudi impresivan arhivski materijal, a dijelom vjerojatno zato da mlađoj publici pokuša objasniti pojam ideologije u procesu nastanka (jugoslavenskog) društva

1952. godine, treću nakon 1950-ih. Planska industrijalizacija u vrijeme prve petoljetke nije bila moguća bez motora: ideologije socijalističkog društva u proizvodnji 'novog socijalističkog čovjeka'. Svakodnevica jugoslavenskog društva bila je impregnirana ideologizacijom progressa. Arčabić u velikom dijelu izložbe inzistira na naglasku tih hladnih činjenica, o ideološkom karakteru procesa petoljetke: dijelom zato što izložba u tom

'Tvornica Rade Končar', danas u vlasništvu neke privatne firme, i slika SLAVKA ŠOHAJA 'Tvornica', što prikazuje Željezaru Sisak, u vlasništvu Muzeja Jugoslavije. Općenito, autorska pedantnost i trud u prikupljanju građe iz fundusa muzeja diljem Hrvatske, Slovenije, BiH i Srbije vrijedna je činjenica da se izložba može pogledati čak do kraja travnja ove godine.

MEDUTIM, najbolji dio izložbe su, bez premca, studije slučaja nastanka i poslovanja državnih poduzeća i studije planiranih naselja za radnike. Željezara Sisak, Đuro Đaković i Rade Končar bila su poduzeća saveznog značenja na teritoriju Hrvatske, najvažnija za industrijalizaciju i elektrifikaciju Jugoslavije. Na primjerima njihove poslovne kronologije najbolje se vidi kako je tekao proces petoljetke: ta su poduzeća bila prioritet, a nakon kenslanja Informbiroa i nemogućnosti uvoza sirovinna, tehnološka zaostalost morala se krpiti 'vlastitim snagama', uz kroničan nedostatak radne snage.

Također, iz današnje perspektive nevjerojatno izgleda pregled planova i gradnje triju naselja radnika poduzeća savezne teške industrije u Zagrebu: Prvomajska i Tvornica parnih kotlova na današnjoj Volovčici, Jedinstvo u Gajnicama i Rade Končar u Voltinom naselju. Dio nacrtu za ta tri zagrebačka kvarta prvi put je izložen na ovoj izložbi. Planove za izgradnju naselja, s datumom dovršetka do kraja 1951. izradio je Institut Narodne Republike Hrvatske. Naselja su zamišljena kao funkcionalne stambene zajednice sa

Stambena politika iz budućnosti – izgradnja radničkih naselja

ključu nudi impresivan arhivski materijal, a dijelom vjerojatno zato da mlađoj publici pokuša objasniti pojam ideologije u procesu nastanka (jugoslavenskog) društva.

Izložba se otvara reprodukcijom monumentalne realističke kompozicije 'Sondiranje terena Novog Beograda' slikara BOŽE ILIĆA iz 1948., što je izložbena posudba iz Narodnog muzeja Srbije. Uvriježilo se tvrditi da je ta slika paradigmatički primjer jugo-socrealizma – što pak ovisi o temeljnoj definiciji socrealizma u umjetnosti Jugoslavije, o čemu se mišljenja razlikuju – ali nije meritum ove prigode. Izloženo je i petnaestak kratkih originalnih, za ovu priliku digitaliziranih, propagandnih filmova, zapravo filmskih žurnala nastalih krajem 1940-ih i početkom 1950-ih; propagandne pjesmice i kraće književne forme poznatih i nepoznatih autora izdvojene iz čitanki za osnovne škole i niže razrede srednjih škola. Prostorom izložbe dominiraju dvije slike nastale u čast uspjeha petoljetke: prvi put je javno izložena slika MLADENA VEŽE

sadržajima koji im jamče specifičnu, kvalitetno zaokruženu samodostatnost tako što na jednom mjestu osiguravaju jedinice za opskrbu, pedagošku skrb, obrazovanje i rekreaciju stanovnika.

Iz poznatih razloga, dinamika izgradnje bila je mnogo sporija od planirane, a znatan dio stambenih i javnih zgrada nažalost nije realiziran. Svejedno, srce se stegne kad promatrate izložbene kronologije izgradnje tih naselja, pa na kraju izložbene balade vidite da je, ipak, u svakom od tih naselja postignut značajan civilizacijski saldo. 1952. godine dovršena je gradnja stambene zgrade za samce, 1953. godine dovršeni su građevinski radovi na sedam (već useljenih) zgrada s obiteljskim stanovima, kao i na gradnji društvenog doma i doma kulture. Na terenu suvremene deindustrijalizirane kapitalističke Hrvatske, sve ovo, zar ne, izgleda kao znanstvena fantastika. Kao fikcija. ■

Božji gnjev (r: Kristijan Milić)

(2024.)

PIŠE Damir Radić

Ivo Křešić kao Ilija

Božji zijev

Prvi promašaj u dosadašnjoj suradnji Kristijana Milića i Josipa Mlakića, za nadati se da je u pitanju samo jednokratni podbačaj

OD četiri dosadašnja dugometražna igrana filma, KRISTIYAN MILIĆ je tri napravio prema predlošcima JOSIPA MLAKIĆA – 'Žive i mrtve', 'Mrtve ribe' i aktualni 'Božji gnjev'. Vođeci domaći žanrovski autor izvan sfere komedije, Milić je za svoja prva dva filma, spomenuti debi 'Živi i mrtvi' i 'Broj 55' (jedini nepovezan s Mlakićem), dobio nesuzdržane pohvale većeg dijela kritike i filmske struke – oba su nagrađena Velikom zlatnom arenom za najbolji film i nizom drugih Arena. Kod 'Božjeg gnjeva' takve su pohvale najvećim dijelom izostale – kritika je većinom bila suzdržana, a u Puli je dobio samo dvije tzv. sporedne Zlatne arene: za najbolje specijalne efekte i masku. Samo po sebi to ne mora ništa značiti – i 'Mrtve ribe', jedini Milićev nežanrovski dugi kinometar, slabo su prošle u Puli i kod većeg dijela kritike, a taj altmanovski mozaični narativ možda je i najbolji uradak autorova opusa. Nažalost, 'Božji gnjev' nije takav slučaj; nije riječ o podcijenjenom ostvarenju, nego o uvjerljivo najslabijem Milićevom kinofilmu.

Radi se o adaptaciji desetak godina starog istoimenog Mlakićeva romana o vojniku HVO-a koji pokušava doznati zašto mu je brat, s još osmoricom boraca, smrtno stradao u tajanstvenoj akciji iza muslimanskih linija, za koju je sam književnik napisao scenarij. Roman je to koji ne spada u red istaknutijih autorovih naslova, a neistaknuti književni predložak rezultirao je neistaknutim filmom. Ipak, tijekom otprilike čitave prve polovice filma ne čini se da će tako biti. U postavljanju konteksta i atmosfere priče Milić je jako dobar – optimalan ritam i dojmljiva, gotovo monokromatska fotografija uglednog MIRKA PIVČEVIĆA, stalnog režiserova suradnika, u sprezi s poprilično sugestivnom, minimalističkom ambijentacijom (oskudne vojničke nastambe, magacin, šumsko-livadno po-

druće) tvore realistički uvjerljiv ugođaj s crtom tjeskobnosti, uz istovremeno predstavljajući niza solidno glumljenih likova. No kad u drugoj polovici Ilija (IVO KREŠIĆ) krene u samostalnu potragu za odgovornima za smrt brata i njegovih drugova, što ga dovede i do Zagreba, film se raspada. Naime, Mlakić kao scenarist formi detekcijskog trilera nije dorastao, a bome se u njoj ni Milić redateljski nije snašao. Rezultat toga je da Ilija s nevjerojatnom lakoćom pronalazi sve potrebne mu tragove za stvaranje konkretnih zaključaka do kojih dolazi velikom spoznajnom moći i uz bombastičnu pratnju same po sebi uzbuđljive, dijelom karpentorvske, ali prenametljivo korištene, previše 'crtajuće' glazbe režiserova brata i stalnog suradnika ANDRIJE MILIĆA.

Scenarističko-redateljske neuvjerljivosti brojne su: na primjer, na temelju nekakve jedva razabirljive skice Ilija saznaje o kojim je kućama u kojem selu riječ, odnosno gdje su to bili brat i njegovi suborci; na temelju labave indicije on isto tako sa sigurnošću zna da je pukovnik HVO-a jedan od zaplotnjačkih zlikovaca, a identitet sumnjivog svećenika doznaje tako što je o njemu baš tog dana kad je Ilija došao u Zagreb objavljen tekst u novinama koje su se junaku taman našle pri ruci u lokalnom kafiću. I sama temeljna ideja da bi netko čitavu ilegalnu i vrlo riskantnu akciju s troškovima od stotinjak tisuća dolara pokrenuo samo da se domogne stare ustaške uniforme krajnje je neuvjerljiva. Mlakić je po svemu sudeći imao potrebu da se (simbolički) obračuna s ustaštvom, no realizacija te potrebe umjetnički je inferiorna. 'Božji gnjev' prvi je promašaj u dosadašnjoj suradnji Milića i Mlakića – za nadati se da je u pitanju samo jednokratni podbačaj u karijerama obojice. ■

PREPORUKE: POEZIJA

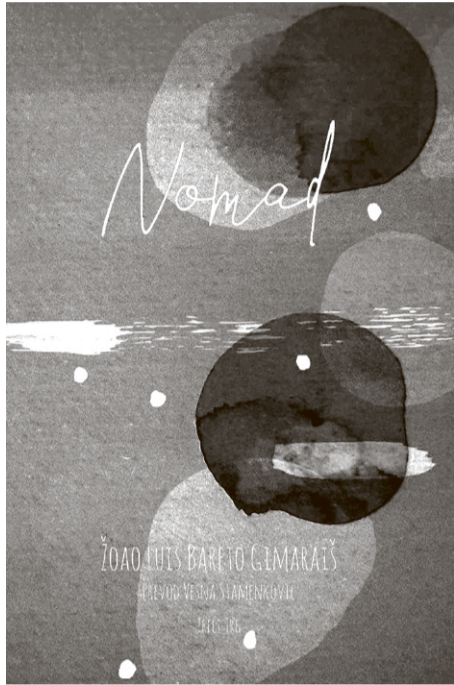
Mark Strand:
Vjetar i njegov dvojniki(s engleskoga preveo Vojo Šindolić,
Vuković & Runjić, Zagreb, 2024.)

MARK STRAND, rodom Kanađanin, ali s vremenom naturalizirani Amerikanac, vršnjak je DANIJELA DRAGOJEVIĆA i TONČIJA PETRASOVA MAROVIĆA (1934.), a ovaj svijet napustio je okruglih osamdeset godina poslije. U međuvremenu objavljenih petnaestak pjesničkih knjiga – uz nekoliko svezaka proze, esejistike i prijevoda – čine ga jednim od najznačajnijih američkih pjesnika njegove generacije, one dakle stasale nakon Njujorške škole, u heteroglosiji koju, otprilike, uokviruju eksperimenti pokreta L=A=N=G=U=A=G=E s jedne, i proliferacija ispovjednih praksi s druge strane. Strand, koji je uknjižio manje-više sve standardne baze prve američke pjesničke lige, poput Pulitzerove nagrade za poeziju i pozicije nacionalnog pjesnika laureata, ipak uvjerljivo i prepoznatljivo udara vlastitim putem. Iako čvrsto ukorijenjen u prethodne dvije modernističke generacije, te do kraja u najboljim pjesmama zadržavajući pomalo distanciran, impersonalan rakurs i kada piše o najdublje osobnom, Strandov je registar komunikativan, a ton topao, prisan, iako uspostavljen unutar visokometaforičanog i rafiniranog lirske jezika. U pola stoljeća objavljivanja okušao se u većini suvremenih pjesmotvornih obrazaca i načina, od kratkih, oko jedne slike koncentriranih veduta, preko ekstenzivnih poema do pjesme-eseja i pjesme u prozi, koje ovaj svezak izabranih pjesama, s određenim iznimkama, relevantno zastupa. Ovom čitatelju, koji ga izrazito cijeni, najbliže su ipak knjige iz sedamdesetih godina. Ton prijevoda najčešće je solidno pogođen, no uho znaju zagrebat i evidentni kalkovi i povremene brzopletosti, što, osim na činjenicu da se greške dešavaju i vrlo iskusnim prevoditeljima, upućuje na neobičnu praksu da knjiga, čini se, nije imala urednika. Čitati Stranda!

João Luis Bareto
Gimaraes: Nomad(s portugalskog prevela Vesna
Stamenković, Treći Trg, Beograd, 2023.)

PORTUGALSKI pjesnik JOÃO LUÍS BARRETO GUIMARÃES domaćoj pjesničkoj publici nije nepoznat: višestruko je preveden na naš jezik, objavljan u časopisima te zastupljen u antologijama i panoramama suvremenog portugalskog pjesništva, a njegove stihove imali smo prilike čuti i uživo, kada je u Hrvatskoj nastupao kao gost Goranova proljeća. Zatim je, kao njegova prva knjiga na nekom od slavenskih jezika, u Zagrebu otisnut izbor iz deset do sada objavljenih pjesničkih knjiga u gotovo okruglih trideset godina – od prvijenca 'Ima violina u ovom plamenu' iz 1989. do 'Nomada' 2018. – u prijevodu TANJE TARBUK. Sada smo, u beogradskom izdanju i prijevodu VESNE STAMENKOVIĆ, u prilici knjigu 'Nomad' čitati u cjelini. Uz zbirku 'Mediteran', ona jest višestruko represen-

tativna za pjesnikov kasniji opus: riječ je komunikativnoj, konceptualno relativno čvrsto organiziranoj knjizi pjesama koje često imaju neku narativnu jezgru, počivaju na kakvoj životnoj epizodi, anegdoti ili dosjetci, te su organizirane oko istog dominantnog postupka. Ovaj put to je paren-

teza koja, različito grafički reprezentirana, presudno formira jednako ritam i izlagačko-asocijativnu logiku. Potonje može djelovati suviše repetitivno i u nekom trenutku se kao pjesmotvorni element iscrpljuje, no Guimarães pjesme uglavnom vodi prema efektnoj, često duhovitoj poanti, koja tekst vraća na početak. Kao sugovornici služe mu mnogi citatima zastupljeni suvremeni pjesnici i pjesnikinje, od J. SEIFERTA preko TRANSTRÖMERA do SZYMBORSKE. Rezultat je pitak, prozračan: 'raspijuje se za istinu koja postoji / u običnim stvarima'.

Dylan Thomas:
Poezija(s engleskoga preveo Nikica Petrak,
Jesenski i Turk, Zagreb, 2024.)

ŠEZDESET godina nakon izvornog izdanja, ponovno su objavljeni PETRAKOVI prijevodi DYLANA THOMASA, Velšanina koji nije govorio velški, pjesničke zvijezde epohe, i dan-danas jednog od najčitanijih anglofonih pjesnika, koji unutar i ne tako opsežnog opusa knjiži niz antologijskih pjesama. Uglavnom je ignorirao jednako avangardne impulse i politički naboj suvremenika, priklanjajući se 'tradicionalnom modernizmu', uz akribično baratanje formom, pri čemu će nerijetko posezati za klasičnim obrascima. Djelomična nesumjerljivost naših versifikacijskih sustava upravo tako izvedene pjesme čini prevodilački najtvrdim orahom. Petrak se u svemu snalazi sasvim solidno, ali je prijevod, razumljivo, imao veću težinu kada se prvi put pojavio. Svakako, lijepo da za njim, u ovom osvježenoj izdanju, možemo ponovno posegnuti.

■ Marko Pogačar

NEJA TOMŠIČ Arhitekturu
razumijemo kao prostor
društvene napetostiU petak, 14. veljače u Pogonu Jedinstvo
s grupom Nonument izlažete svoj rad
'Krug'. Predstavite nam ga.

'Krug' je kazališni esej koji istovremeno razmišlja o parku i ruševini: parku kao društveno konstruiranom prostoru i napuštenom parku kao ruševini koja na prvi pogled priča o raspadu zajednice. Park kao prostor kontrolirane prirode u gradovima nastao je zajedno s izumom slobodnog vremena, što je bila posljedica industrijalizacije i migracije ruralnog stanovništva u gradove. Njegova svrha bila je promicanje zdravog života i zajednice, ali je istovremeno bio alat za civiliziranje i kontroliranje ruralnog stanovništva. Park je, kako kaže LAURA MULVEY, bio i prvi prostor društvene izvedbe: ljudi su šetali po parkovima da bi gledali i da bi bili viđeni. Kroz osobne i društvene uspomene, 'Krug' se na estetskoj i narativnoj razini kreće na granici između praznine, ruševine, brisanja i traženja zajednice. Pokušava osvijetliti povijest parka kao forme koja određuje i oblikuje zajednice, ali koju su kroz vrijeme, da se poslužim metaforom URSULE K. LE GUIN, i te zajednice povratno oblikovale.

Što za vas označava nonument i kako se vaše istraživanje odnosi spram 'očudjućem' fascinacije socijalističkom arhitektonskom i spomeničkom baštinom?

Nonumenti su, kako ih je definirala članica grupe NIKA GRABAR, arhitektura, javni prostori, infrastruktura i spomenici koji su promijenili značenje zbog društvenih ili političkih promjena. Često su napušteni, izbrisani, zaboravljeni, ponekad i obnovljeni, a mnogi su još uvijek u uporabi. Nonument nije samo definicija, već i metoda rada – identifikiranje, mapiranje, istraživanje prijeloma u njihovoj povijesti (promjene vlasništva, političkih režima), prikupljanje usmenih svjedočanstava i različitih pogleda na njih te organizacija terenskih događanja koja na eksperimentalne načine – ne samo diskurzivne, već prije svega iskustvene – istražuju nonumente, uključujući i umjet-

Foto: Kaja Zmajevska

ničke intervencije. Kod nonumenta se ne radi toliko o fascinaciji arhitektonskom baštinom, koliko o razumijevanju arhitekture kao prostora društvene napetosti i traženju načina kako te napetosti razumjeti i osloboditi ih.

U svom radu naglasak stavljate na baštinu ne samo kao artefakt nego i mrežu društvenih odnosa. Zbog čega je takav pristup važan?

Prostori kojima se bavimo prošli su kroz brojne društvene promjene i ponekad dobivaju i proturječna značenja. Bilo da su napušteni, izbrisani ili u uporabi, za njih je karakteristično da se oko njihovih značenja oblikuju zajednice. Ponekad se radi o povijestima koje su izbrisane zajedno s prostorima, ili o prostorima koji su opstali jer su se posljednji pojedinci borili za njih. U većini slučajeva – a o tome govori i 'Krug' – ti su prostori namjerno uništeni kapitalističkom logikom koja ih kroz procese napuštanja i narative o besmislenosti njihovog očuvanja ili obnove pretvara u kapital, u parcele. Društvene mreže su tako jedine strukture koje svjedoče o često već zaboravljenom odnosu prema prostorima i o zajednicama koje su ih oblikovale i koje se suprotstavljaju njihovom uništavanju.

■ Lujo Parežanin

KVADRAT

DONALD TRUMP imenovao je bivšeg specijalnog izaslanika za dijalog između Kosova i Srbije RICHARDA GRENELLA na funkciju privremenog direktora Kennedyjevog centra za izvedbene umjetnosti, navodeći kao cilj obustavu 'antiameričke propagande' u toj čuvenoj ustanovi, pri čemu najmoćnijoj sili na svijetu posebna opasnost izgleda prijeti od drag izvedbi.

■ L. P.

Kennedyjev centar, Trampova politika (Foto: Ajay Suresh/Wikipedia)

TV RAŠETANJE

Povratak
u Vrtovec

PIŠE Boris Rašeta

Na zatvorenoj projekciji odgledali smo prvu epizodu nove sezone Metropolitancica. Radnja se zbiva nakon zagrebačkog potresa, a glavni kvartovski biznismen Pavić – kontroverzan, što drugo? – spazi šansu za povećanje bogatstva muljažama s nekretninama i zemljištima. Sve se vrti oko gradnje kompostane

Dobro jutro, Srbijo, Happy TV, 5. veljače, 6:10

UJUTRO, na sabajle, Srećna televizija izravno se uključuje u kabinet nesrećnog TRUMPA, koji pneumatskim čekićem – zapravo, golemim flomasterom – buši temelje našega svijeta. TRUMANOV show bio je mala seoska zabava prema Trumpovom showu! On sjedi, mačistički zavaljen za stolom koji okružuju lakeji sa spisima. Ti manekeni trampizma prilaze stolu – jedan po jedan – i objašnjavaju smisao izvršne uredbe koju će dati predsjedniku na potpis. Potom govori on: 'UN. Oni jako loše rade. Jako loše. Povlačimo se iz UN-ova Savjeta za ljudska prava. Ali oni se mogu popraviti. O, da, vrlo brzo se mogu popraviti. Tad ćemo se vratiti, to se riješi za deset dana.' Sve je kod njega lapidarno, pompozno, mačistički intonirano. Trump priželjkuje ukidanje USAID-a, glavnog alata američke meke moći – ustanove za širenje demokracije i državnih udara – diže goleme carine prema Meksiku i Kanadi, počinje trgovinski rat s Europom. Kako možeš protiv nekoga voditi ekonomski rat, a biti mu atlantski saveznik u nekom stvarnom ratu? A ni takve ratove (Grenland) Trump nije isključio. U istom performansu kazao je da je svojim savjetnicima dao upute za uništenje Irana – 'Ta zemlja neće postojati. Ne, neće postojati. Bit će uništena' – ako Iran izvrši atentat na njega. To je bit će naredba za bacanje serije nuklearnih bombi na zemlju od 85 milijuna ljudi u znak odmazde za jedan jedini život. Je li život jednog jedinog Amerikanca, pa bio on i predsjednik, vrijedan uništenja cijele nacije? MADELEINE ALBRIGHT svojedobno je sličnim razlozima opravdavala smrt pola milijuna djece; očito je u tim supremacističkim glavama ta ideja živa i realna. No što ako bi krivnja za atentat bila lažno pripisana Iranu, kao što je Iraku lažno pripisano postojanje oružja za masovno uništenje? Donald Trumpa, pod lažnom zastavom Irana, može ubiti i svemoguću Mossad – a glavni protivnik Izraela bio bi izbrisan s lica zemlje! BIBI NETANJAHU je zbog tisuću ljudi ubio pedeset tisuća. Hag ga tereti za ratne zločine, a Trump tereti Hag. U ovoj sesiji uveo je sankcije protiv tužitelja Haškog suda KARIMA KHANA (zamrzavanje imovine i zabrana ulaska u SAD, osim u UN), dok je Bibija, demonstrativno, prvog primio. Najava smjene vodstva Kennedyjeva centra u medijskom je smislu vrhunac političke travestije – najava 'Uskoro ćemo objaviti novi upravni odbor s nevjerojatnim predsjednikom, Donaldom J. Trumpom!' prije bi pristajala u reklamu za BARNUMOV cirkus nego u Bijelu kuću, ali to je Trump... Ideja o ukidanju USAID-a, istrage o njegovim donacijama, moguće smanjenje sredstava NED-a, dizanje carinskih zidova, znakovi su trijumfa izolacionističkog nacionalizma u Americi. Admiralski brod globalizacije danas nosi kinesku zastavu. Prvo mjesto u tom konvoju uvijek ima najjači, kojemu najviše odgovara veliko

Dejan Aćimović i Filip Juričić u Metropolitancima (Foto: HRT)

slobodno tržište. Prije su to bile Nizozemska i Britanija (u kojoj je rođen liberalizam), a potom je čelno mjesto preuzela Amerika, koju sada istiskuje Kina. Put svile, sjeverni morski putovi, dobrodušno ali nevjerojatno glupavo guranje ruskih sirovina i energetike iz europskih u kineske kapacitete, znaci su nadiruće, nezadržive sile koja 40 godina nije vodila ni jedan rat. Bidenova politika opkoljavanja Rusije, koju je oblikovala zloćudna VICTORIA NULAND – s krajnjim ciljem izazivanja serije ratova na Kavkazu i rastakanja Ruske Federacije – proizvela je neviden efekt bumeranga. Demokrati su demolirani, a Putin i XI su, zbog imperijalne oholosti neokonzervativaca, dobili saveznika kakvog su mogli samo sanjati. To je 'nevjerojatni predsjednik Donald J. Trump!' Vijesti o Trumpovom mahnitaju na našim su se portalima pojavile oko 8:15 sati, a mala Happy TV bila je brža. HRT bi i atentat na KENNEDYJA prespavao ako bi bio prerano, selo moje malo...

Metropolitanci, HRT

NA zatvorenoj projekciji odgledali smo prvu epizodu nove sezone Metropolitancica. Riječ je o najgledanijoj seriji na HRT-u nakon druge sezone Crno-bijelog svijeta. Metropolitanci su, naime, imali između 300 i 350.000 gledatelja po epizodi, pa je utoliko čudnije što je HRT čekao pune dvije i pol godine da krene u snimanje nove sezone s Ring produkcijom. Autor serije, glavni scenarist i glavni producent DARIO VINCE, te IGOR ŠEREGI kao redatelj, smjestili su svoje junake u izmišljeno naselje Vrtovec. Radnja se zbiva nakon zagrebačkog potresa, a glavni kvartovski biznismen Pavić – kontroverzan, što drugo? – spazi šansu za povećanje bogatstva muljažama s nekretninama i zemljištima. Sve se vrti oko gradnje kompostane. Zagrebačka priča, ukratko. Prva od dvanaest epizoda (a producent se kune da je svaka naredna bolja) iznimno je duhovita. Na samom početku vidimo gradskog čelnika (izvršno ga glumi SVEN JAKIR) u čijim gestama, mimici i sintaksi prepoznajemo dojmljivu parodiju TOMISLAVA TOMAŠEVIĆA, dok glasnogovornica (LUCIJA ALFIER) jako podsjeća na DANIJELU DOLENEC. U seriji glume DEJAN AĆIMOVIĆ, RENE BITORAJAC, KSENIJA MARINKOVIĆ, LJUBICA JOVIĆ, NATAŠA JANJIĆ MEDANČIĆ, DUŠAN BUČAN, DUBRAVKA OSTOJIĆ, GORAN GRGIĆ, DIJANA VIDUŠIN, DANIRA GOVIĆ, LIN-

DA BEGONJA, BARBARA NOLA i drugi, a zadnju je ulogu u Metropolitancima nažalost odigrao i pokojni Žarko Savić. Izvršni song 'Ja bum tu' SRĐANA GULIĆA GULA jedan je od najboljih u našim TV serijama, a u drugoj sezoni čujemo i JOHNNYJA ŠTULIĆA. Sedamnaestog veljače bit će emitirana prva od 12 45-minutnih epizoda, a druga slijedi odmah sutradan. Opširnija kritika slijedi na polovici serije.

Marco Polo, Netflix

UGLASOVITOJ knjizi 'Milijun' najpoznatiji istraživač Puta svile opisuje sedamnaest godina života i raznorazne avanture na Dalekom istoku, što je samo po sebi dostatno da privuče široku publiku, a ne samo obožavatelje lika & djela. MARCO POLO, među ostalim, navodi kako je bio službenik na dvoru KUBLAJ-KANA, a upravo to razdoblje obrađuje Netflixova serija koja se proteže na čak 20 nastavaka, koji su snimljeni u produkciji holivudskog teškaša HARVEYJA WEINSTEINA koji je, kao što je poznato, u međuvremenu završio iza rešetaka. Zbog tako zabavnih i raskošnih produkcija to je možda šteta – ali samo zato. Hiperromansirani pogled na možda najzanimljiviji dio Polovih putešestvija vrti se, među inim, i oko odnosa slavnog oca i sina, punog vrlo komercijalnog trvenja i napetosti. U seriji vidimo jednog putnika gonjenog gladu za pustolovinama kako bi 'proslavio ime Polo', i drugog vođenog unutarnjim nemirima zbog očeva neprestanog odsustva. Dramaturški, to je zanimljiv, dosad filmski neobrađen motiv. Netflixova serija dosta je stereotipna prikaz velebnog srednjovjekovnog dvora s popratnom bulemlentom dvorjana, adutanata, savjetnika, učitelja, konkubina. Tu se miješaju različite nacije i kulture, ali sve je ipak prikazano prilično plošno i pretjerano. Sloj političkih intriga slijede borbe za prevlast, diplomatska prepucavanja, paktovi i ino, samo što se ti popratni zapleti obrađuju tanašno i usputno. Nešto kao turska sapunica 'Sulejman Veličanstveni', ali u poboljšanoj verziji 2.0. Marco Polo zadivio je brojne čitatelje knjigom 'Milijun' – na koju se serija oslanja – ali je tv izvedba vrlo dobar *entertainment*, pun erotike, a ne precizan, kronološki prikaz. Pitko, raskošno, uz dosta kvalitetan scenarij i solidnu glumu, daklem – uobičajeno zabavan *blockbusterski* rukopis 'tko bi gori, sad je doli' zloglasnog Weinsteina. ■

NO P ASARAN HO ПАСАРАН

Poštovani čitatelji,
pozivamo vas da se pretplatite na Novosti.

Pretplata za Hrvatsku za 3 mjeseca iznosi 12,75 eura, za 6 mjeseci 25,50 eura, a za godinu dana 51 euro.*

Molimo da uplatu obavite na:
IBAN HR8423600001101506511
U rubriku POZIV NA BROJ upišite svoj OIB.

Pretplata za inozemstvo za 3 mjeseca iznosi 25,5 eura, za 6 mjeseci 51 euro, a za godinu dana 102 eura.*

Molimo da uplatu obavite na:
IBAN HR8423600001101506511
SWIFT: ZABAHR2X

Nakon što izvršite uplatu, molimo vas da potvrdu o uplati pošaljete e-mailom na: info@portalnovosti.com ili poštom na adresu snv/Novosti, Gajeva 7, 10000 Zagreb.

U opisu plaćanja obavezno navedite adresu na koju šaljemo Novosti.

*PDV je uračunat u cijenu.

Dana 25. svibnja 2018. godine na snagu je stupila Opća uredba o zaštiti osobnih podataka – GDPR – General Data Protection Regulation (Uredba GDPR).

Osnovna je svrha Uredbe GDPR veća kontrola pojedinaca nad njihovim osobnim podacima. Srpsko narodno vijeće, kao izdavač tjednika Novosti, provodi pravnu regulativu u svim područjima poslovanja, uključujući područje izdavaštva te nam je namjera, cilj i interes da imamo zadovoljne čitatelje, sa čijim osobnim podacima postupamo zakonito i sa svrhom.

Ovim putem obavještavamo pretplatnike tiskanog izdanja tjednika Novosti, kojima se tjedni primjerci novina dostavljaju putem pošte, da ćemo u skladu s Uredbom GDPR vaše osobne podatke koristiti isključivo u svrhu dostave primjerka Novosti. Ovime vam Srpsko narodno vijeće, kao voditelj obrade vaših osobnih podataka, jamči da vaše osobne podatke, koje ste nam osobno povjerili, nećemo koristiti u druge svrhe.

Poštovani pretplatnici, ako želite ostati primatelj tjednika Novosti, ne morate poduzeti nikakvu radnju po čitanju ove Izjave o privatnosti, a ako se želite odjaviti s liste primatelja, molimo vas da nas o tome obavijestite pisanim putem.

Pisanu izjavu dostavite na adresu: Srpsko narodno vijeće, za tjednik Novosti, Gajeva 7, Zagreb.

NOVOSTI
НОВОСТИ